

**ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΞΑΓΟΡΑΣ ΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ, ΕΙΔΙΚΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΞΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ
ΣΧΕΣΕΙΣ»**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ :

ΚΑΠΛΑΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ ΕΛΕΝΗ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2007

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή
Πρέβεζα

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

- 1.
- 2.
- 3.

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

“ Ξεκίνησα την εργασία μου με πολύ ενθουσιασμό και χαρά, διότι ήταν το τελευταίο «εμπόδιο» που έρπετε να ξεπεράσω για να φτάσει η στιγμή της ορκωμοσίας. Στην πορεία όμως αντιμετώπισα αρκετά προβλήματα που με κάνανε προς στιγμήν να απογοητευτώ. Αλλά ευτυχώς ολοκλήρωσα, ελπίζω με επιτυχία, την εργασία μου, έχοντας βοήθεια από ένα σπουδαίο καθηγητή και δικηγόρο. Θέλω λοιπόν να ευχαριστήσω θερμά τον Κο Καπλάνη Σπύρο για την πολύτιμη βοήθεια του καθώς και την οικογένεια μου για την ψυχολογική υποστήριξη.

Επίσης, θέλω να αφιερώσω αυτή την εργασία στον μπαμπά μου, που στάθηκε στο πλευρό μου σε κάθε επιτυχία και κακοτυχία έως αυτή τη στιγμή της ζωής μου και ξέρω ότι περιμένει με αγωνία την ορκωμοσία μου.’’

<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</i>	ii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	1
Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΞΑΓΟΡΑΣ	1
1.1 <i>Εισαγωγικά</i>	1
1.2 <i>Η στατική και η δυναμική πλευρά της επιχείρησης</i>	2
1.3 <i>Ο νομικός & οικονομικός έλεγχος</i>	3
1.4 <i>Η μορφολογία της εξαγοράς</i>	4
1.5 <i>Το περιεχόμενο της συμβάσεως</i>	6
1.6 <i>Εγγυητικές δηλώσεις</i>	7
1.7 <i>Έλεγχος μέσω μειοψηφικού πακέτου</i>	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	10
Η «ΑΓΟΡΑ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ	10
2.1 <i>Εισαγωγή</i>	10
2.1.1 <i>Η άνοδος της επιχείρησης στην οικονομική ιστορία</i>	10
2.1.2 <i>Η άνοδος της επιχείρησης στην ιστορία του δικαίου</i>	10
2.1.3 <i>Η επιχείρηση ως πηγή κέρδους</i>	11
2.2 <i>Η πώληση επιχείρησης</i>	13
2.2.1 <i>Παρεπόμενες υποχρεώσεις στην πώληση επιχείρησης</i>	14
2.2.2 <i>Περιπτωσιολογία</i>	15
2.3 <i>Η απαγόρευση ανταγωνισμού</i>	16
2.3.1 <i>Η επιχείρηση ως αντικείμενο πώλησης- τρόποι μεταβίβασης επιχείρησης</i>	16
2.3.2 <i>Αναλογική εφαρμογή των ΑΚ 513 επ. και ερμηνευτικές κατευθύνσεις</i>	17
2.3.3 <i>Λειτουργίες ρήτρας μη ανταγωνισμού</i>	18
2.3.4 <i>Θεμελίωση</i>	19
2.3.5 <i>Ειδικές περιπτώσεις</i>	20
2.3.6 <i>Κριτήρια του «αναγκαίου» και του «εύλογου» της ρήτρας μη ανταγωνισμού</i> ...	23
2.3.7 <i>Διερεύνηση κατά τα άρθρα 178, 179 ΑΚ</i>	26
2.3.8 <i>Παράβαση της ρήτρας παράλειψης ανταγωνισμού ως αθέμιτος ανταγωνισμός</i> ..	28
2.3.9 <i>Ρήτρες μη ανταγωνισμού σε βάρος του αγοραστή</i>	28
2.3.10 <i>Συμπεράσματα ως προς την απαγόρευση ανταγωνισμού</i>	28
2.4 <i>Άλλες παρεπόμενες υποχρεώσεις</i>	30
2.4.1 <i>Υποχρέωση εχεμύθειας</i>	30
2.4.2 <i>Υποχρεώσεις προμήθειας ή αγοράς που σχετίζονται με υπηρεσίες</i>	31
2.4.3 <i>Άδειες εκμετάλλευσης δικαιωμάτων βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας ή τεχνογνωσίας</i>	32
2.4.4 <i>Άλλες υποχρεώσεις</i>	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	34
ΟΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΞΑΓΟΡΩΝ	34
3.1 <i>Εισαγωγικά</i>	34
3.2 <i>Η θυγατροποίηση</i>	34
3.3 <i>Η απόσχιση γενικότερα</i>	38
3.4 <i>Η εξαγορά στα πλαίσια της συγχώνευσης</i>	40
3.5 <i>Η εξαγορά στα πλαίσια της διάσπασης Α.Ε.</i>	43
3.6 <i>Η εισφορά κλάδου κατά την αύξηση κεφαλαίου (ιδιωτική τοποθέτηση) ή τη σύσταση εταιρείας</i>	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	48
ΕΞΑΓΟΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	48
4.1 <i>Η μεταβίβαση επιχείρησης στο εργατικό δίκαιο</i>	48
4.1.1 <i>Ο σκοπός</i>	48
4.1.2 <i>Τα μέσα</i>	49

4.1.3 Το αποτέλεσμα	50
4.2 Πότε η εξαγορά επιχειρήσεως συνιστά μεταβίβασή της.....	51
4.2.1 Διάκριση μεταξύ asset deal και share deal	51
4.2.2 Περιπτώσιολογία.....	53
4.2.3 Επιλογή τρόπου εξαγοράς	55
4.3 Έννομες συνέπειες της μεταβίβασης.....	56
4.3.1 Στο επίπεδο της ατομικής σύμβασης εργασίας	56
4.3.2 Στο ζήτημα της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας	58
4.3.3. Στο επίπεδο των συλλογικών ρυθμίσεων	59
4.4 Το πρόβλημα της ομογενοποίησης των όρων εργασίας μετά τη μεταβίβαση	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	66
Α) Π.Δ. 572/1988	66
Άρθρο 1: Σκοπός - Πεδίο Εφαρμογής.....	66
Άρθρο 2: Ορισμοί	66
Άρθρο 3: Διατήρηση δικαιωμάτων των εργαζομένων.....	66
Άρθρο 4: Μεταβολή όρων, καταγγελία εργασιακής σχέσης.....	67
Άρθρο 5: Προστασία εκπροσώπων εργαζομένων	67
Άρθρο 6: Πληροφόρηση και διαβούλευση	67
Άρθρο 7: Κυρώσεις.....	67
Άρθρο 8: Ευνοϊκότερες ρυθμίσεις.....	67
Άρθρο 9: Εναρξη ισχύος	67
Β) Άρθρα Αστικού Κώδικα	67
Άρθρο 178	67
Άρθρο 179.....	68
Άρθρο 288	68
Άρθρο 479	68
Άρθρο 513	68
Γ) Ν. 2239/1994	68
Άρθρο 22 Μεταβίβαση	68
Δ) Ν. 2190/1920	68
Άρθρο 9.....	68
Άρθρο 75	69
Άρθρο 79	69
Άρθρο 81	69
Άρθρο 82	70
Άρθρο 83	70
Άρθρο 84	70
Άρθρο 85	71
Άρθρο 86	71
Άρθρο 87	71
Άρθρο 88	72
Άρθρο 89	72
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΞΑΓΟΡΑΣ

1.1 Εισαγωγικά

Σε μια εποχή που η οικονομία και η κοινωνία χαρακτηρίζονται από μια πρωτοφανή ταχύτητα εξελίξεων, είναι φυσικό να παρατηρούνται συχνές αλλαγές και μετασχηματισμοί στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των επιχειρήσεων δηλαδή των παραγωγικών μονάδων που αποτελούν τα πολύμορφα κύτταρα της οικονομίας, τα οποία, για να επιβιώσουν, πρέπει να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και τις συνθήκες του περιβάλλοντος.

Η ιδιοκτησία στις μέρες μας έχει αλλάξει φύση και ο κοινωνικός της χαρακτήρας έχει λάβει εξέχουσα σημασία με την επιβολή διαφόρων ποικίλων υποχρεώσεων έναντι κοινωνικών ομάδων (εργαζόμενους, κράτος, νομικά πρόσωπα, πιστωτές, καταναλωτές, πελάτες κτλ.). Εξακολουθεί όμως να αποτελεί το βασικό εργαλείο για την απόκτηση του ελέγχου της επιχείρησης. Ελέγχου που θα επιτρέψει την οργάνωση των παραγωγικών της διαδικασιών για την επίτευξη επιχειρηματικών στόχων.

Ο έλεγχος μιας ανώνυμης εταιρείας, η οποία αποτελεί τον συνήθη τύπο σοβαρής επιχειρηματικής δραστηριότητας, μπορεί ν' αποκτηθεί είτε με εξαγορά πλειοψηφικού¹ πακέτου μετοχών, είτε με την εξαγορά μειοψηφικού πακέτου σε συνδυασμό με εξασφάλιση της διοικήσεως μέσω συμφωνίας μετόχων και συμβάσεως διαχειρίσεως, είτε τέλος με την συγχώνευση επιχειρήσεων. Στην εργασία μας θα ασχοληθούμε με την εξαγορά, η οποία αποτελεί και το συνηθέστερο τρόπο αποκτήσεως ελέγχου. Θα περιοριστούμε μάλιστα στην εξαγορά Ελληνικής ανώνυμης εταιρείας από Έλληνες ή αλλοδαπούς και δεν θα επεκταθούμε σε εξαγορές αλλοδαπών επιχειρήσεων.

Θεωρητικά ο έλεγχος μιας επιχείρησης αποκτάται κ με την αγορά όλων των στοιχείων του ενεργητικού της, ενσώματων και άυλων. Είναι όμως ένα σύστημα, που δεν συνηθίζεται στην πράξη. Η ευθύνη από το 479 Α.Κ. και κυρίως το φορολογικό κόστος (φόροι μεταβιβάσεως, φόροι εισοδήματος για τον πωλητή, χαρτόσημα επιχειρήσεων και αναδοχών) αλλά και οι

¹ Ως πλειοψηφικό πακέτο νοείται το σύνολο των μετοχών που δίνουν τη δυνατότητα εκλογής Δ.Σ. ή/και δημιουργίας καταστατικής απαρτίας και πλειοψηφίας.

διατυπώσεις (μεταγραφές, δηλώσεις, νέες άδειες) καθιστούν τον τύπο αυτό μη ελκυστικό, αν όχι απαγορευτικό.

1.2 Η στατική και η δυναμική πλευρά της επιχείρησης

Η ανώνυμη εταιρεία αποτελεί νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητο και αυτοτελές από τους μετόχους. Όμως ανεξάρτητα από την ξεκάθαρη αυτή νομική κατασκευή , ο σύνδεσμος του μετόχου και της μετοχής του με την εταιρεία και την εταιρική περιουσία είναι τόσο στενός, ώστε και τα δύο ν' αποτελούν τις δύο όψεις του αυτού νομίσματος.

Έτσι, ενώ η μετοχή είναι πράγμα (και μάλιστα κατ' είδος ορισμένο)και ειδικότερα αξιόγραφο, ενώ το κλειδί του ελέγχου μιας ανώνυμης εταιρείας ,δεν είναι αυτόφωτη. Δεν είναι το «χαρτί» που έχει αξία, αλλά αυτό το οποίο αντιπροσωπεύει, δηλαδή την αξία της εταιρείας την οποία αφορά . Αν μάλιστα πρόκειται για μετοχή εισηγμένη στο Χρηματιστήριο έχει μία αυτοτελή και ανεξάρτητη εμπορική αξία ανεξάρτητα από ποσοστά ελέγχου.

Μιας εταιρείας δεν είναι παρά ένα σύνολο περιουσίας που αυτονομείται από το δίκαιο υπό τον μανδύα του νομικού προσώπου. Η περιουσία αποτελείται από στοιχεία Ενεργητικού (ενσώματα ή άυλα) και Παθητικού (υποχρεώσεις). Και στις δυο περιπτώσεις τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι εμφανή (να απεικονίζονται στον Ισολογισμό και τους λογαριασμούς της εταιρείας) ή αφανή (να υπάρχουν, αλλά να μην αποτυπώνονται πουθενά, είτε επειδή ο νόμος δεν το επιτρέπει ,είτε επειδή είναι άγνωστα, είτε επειδή αποκρύπτονται).Όταν π.χ. ο νόμος απαιτεί να καταγράφεται ένα ακίνητο στην τιμή κτήσεως πιθανόν να δημιουργεί μια κεκρυμμένη υπεραξία ` ή όταν δεν παρέχει την δυνατότητα να εμφανίζεται η σημαντική εμπορική αξία ενός σήματος, που δημιούργησε η εταιρεία με ελάχιστη δαπάνη, απαγορεύει την απεικόνιση ενός πιθανόν πολύτιμου στοιχείου. Αφ' ετέρου, όταν η διοίκηση της εταιρείας δεν προβαίνει σε προβλέψεις για πιθανές μελλοντικές υποχρεώσεις, εξωραΐζει την εταιρική εικόνα αποκρύπτοντας ένα στοιχείο παθητικού ιδιαίτερα σημαντικό.

Η προς τα έξω οικονομική εικόνα της επιχείρησης δίδεται στις οικονομικές καταστάσεις (Ισολογισμό , Λογαριασμό Αποτελεσμάτων Χρήσεως, Πίνακα διαθέσεως κερδών και προσάρτημα)και στις εκθέσεις του Διοικητικού Συμβουλίου και των Ελεγκτών.

Οι Οικονομικές Καταστάσεις αποτελούν μια συστηματική και πειθαρχημένη καταγραφή των περιουσιακών στοιχείων (ευεργετικού και παθητικού) της επιχειρήσεως σε κατηγορίες που προβλέπει και σε αξίες που επιβάλει ο νόμος. Με την μορφή αυτή εμφανίζει τη στατική πλευρά της_επιχειρήσεως. Η δυναμική της πλευρά, οι δυνατότητές της να κερδίζει, μόνο σε περιορισμένη έκταση αποδίδονται στις οικονομικές καταστάσεις με την σύγκριση των όμοιων μεγεθών του προηγούμενου έτους (ο Ισολογισμός καταγράφει τα μεγέθη της κλεισμένης χρήσεως και της προηγούμενης) και με την ανάλυση των αποτελεσμάτων χρήσεως.

1.3 Ο νομικός & οικονομικός έλεγχος

Η εικόνα όμως είναι ανεπαρκής για να τεκμηριώσει σημαντικές επιχειρηματικές επενδυτικές αποφάσεις. Ο νομικός και οικονομικός έλεγχος σκοπό έχουν να ρίξουν περισσότερο φως στην εταιρική εικόνα, είτε για να διαπιστώσουν τα εμφανή στοιχεία, τα τυχόν ελαττώματα τους (νομικά και πραγματικά) και την αξία τους, είτε για να διερευνήσουν την ύπαρξη των κεκρυμμένων αφανών στοιχείων ιδίως του παθητικού.

Οι τομείς των δύο ελέγχων πολλές φορές συγχέονται υπάρχει δε και αλληλεξάρτηση². Ο νομικός έλεγχος πάντως περιλαμβάνει κυρίως :

- (α) την **εταιρική ταυτότητα**. Νομότυπη σύσταση της εταιρείας, νομιμότητα και κύρος των Δ.Σ. και των Δ.Σ.. Ταυτότητα των πωλουμένων μετοχών και κύρος των ως αξιογράφων.
- (β) την **ύπαρξη και την νομική κατάσταση** των στοιχείων του ενεργητικού (ακίνητα, κινητά, ενσώματα ή άυλα). Ειδικότερα δε την εισπραξιμότητα των απαιτήσεων και την εμπορευσιμότητα των αποθεμάτων.
- (γ) τα στοιχεία του **παθητικού** και τη διακρίβωσή τους (π.χ. εκτίμηση των φορολογικών υποχρεώσεων από εκκρεμοδικίες φύλλων φορολογικού ελέγχου). Την πιθανολόγηση της υπάρξεως άλλων κεκρυμμένων υποχρεώσεων (ανέλεγκτα, εκκρεμοδικίες κπλ)
- (δ) τον έλεγχο των **σημαντικών συμβάσεων**

² Π.χ. ο οικονομικός έλεγχος δεν μπορεί να αποτιμήσει τις οικονομικές συνέπειες αντιδικίας, αν δεν εκτιμήσει ο δικηγόρος την πιθανολόγηση εκβάσεως της δίκης.

Ασφαλώς οι ιδιοτυπίες κάθε επιχείρησης και οι ανάγκες του συγκεκριμένου αγοραστή κατευθύνουν τον έλεγχο και σε άλλα στοιχεία ή τον εντοπίζουν σε βάθος στα ως άνω σημεία.

1.4 Η μορφολογία της εξαγοράς

A. Για να ανοίξει όμως τις πύλες της η επιχείρηση στον εισβολέα και να του παραδώσει τα μυστικά της, χρειάζεται νομική κατοχύρωση. Τρία είναι τα συστήματα που ακολουθούνται προκειμένου η επιχείρηση, η διοίκησή της και ο επιχειρηματίας, να διασφαλίσουν την σοβαρότητα των προθέσεων του αγοραστή και να δώσουν την εντολή «άρατε πύλας» για να επιτραπεί ο έλεγχος:

(α) οριστική σύμβαση αγοράς μετοχών

(β) προσύμφωνο αγοράς μετοχών υπό την (αναβλητική) αίρεση ότι ο νομικός και οικονομικός έλεγχος δεν θα διαπιστώσουν αποκλίσεις από την δηλουμένη οικονομική κατάσταση της εταιρείας.

(γ) επιστολή προθέσεων.

B. Η επιστολή προθέσεων αποτελεί δημιούργημα των συναλλαγών και όχι του θετού δικαίου. **Η επιστολή προθέσεων** επομένως δεν αποτελεί ιδιαίτερη νομική μορφή. Όχι μόνο λοιπόν οι μη νομικοί αλλά και οι νομικοί είναι φυσικό να βρίσκονται σε σύγχυση για την έννοια και την σημασία της. Ανάλογα με το περιεχόμενό της θα αποτελεί είτε μία έγγραφη επιβεβαίωση σταδίου διαπραγματεύσεων (συνήθως οριστικού) είτε σύμβαση (προσύμφωνο). Συνήθως είναι το πρώτο, αλλά περιέχει όμως σχεδόν πάντοτε και κάποιους καθαρά συμβατικούς παρεπόμενους όρους (σύμβαση εμπιστευτικότητας για τον υποψήφιο αγοραστή, ανάληψη υποχρεώσεων από τον υποψήφιο πωλητή για την διευκόλυνση ελέγχου και ρήτρα μη ανταγωνισμού από τον υποψήφιο αγοραστή, αν τελικά αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις). Στην έκταση που η επιστολή προθέσεων επιβεβαιώνει το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων αποτελεί τουλάχιστον απόδειξη για την θεμελίωση ευθύνης εκ των διαπραγματεύσεων (Α.Κ. 197-8), χωρίς να αποκλείεται ευθύνη εξ αδικοπραξίας όπως π.χ. ευθύνη βάσει των διατάξεων περί αθέμιτου ανταγωνισμού, αν η συμπεριφορά οποιουδήποτε από τα μέρη τεκμηριώνει τέτοια απαίτηση, ή ευθύνη από την μη τήρηση της επιβαλλόμενης

εμπιστευτικότητας (ακόμα και στην περίπτωση που δεν έχει καθοριστεί με ρητό όρο η τήρηση και η διασφάλιση εχεμύθειας, οπότε θα έχουμε συμβατική ευθύνη.

Γ. Στο προσύμφωνο εξαγοράς μετοχών έχουμε συμβατική δέσμευση μεν υπό την αίρεση όμως της διακριβώσεως μέσω του ελέγχου ορισμένης περιουσιακής και οικονομικής καταστάσεως της εταιρείας. Αν δεν πληρωθεί η αίρεση, είτε ματαιώνεται η εξαγορά με άσκηση δικαιώματος υπαναχωρήσεως ή καταγγελίας από τον αγοραστή είτε αναπροσαρμόζεται το τίμημα.

Σπανιότερα (ανάλογα με την ανάγκη στην οποία βρίσκεται ο πωλητής!) η αίρεση είναι εξουσιαστική, δίδεται δηλαδή δικαίωμα προαίρεσεως στον υπονήφιο αγοραστή να προχωρήσει στην εξαγορά, αν ικανοποιηθεί από τον έλεγχο που θα διενεργήσει.

Προσύμφωνο υπογράφεται εν πάσει περιπτώσει και όταν απαιτείται η προηγούμενη λήψη αδειών και εγκρίσεων, οπότε η υπογραφή του οριστικού συμβολαίου τελεί και υπό την αίρεση της παροχής των (π.χ. έγκριση συγκεντρώσεων κατά το άρθρο 4β Ν. 703/1977 από την επιτροπή ανταγωνισμού, έγκριση παραμεθορίων, άρση περιορισμών επενδυτικών εγκρίσεων, κπλ).

Δ. Στην οριστική σύμβαση συμφωνείται η άμεση μεταβίβαση των μετοχών κατά το εμπορικό δίκαιο και η ανάληψη του ελέγχου της εταιρείας με την αντικατάσταση του Δ.Σ. με πρόσωπα που υποδεικνύει ο αγοραστής. Η αλλαγή φρουράς γίνεται είτε με αυτόκλητη καθολική Γενική Συνέλευση ή μέσω του Διοικητικού Συμβουλίου με παραίτηση μελών και αντικατάστασή τους. Η πώληση συνοδεύεται από εγγυητικές δηλώσεις του πωλητή μετόχου για την περιουσιακή κατάσταση της εταιρείας, οι αποκλίσεις της οποίας θα μειώνουν το συμφωνηθέν τίμημα ή, σπανιότερα, θα δημιουργούν δικαίωμα υπαναχωρήσεως ή καταγγελίας.

Η σειρά των ενεργειών για την μεταβίβαση των μετοχών (αρκετά περίπλοκη λόγω της αναμίξεως του φορολογικού νομοθέτη) έχει ως εξής:

(α) πληρωμή φόρου του άρθρου 13 § 2 Ν. 2238/94.

(β) υπογραφή σύμβασης

(γ) κατάθεση στην ΔΟΥ (79 § 4 Ν. 2238/94 και ΥΑ
1056431/10479/Β0012/Πολ.1169/23.5.97)

(δ) εγγραφή στα βιβλία μετόχων (για τις ονομαστικές μετοχές – άρθρο 8β Ν. 2190/20) ή παράδοση των τίτλων (προκειμένου για ανώνυμες μετοχές).

Προκειμένου περί μετοχών εισηγμένων στο ΧΑΑ, τα σημεία α και γ-δ αντικαθίστανται και με την χρηματιστηριακή μεταβίβασή τους (ως πακέτου εκτός πίνακα συναλλαγών και χωρίς περιορισμούς τιμής).

1.5 Το περιεχόμενο της συμβάσεως

Α. Η σύμβαση θα περιγράφει τις πωλούμενες μετοχές³, τις εγγυητικές δηλώσεις, τη διαδικασία μείωσης του τιμήματος ή απευθείας καταβολής στην εταιρεία (για την αποκατάσταση των εταιρικών πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση και τη μη χειροτέρευση της θέσεως της εταιρείας κατά την περίοδο που μεσολαβεί από την κρίσιμη ημερομηνία του ισολογισμού ή της λογιστικής καταστάσεως μέχρι την ανάληψη της διοικήσεως από τον αγοραστή).

Β. Το τίμημα εκφράζει τον προσδιορισμό της αξίας της επιχειρήσεως από τον αγοραστή, άρα το ύψος του διαμορφώνεται από τα παραγωγικά αίτια της βουλήσεως των συμβαλλομένων. Το τίμημα καθορίζεται από τους νόμους της αγοράς. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της αξίας αποτελούν θεωρητικές προσεγγίσεις με βάση παραδοχές, η ορθότητα των οποίων δοκιμάζεται στη σκληρή πραγματικότητα της αγοράς. Σε τελική ανάλυση οι νόμοι της αγοράς, η προσφορά και η ζήτηση θα καθορίσουν το σημείο που θα συναντηθούν οι επιθυμίες και οι ανάγκες του πωλητή και του αγοραστή.

Γ. Το κλείσιμο της συναλλαγής είναι η τελευταία φάση για την υλική ολοκλήρωση της συναλλαγής. Περιλαμβάνει τις εξής πράξεις, αν δεν έχουν πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα με την υπογραφή του οριστικού συμβολαίου:

(α) τη μεταβίβαση των μετοχών

³ Η μετοχή είναι κατ'είδος ορισμένο και επομένως δεν πωλείται απλώς ένας ορισμένος αριθμός μετοχών, αλλά συγκεκριμένες μετοχές που περιγράφονται με τα στοιχεία, τα όποια τις εξατομικεύουν ως αξιόγραφα.

- (β) αλλαγή του διοικητικού συμβουλίου
- (γ) διαδικασία παράδοσης και παραλαβής των περιουσιακών στοιχείων
- (δ) τυχόν τακτοποίηση άλλων εκκρεμοτήτων
- (ε) καταβολή (τυχόν υπολοίπου) τιμήματος.

Το κλείσιμο της συναλλαγής συχνά συγχέεται με την οριστική σύμβαση, επειδή επίσης συχνά μεθοδεύεται ως τμήμα της. Συνήθως περιλαμβάνει υλικές ενέργειες και πράξεις τακτοποιήσεως και κατ' εξαίρεση και εμπράγματα σύμβαση, δηλαδή τη μεταβίβαση των μετοχών.

1.6 Εγγυητικές δηλώσεις

A. Η μετοχή είναι πράγμα που ενσωματώνει δικαίωμα και αποτελεί το αντικείμενο της πώλησεως. Ισχύει επομένως η ευθύνη του πωλητή για νομικά ή πραγματικά ελαττώματα ή για έλλειψη συμφωνηθείσης ιδιότητας. Και αν μεν η μετοχή η ίδια έχει νομικό ελάττωμα (π.χ. είναι πλαστή, ή είναι ενεχυρασμένη ή κατεσχημένη) δεν γεννάται αμφιβολία ότι έχουμε ευθεία εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του Α.Κ.. Αποτελεί όμως νομικό ή πραγματικό ελάττωμα της μετοχής η ύπαρξη νομικών ή πραγματικών ελαττωμάτων των περιουσιακών στοιχείων της επιχειρήσεως της οποίας οι μετοχές πωλούνται; Το θέμα είναι τουλάχιστον αμφισβητούμενο.

B. Εν προκειμένω επομένως η διασφάλιση του αγοραστή επιτυγχάνεται με εγγυητικές δηλώσεις του πωλητή ή των πωλητών για την κατάσταση και τις ιδιότητες των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας. Οι εγγυητικές δηλώσεις δεν πρέπει να συγχέονται με τη σύμβαση εγγυήσεως. Η εγγύηση αποτελεί συμβατική υποχρέωση τρίτου για την εκτέλεση της παροχής συμβαλλομένου. Οι εγγυητικές δηλώσεις αντιθέτως αποτελούν συμβατικές υποχρεώσεις αναλαμβανόμενες από τον ίδιο τον αντισυμβαλλόμενο με προσδιορισμένες συμβατικά τις συνέπειες σε περίπτωση κατά την οποία δεν επαληθευθούν.

Γ. Με βάση ορισμένο χρονικό σημείο, π.χ. τον τελευταίο Ισολογισμό ή συνηθέστερα μια πρόσφατη λογιστική κατάσταση, ο πωλητής εγγυάται την οικονομική και περιουσιακή κατάσταση της εταιρείας. Ειδικότερα εγγυάται:

(α) ότι η εταιρεία είναι νομίμως συνεστημένη και λειτουργεί νομίμως, έχει όλες τις απαιτούμενες άδειες και τηρεί τα κατά νόμον βιβλία και στοιχεία.

(β) ότι τα περιουσιακά στοιχεία της εταιρείας (πάγια, αποθέματα, κυκλοφορούν) όπως απεικονίζονται στον ως άνω Ισολογισμό ή στην λογιστική κατάσταση (και φυσικά όπως έχουν διαμορφωθεί εν τω μεταξύ από τη συνήθη πορεία των εταιρικών υποθέσεων) υπάρχουν, είναι απαλλαγμένα ελαττωμάτων και κέκτονται τις απαραίτητες άδειες που κατά περίπτωση απαιτούνται (οικοδομικές, λειτουργίας, κυκλοφορίας, κλπ).

(γ) ειδικότερα όσον αφορά τα αποθέματα, ότι είναι εμπορεύσιμα και όχι άχρηστα, με βάση διάφορα κριτήρια (π.χ. αν δεν έχουν κινηθεί μέσα σε χ περίοδο θεωρούνται μη εμπορεύσιμα).

(δ) ότι οι απαιτήσεις είναι εισπράξιμες (μη είσπραξη τους εντός συμφωνουμένης περιόδου τις χαρακτηρίζει μη εισπράξιμες).

(ε) ότι δεν υπάρχουν αφανείς υποχρεώσεις για τις οποίες δεν έχουν σχηματιστεί προβλέψεις. Σημαντικότερο σημείο ο κίνδυνος επιβολής πρόσθετων φόρων σε ανέλεγκτα έτη.

(στ) για την περίοδο μετά τον κρίσιμο χρόνο, ότι η διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων θα αφορά μόνο τις τρέχουσες υποθέσεις

Δ. Ως συνέπεια των αποκλίσεων που θα βρεθούν ορίζεται η μείωση του τιμήματος είτε κατά το ακέραιο ποσό, είτε κατά το ποσοστό των μεταβιβαζομένων μετοχών. Εναλλακτικά ορίζεται η αποκατάσταση της περιουσίας της εταιρείας με άμεση καταβολή από τον πωλητή, ώστε τα οικονομικά της μεγέθη να παραμείνουν αμετάβλητα⁴. Συνήθως καθορίζεται ορισμένο όριο ανοχής για αποκλίσεις που θεωρούνται φυσιολογικές, ώστε η ευθύνη του πωλητή να ανακύπτει για το πέραν του ορίου τίμημα.

⁴ Στην περίπτωση ευθύνης για φόρους, προσαυξήσεις και πρόστιμα η καταβολή στην εταιρεία, εν είδει ασφαλίσματος, εμφανίζει προβλήματα φορολογίας εισοδήματος.

1.7 Έλεγχος μέσω μειοψηφικού πακέτου

Ο επιχειρηματικός έλεγχος όμως διασφαλίζεται πολλές φορές και με την αγορά μειοψηφικού πακέτου. Στην περίπτωση αυτή όμως, όποιος το αποκτά, χρειάζεται πλέγμα και άλλων συμβάσεων. Η σύμβαση μετόχων διασφαλίζει στον μέτοχο μειοψηφίας τη συμμετοχή του στο Δ.Σ. με δικαιώματα αρνησικυρίας, την αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία της Γ.Σ. για τη λήψη ορισμένων αποφάσεων, δικαίωμα προτιμήσεως κατά την μεταβίβαση μετοχών του αντισυμβαλλομένου κλπ⁵. Η σύμβαση διαχειρίσεως διασφαλίζει στον στρατηγικό επενδυτή τη διοίκηση της εταιρείας. Είναι μηχανισμός που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στις ιδιωτικοποιήσεις, όπου ο δημόσιος τομέας αναγνωρίζει ότι υστερεί έναντι της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και αποφασίζει προς ίδιον όφελος (και προς όφελος της οικονομίας) να της παραδώσει τη διοίκηση, επιθυμεί όμως – για λόγους ιστορικούς και ενίοτε δημοσίου συμφέροντος – να διατηρήσει την ιδιοκτησία.

Οι Συμφωνίες Μετόχων αναγνωρίζονται ως έγκυρες δυνάμει του άρθρου 361 Α.Κ., που κατοχυρώνει την ελευθερία των συμβάσεων και επιτρέπει στα μέρη να διαπλάσσουν τα πλαίσια των δεσμεύσεών τους και της συνεργασίας τους.

⁵ Σύμβαση μετόχων γίνεται συνήθως και όταν ο πωλητής διατηρεί ισχυρό μειοψηφικό πακέτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η «ΑΓΟΡΑ» ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ

2.1 Εισαγωγή

2.1.1 Η άνοδος της επιχείρησης στην οικονομική ιστορία

Ο τίτλος θα μπορούσε να είναι «η αγορά του κέρδους». Από την έναρξη του καπιταλισμού στην οικονομική ιστορία, παραγωγός του κέρδους και μοχλός της τεχνικής εξέλιξης, ακριβώς λόγω της επηροής της τεχνικής καινοτομίας στην ψυχολογία και στο κέρδος, είναι η επιχείρηση. Η επιδίωξη δημιουργίας ή απόκτησης επιχείρησης είχε κύριο-όχι μόνο-κίνητρο, στην οικονομία της αγοράς, την δημιουργία ή απόκτηση πηγής κέρδους. Πηγή κέρδους είναι από τότε η επιχείρηση, ακριβέστερα μόνο πηγή κέρδους. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα. Υπήρξε και το επόμενο: η δημιουργία της «αγοράς» της επιχείρησης ή της αγοράς των επιχειρήσεων. Το επόμενο αυτό βήμα έγινε δυνατό, αφού είχε παρεμβληθεί το δίκαιο της επιχειρηματικής συνέχειας.

2.1.2 Η άνοδος της επιχείρησης στην ιστορία του δικαίου

Επί αιώνες, η επιχείρηση ήταν αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τον επιχειρηματία, το δε δίκαιο ρύθμιζε κατά προτεραιότητα, αν μη κατά αποκλειστικότητα, αφ' ενός το πρόσωπο του επιχειρηματία, συνήθως εμπόρου, και αφ' ετέρου την περιουσία ως αντικείμενο συναλλαγής. Ιδιαίτεροι κανόνες για την περιουσία εκείνη, που αποτελούσε επιχείρηση, δεν υπήρχαν, μέχρι τουλάχιστον τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Τότε οι εμπορικοί κώδικες των νεότερων κρατών άρχισαν διστακτικά να ορίζουν την ευθύνη του διαδόχου της επιχείρησης για τα χρέη της, υπό τον όρο ότι συνέχιζε την επωνυμία της. Επίσης κατά την διάρκεια του 19^{ου} και

περισσότερο του 20^{ου} αιώνα οι εμπορικές νομοθεσίες θέσπισαν τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας, ακόμη και όταν αυτά αποτελούσαν δικαιώματα προσωπικότητας και συνεπώς κατά το αστικό (ακριβέστερα: το γενικό ιδιωτικό δίκαιο) θα έπρεπε ως εκ τούτου να είναι αμεταβίβαστα. Η μεταβίβαση αφορούσε τόσο το γεννημένο δικαίωμα (π.χ. δίπλωμα ευρεσιτεχνίας) όσο και την εφευρετική ιδέα, την οποία μπορούσε το φυσικό ή νομικό πρόσωπο να καταχωρίσει ως δική του ευρεσιτεχνία, μολονότι την είχε επινοήσει άλλος, ο οποίος του την μεταβίβασε ή τη δημιούργησε ως εργαζόμενος για λογαριασμό του ως εργοδότης του. Όσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια προστασίας, δηλαδή αποκλειστικότητας των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας, τόσο μακροβιότερο, άρα και χρονικά μεγαλύτερο το αντικείμενο της μεταβίβασης. Η ομοιόμορφη διεθνής προστασία των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας καθιστά το αντικείμενο της μεταβίβασης διεθνές ή παγκόσμιο, άρα και γεωγραφικά ή τοπικά μεγαλύτερο. Ακόμη, η δυνατότητα καθιέρωσης του μεταβιβαστού κατά των ονομάτων –είτε ως μεταβιβαστής επωνυμίας φυσικού ή νομικού προσώπου είτε ως νομικού προσώπου, του οποίου είναι μεταβιβαστά τα μετοχικά ή άλλης ονομασίας εταιρικά δικαιώματα- κατέργησε και το προσωποπαγές του ονόματος του επιχειρηματία. Τέλος –αν υπάρχει τέλος στη σειρά αυτή των νομοθετικών βημάτων προς την κατεύθυνση της καθιέρωσης της επιχείρησης ως αντικειμένου συναλλαγών- το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού καθιέρωσε από τα μέσα ή τέλη του 19^{ου} αιώνα την προστασία των απορρήτων της επιχείρησης, που περιέρχονται οι γνώσεις των υπαλλήλων (και άλλων συνεργατών της, δηλαδή εργατών, εκμισθωτών ελευθερίων υπηρεσιών, εκμισθωτών έργου, εντολοδόχων, περιλαμβανομένων εταίρων και οργάνων) εξ αιτίας της εργασίας τους.

2.1.3 Η επιχείρηση ως πηγή κέρδους

Έχει αξία να σημειωθεί η δικαιολογία της αναγωγής της επιχείρησης σε αντικείμενο συναλλαγής, σε έννομο αγαθό. Έχει αφετηρία – η δικαιολογία – μια βασική διάγνωση της νεότερης οικονομικής σκέψης, ότι δηλαδή οι συντελεστές της παραγωγής¹ διαφέρουν από τους συντελεστές της δημιουργίας κέρδους. Οι συντελεστές παραγωγής δημιουργούν καρπούς, οι οποίοι δεν συμπίπτουν προς το κέρδος(τις περισσότερες φορές είναι ανάλωση και

¹ Συνήθως κεφάλαιο φυσικό, ανθρώπινο και χρηματικό και οποίες άλλες διακρίσεις συντελεστών παραγωγής μπορούν να γίνουν, σύμφωνα με τις αξιωματικές ή εμπειρικές αφετηρίες κάθε συστήματος οικονομικής σκέψης

αντικατάσταση κεφαλαίου), η δε παραγωγή αντιμετωπίζει τα οικονομικά προβλήματα με στατική αντίληψη, ως στιγμιαία αντιπαράθεση προσφοράς και ζήτησης. Κέρδος είναι η χρηματική αποτίμηση των ωφελειών ορισμένου κεφαλαίου μετά την αφαίρεση των εξόδων επί ορισμένο διάστημα, η διενεργούμενη αποτίμηση ως προς ορισμένο υποκείμενο δικαίον. Το κέρδος είναι μία χρηματική έννοια, σχετική προς ένα (επίσης χρηματικά αποτιμημένο) κεφάλαιο και προς (επίσης χρηματικά αποτιμημένες) δαπάνες ορισμένου υποκειμένου δικαίου. Χωρίς σύνδεση προς υποκείμενο, χρόνο και κεφάλαιο, έννοια κέρδους δεν υπάρχει.

Η αναγωγή του καρπού σε κέρδος του κεφαλαίου μετ' αφαίρεση της δαπάνης δημιουργίας του είναι δημιούργημα του λογιστικού δικαίου, τμήματος ως γνωστόν του εμπορικού δικαίου και δαιμονίου. Η συμβολή της εμπορικής λογιστικής, στην ανάπτυξη της έννοιας του κέρδους και της επιχείρησης δεν μπορεί ίσως να τονιστεί αρκετά.

Η επιχείρηση, αυτή η καινοτόμος και κερδοσκοπική ατμομηχανή της οικονομίας, διατρέφει σήμερα καλύτερα τον πολλαπλάσιο πληθυσμό παρά από άλλοτε και ορίζεται, όπως είναι γνωστό, ως σύνολο εννόμων και πραγματικών σχέσεων, οργανωμένων σε διοικητική (διαχειριστική) ενότητα, ικανή και προορισμένη να δημιουργεί (ή παράγει) κέρδος. Αν οι αγγλοσάξονες ορίζουν την επιχείρηση κάπως διαφορετικά, λέγοντας ότι επιχείρηση είναι σύνολο εννόμων και πραγματικών σχέσεων, που έχει υπεραξία (δηλαδή μεγαλύτερη αξία από το σύνολο της αξίας των περιλαμβανόμενων εννόμων και πραγματικών σχέσεων, λαμβανόμενων χωριστά), η διαφορά δεν είναι ουσιαστική, διότι η υπεραξία οφείλεται ακριβώς στην ικανότητα πραγματοποίησης κέρδους εκ της λειτουργίας του συνόλου αυτού κατά τον προορισμό του.

Επιχείρηση λοιπόν είναι το κερδοφόρο σύνολο περιουσίας, το προορισμένο για το σκοπό αυτό. Αυτό είναι το οικονομικό και νομικό χαρακτηριστικό, το οποίο καθιστά διακεκριμένη τη θέση της επιχείρησης ως αντικειμένου συναλλαγής και η ειδοποιός διαφορά του από την περιουσία. Η επιχείρηση χρησιμοποιεί την περιουσία για να παράγει κέρδος. Αν τα περιουσιακά στοιχεία παράγουν καρπούς, η επιχείρηση παράγει κέρδη. Αυτή η διαφορά, δημιουργεί την υπεραξία της, αλλά και την ζήτηση για την κατοχή της, δηλαδή για την πρωτότυπη δημιουργία της (από το επιχειρηματία) και για την παραγωγή απόκτησής της (από τον διάδοχό του). Όποιος αγοράζει επιχείρηση, αγοράζει τα κέρδη της. Και αυτή είναι η αιτία δημιουργίας «αγοράς» για την απόκτησή τους.

Αν αυτά αφορούν κυρίως την ιδιωτική οικονομία, δεν μένουν χωρίς συνέπειες για την εθνική οικονομία. Κύριος λόγος ενδιαφέροντος της εθνικής οικονομίας για την επιχείρηση

είναι το κέρδος, διότι χωρίς κέρδος ούτε παραγωγή ούτε συναλλαγή αυξάνονται, ή, με άλλη διατύπωση, η παραγωγή και οι συναλλαγές λαμβάνουν τις ανοδικές πορείες, που έχει να επιδείξει και χρειάζεται η σύγχρονη καταναλωτικά διαρκώς επεκτεινόμενη κοινωνία. Η επιχείρηση ως ο νομικός και οικονομικός τρόπος επιδίωξης του κέρδους είναι το αναμφίβολο στήριγμα της οικονομίας και το σημείο της σύγχρονης συνάντησης της θεωρητικής και ιδιωτικής οικονομικής.

Οι τελευταίες δεκαετίες έχουν δείξει ότι το κέρδος είναι όχι μόνο ο μοχλός κίνησης της παραγωγής και των συναλλαγών αλλά και το στήριγμα της τεχνικής προόδου και του νεωτερισμού της κοινωνίας. Με αυτό εννοούμε όχι μόνο το ξεχασμένο ίσως παράδειγμα του αυτοκινήτου ή της τηλεόρασης, αλλά και τα πιο πρόσφατα παραδείγματα του κομπιούτερ και της πληροφορικής.

Η επιδίωξη του κέρδους περιλαμβάνει επιδίωξη και μεγέθυνσης του κέρδους, η οποία οδηγεί τον επιχειρηματία όχι μόνο σε εμπορικές, αλλά και σε τεχνικές καινοτομίες. Η επιχείρηση είναι στήριγμα της τεχνικής μεταβολής και ποσοτικής ανανέωσης της κοινωνίας. Αυτό το ιδιωτικά ιδιωτικοοικονομικά και πολιτικοοικονομικά πρώτιστο έννομο αγαθό είναι αδιανόητο, αλλά και αδύνατο, αν δεν μπορεί να διατηρήσει την δημιουργική ιδιότητά του. Η δημιουργία «αγοράς» για το κατ' εξοχήν αυτό αντικείμενο συναλλαγής ήταν η αναγκαία συμπλήρωση της νομικής του ρύθμισης. Το δίκαιο, από τη στιγμή που έκανε δυνατή την δημιουργία και μεταβίβαση της επιχείρησης, ήταν επόμενο να ρυθμίσει και την «αγορά» συναλλαγών επί επιχειρήσεων.

2.2 Η πώληση επιχείρησης

Η πώληση και «μεταβίβαση» μιας επιχείρησης ως άτυπη σύμβαση, απαντάται με τη μορφή της μεταβίβασης ατομικής επιχείρησης ως συνόλου και της μεταβίβασης όλων των μετοχών ανώνυμης εταιρείας/ μεριδίων εταιρείας περιορισμένης ευθύνης ή με την κτήση τέτοιας εταιρικής πλειοψηφικής συμμετοχής σε μία εταιρεία, ώστε ο αποκτών να επιτυγχάνει το νομικό και επιχειρηματικό έλεγχό της².

² Συμβατικές παραλλαγές της τελευταίας αποτελούν το Management Buy-out (αγορά της επιχείρησης από τους ήδη ιδιοκτήτες της), το Management Buy-in (αγορά της από τρίτους manager εκτός της εταιρικής επιχείρησης).

2.2.1 Παρεπόμενες υποχρεώσεις στην πώληση επιχείρησης

Οποιαδήποτε σύμβαση πώλησης επιχείρησης ή ακόμα ευρύτερα μορφή συγκέντρωσης επιχειρήσεων συνδέεται από παρεπόμενες ρήτρες που συγκεκριμενοποιούν δευτερεύουσες υποχρεώσεις των μερών.

Επιτελούν δύο λειτουργίες. Από οικονομική άποψη μειώνουν τον κίνδυνο που επέχουν τα μέρη και διευκολύνουν μεταβιβάσεις που κρίνονται θετικές από μικροοικονομική και μακροοικονομική άποψη, ενώ αναλαμβάνουν κεντρικό ρόλο στην προσαρμογή των δομών των επιχειρήσεων προς τα νέα οικονομικά δεδομένα. Επειδή μπορούν κατ' αποτέλεσμα να περιορίσουν τον ανταγωνισμό αλλά συγχρόνως υπηρετούν την πραγματοποίηση της πώλησης της επιχείρησης ή την υλοποίηση της συγκέντρωσης ονομάζονται παρεπόμενες ή δευτερεύουσες υποχρεώσεις. Είναι κατά κανόνα σύνθετες στην πώληση της επιχείρησης με την έννοια ότι συνδέονται άμεσα με την πώληση της επιχείρησης και την πραγματοποίηση μιας συγκέντρωσης επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 4 του ν. 703.

Δορυφορούν κατά συνέπεια τη συμφωνία της συγκέντρωσης.³ Δεν έχουν ως αυτοτελή σκοπό να περιορίσουν τον ανταγωνισμό συντονίζοντας τη συμπεριφορά των μερών της συναλλαγής. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι περιορίζουν τη συμβατική ελευθερία του αντισυμβαλλόμενου και όχι τρίτων.

Δευτερεύοντες και σύμφυτοι περιορισμοί του ανταγωνισμού είναι αυτοί που είναι απαραίτητοι για την ικανοποιητική λειτουργία μιας οποιασδήποτε σύμβασης. Στο επίκεντρο συνεπώς της κοινής προβληματικής βρίσκεται η λειτουργική αναγκαιότητά τους, ώστε να επιτευχθεί σκοπός που από την άποψη του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού είναι ουδέτερος.

Με τα δεδομένα αυτά η εξέταση τέτοιων παρεπόμενων υποχρεώσεων προϋποθέτει ότι η σύμβαση εξαγοράς ή συγκέντρωσης έχει κριθεί ουδέτερη από την άποψη του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού. Ευνόητο είναι ότι, όταν η ίδια η σύμβαση κριθεί ως απαγορευμένη συγκέντρωση κατά τον ν. 703, δεν τίθεται θέμα εξέτασης των παρεπόμενων

³ Για την έννοια των δευτερευόντων περιορισμών βλ. Κουτσούκη, Έλεγχος συγκεντρώσεων επιχειρήσεων.

υποχρεώσεων. Χρονικό σημείο της διερεύνησής τους κατά πόσο είναι σύμφωνες προς τον ν. 703 και προς τον ΑΚ αποτελεί λοιπόν ο αποκλεισμός της ανταγωνιστικής επικινδυνότητάς τους σύμφωνα με το δίκαιο του ελέγχου συγκεντρώσεων.

Οι παρεπόμενες υποχρεώσεις θα πρέπει να διακριθούν από εκείνες οι οποίες αναπτύσσουν διαρκή μετασυμβατική ενέργεια, αν και η διάκριση δεν είναι πάντα σαφής. Η σύναψή τους δεν εξασφαλίζει ή υποστηρίζει την ίδια την εξαγορά αλλά την συνέχιση της εξαγοραζόμενης επιχείρησης. Ως παράδειγμα αναφέρεται η ρήτρα όπου ο αγοραστής πακέτου πλειοψηφίας μιας επιχείρησης συμφωνεί με την διοίκηση της επιχείρησης ένα επιχειρηματικό σχέδιο, από την επιτυχία του οποίου εξαρτάται η διάρκεια της συμμετοχής του στην εταιρεία.

Για το νομικό ο οποίος εκπονεί τη σύμβαση εξαγοράς ως σύνολο περίπλοκων συμβατικών κειμένων οι παρεπόμενες υποχρεώσεις τον φέρνουν αντιμέτωπο με το πρόβλημα των ορίων της συμβατικής ελευθερίας.

2.2.2 Περιπτώσιολογία

Σπουδαιότερη από τις υποχρεώσεις που δορυφορούν τη σύμβαση πώλησης επιχείρησης αποτελεί η υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού.⁴ Ισχύει σιωπηρά ή συνομολογείται ρητά ως παρεπόμενη ή και ως κύρια παροχή σε βάρος του μεταβιβάζοντος – πρώην φορέα της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης ή του πωλητή των μετοχών- εταιρικών μεριδίων. Μπορεί να απαγορεύει στον πωλητή να ιδρύσει ανταγωνιστική παράλληλη επιχείρηση ή να συμμετάσχει «ουσιαστικά» σε τέτοια επιχείρηση, να μην έρθει σε επαφή με πρώην πελάτες- προμηθευτές ή εργαζομένους της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, να απέχει από την χρήση της «συμπωλούμενης» με την επιχείρηση τεχνογνωσίας, να μην την παραχωρήσει σε τρίτους ανταγωνιστές του αγοραστή κλπ. Η τήρησή της συχνά θωρακίζεται με ποινική ρήτρα.

Πέραν της απαγόρευσης ανταγωνισμού συνηθισμένες σε πώληση επιχείρησης είναι ρήτρες μυστικότητας ως εμπορικά και βιομηχανικά απόρρητα, υποχρεώσεις προμήθειας εμπορευμάτων και υπηρεσιών στον αντισυμβαλλόμενο, άδειες εκμετάλλευσης δικαιωμάτων βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και τεχνογνωσίας, απαγορεύσεις διεξαγωγής ασυνήθιστων διαχειριστικών πράξεων, παραχώρηση χρήσης αντικειμένων. Στα

⁴ Τέτοιοι περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως ρήτρες μη ανταγωνισμού μεταξύ εργοδότη και εργαζόμενου, μεταξύ παραγωγού και διανομέα χαρακτηρίζονται στο αγγλοσαξονικό δίκαιο ως *restrains of trade*

πλαίσια της διαδικασίας πώλησης προβληματικής επιχείρησης ξεχωριστή θέση έχει η υποχρέωση διατήρησης της αγοραζόμενης επιχείρησης.

2.3 Η απαγόρευση ανταγωνισμού

Η αντιμετώπιση της υποχρέωσης παράληψης ανταγωνισμού στην πώληση επιχείρησης δεν είναι μονοσήμαντη.

Από ενοχική άποψη που επικεντρώνεται στα μέρη αποτελεί σημαντικό παρεπόμενο της πώλησης. Υπό διαφορετική οπτική γωνία που προσανατολίζεται στις επιδράσεις της στην αγορά εισάγει έναν περιορισμό του ανταγωνισμού και της επιχειρηματικής ελευθερίας του αντισυμβαλλόμενου πωλητή, διότι τούτος υποχρεούται να αποσυρθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα από την αγορά ως ανταγωνιστής του αγοραστή. Περιορίζεται δηλαδή ο δυνητικός ανταγωνισμός μεταξύ πωλητή και αγοραστή της επιχείρησης.

Η διπλή αυτή λειτουργία προκαθορίζει τη διερεύνηση του θέματος πρώτιστα υπό την οπτική γωνία του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού και δευτερευόντως υπό τη σκοπιά του αστικού δικαίου.

Η διερεύνηση και η αξιολόγηση της ρήτρας μη ανταγωνισμού προϋποθέτει σαφήνεια ως προς τις βασικές ιδιορρυθμίες που παρουσιάζει η επιχείρηση ως αντικείμενο συναλλαγής.

2.3.1 Η επιχείρηση ως αντικείμενο πώλησης- τρόποι μεταβίβασης επιχείρησης

Η επιχείρηση από οικονομική άποψη αλλά και κατά τη συνήθη βούληση των μερών μπορεί να αποτελέσει ενιαίο συναλλακτικό αντικείμενο (αντικείμενο πώλησης).

Ένας άλλος τρόπος, όπου καταλήγει κανείς στο ίδιο οικονομικό αποτέλεσμα είναι η μεταβίβαση όλων των μετοχών της ανώνυμης εταιρείας που είναι φορέας της επιχείρησης ή όλων των μεριδίων της ΕΠΕ ή πάντως τόσων ώστε να εξασφαλίζεται στον αποκτώντα ο πλήρης έλεγχος της εταιρείας μέσω της «κρίσιμης πλειοψηφίας» (το λεγόμενο share deal),

ενώ σε τρίτους- μέλη της εταιρείας παραμένει μία αμελητέα ποσότητα μετοχών ή εταιρικών μεριδίων. Η αλλαγή των μελών της εταιρείας δεν επηρεάζει τον φορέα της επιχείρησης (ΑΕ, ΕΠΕ), ενώ καθίσταται περιττή η μεταβίβαση των αντικειμένων που συγκροτούν την εταιρική περιουσία. Απλώς συντελείται μία έμμεση αλλαγή των από οικονομική άποψη «κυρίων» της εταιρικής επιχείρησης, δηλαδή των μετόχων, εταίρων ΕΠΕ (από οικονομική άποψη «φορέων της εταιρικής επιχείρησης»).

Αν και η μεταβίβαση των μετοχών- εταιρικών μεριδίων λόγω πώλησης αποτελεί σύμβαση πώλησης δικαιώματος με αντικείμενο το δικαίωμα εταιρικής συμμετοχής, ισοδυναμεί από οικονομική άποψη με την πώληση και την μεταβίβαση της επιχείρησης. Η εξίσωση αυτή εκφράζεται μεταξύ άλλων και στην ισχύ μιας σιωπηρής απαγόρευσης ανταγωνισμού.

2.3.2 Αναλογική εφαρμογή των ΑΚ 513 επ. και ερμηνευτικές κατευθύνσεις.

Οι διατάξεις για την πώληση εφαρμόζονται ενάντια στην κρατούσα άποψη όχι ευθέως αλλά αναλογικά. Με την κύρια υποχρέωση μεταβίβασης όλων των περιουσιακών στοιχείων που αντιστοιχεί στη σύμβαση πώλησης, η δεύτερη κύρια υποχρέωση που βαρύνει τον πωλητή να εισαγάγει τον αγοραστή της επιχείρησης και νέο φορέα της σε αυτήν (υποχρέωση εισαγωγής στις επιχειρησιακές σχέσεις και οργάνωση) αλλά και η παρεπόμενη υποχρέωση παράληψης ανταγωνιστικής δραστηριότητας του πωλητή απορρέουν από τις βασικές αυτές ιδιορρυθμίες του πωλούμενου αντικειμένου και τη φύση της συναλλαγής.

Επιβεβαιώνουν ότι η υποχρέωση του πωλητή δεν εξαντλείται, όπως στην κλασική πώληση, στη μεταβίβαση της κυριότητας επί των υλικών προγραμμάτων, με την μεταβίβαση-εκχώρηση των δικαιωμάτων που την απαρτίζουν αλλά απαιτείται κάτι περισσότερο, δηλαδή η εισαγωγή του αγοραστή στην επιχείρηση με την έννοια της «μεταβίβασης» και ανακοίνωσης όλων των άυλων αγαθών που δεν μεταβιβάζονται δικαιοπρακτικά με απώτερο αποτέλεσμα την εξασφάλιση της λειτουργικότητάς της⁵.

⁵ Ανάλογη υποχρέωση στις συμβάσεις μεταφοράς τεχνολογίας, όταν η μεταφερόμενη τεχνολογία έχει τη μορφή απλού, μυστικού know how που δεν προστατεύεται με απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα. Τότε η υποχρέωση μεταφοράς της τεχνολογίας έχει την υποχρέωση ότι ο δότης της τεχνολογίας υποχρεούται να καταστήσει το δέκτη –αγοραστή της τεχνολογίας ικανό να την αφομοιώσει.

Η έννοια της επιχείρησης ως δυναμικό μέγεθος, η οποία είναι κάτι το περισσότερο και το ποιοτικά διαφορετικό από τα επί μέρους στοιχεία της, επιβάλλει μία θεώρηση όπου η επιχείρηση ως λειτουργούσα οργανική ενότητα αποτελεί το συμβατικό «παραδοτέο» αντικείμενο. Η δυναμική θέση της επιχείρησης και η φύση της συναλλαγής ως σύμβαση «αβεβαιότητας», όπου «αγοράζει» ο αγοραστής τη μελλοντική πορεία της και αναλαμβάνει το σχετικό κίνδυνο, συνθέτουν τον πάγιο ερμηνευτικό άξονα για τον προσδιορισμό της έκτασης και της έντασης των υποχρεώσεων και της ευθύνης του πωλητή. Στη φύση της επιχείρησης αντιστοιχεί ως εκ τούτου μία δυναμική θεώρησή της, η οποία θα πρέπει να αποτυπωθεί στη νομική διερεύνηση της φύσης και των ορίων της ρήτρας μη ανταγωνισμού.

Μεταβιβάζων- πωλητής και υπόχρεος προς παράληψη ανταγωνισμού είναι ο φορέας της επιχείρησης- επιχειρηματίας, δηλαδή ο φορέας του άυλου αγαθού της επιχείρησης ή «κύριος», όπως συχνά ατελώς περιγράφεται η σχέση του υποκειμένου δικαίου- φορέα της επιχείρησης προς το αντικείμενο δικαίου, δηλαδή της επιχείρησης. Μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο, όχι απαραίτητα έμπορος με την έννοια του ελληνικού εμπορικού δικαίου, εμπορική εταιρεία, συνεταιρισμός και γενικότερα κάθε νομικό πρόσωπο, ελεύθερος επαγγελματίας, όχι όμως ο όμιλος επιχειρήσεων.

2.3.3 Λειτουργίες ρήτρας μη ανταγωνισμού

Η γενικότερη παροχή του πωλητή εντοπίζεται στο ότι «παραδίδει» την επιχείρηση στον αγοραστή ως λειτουργούσα οικονομική ενότητα, έτσι ώστε εκείνος να εμφανιστεί στην αγορά ως ο διάδοχος του πρώτου φορέα της. Ο συμβατικός σκοπός της διαδοχής του αγοραστή στη θέση που κατέχει ο πωλητής της επιχείρησης στην αγορά ματαιούται ή καθίσταται δυσχερής, όταν ο μεταβιβάζων εμφανίζεται μετά την πώληση ως ανταγωνιστής στην ίδια αγορά. Ο ανταγωνισμός αυτός πλήττει επιπλέον την ίδια την υπόσταση και την αξία της επιχείρησης και την αποδυναμώνει. Η έλλειψη απαγόρευσης ανταγωνισμού δημιουργεί σημαντικά εμπόδια στον αγοραστή να αποκτήσει, να εξασφαλίσει και να καρπωθεί τη συνέχεια ανεμπόδιστα την πλήρη επιχειρησιακή αξία της, στο μέτρο που αυτή άμεσα συναρτάται τόσο προς την έκταση των συναλλαγών με πελάτες της όσο και προς την θέση της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης στην σχετική αγορά. Ειδικότερα η σημαντική υλική πράξη της μεταβίβασης του πελατολογίου, ο πυρήνας της επιχείρησης ελεύθερου επαγγελματία, έχει

από οικονομική άποψη νόημα, μόνον εφόσον ο πωλητής αποσυρθεί από την αγορά για ορισμένο εύλογο χρονικό διάστημα. Ανάλογα ισχύουν και στη μεταβίβαση όλων ή σχεδόν όλων των μετοχών- εταιρικών μεριδίων. Και εκεί ο πωλητής βαρύνεται με ρήτρα μη ανταγωνισμού.

2.3.4 Θεμελίωση

A. Θεμελίωση στην καλή πίστη και στον οικονομικό σκοπό της σύμβασης

Για το λόγο αυτό η παράληψη ανταγωνισμού που βαρύνει τον μεταβιβάζοντα πωλητή, αν και είναι ξένη προς τις χαρακτηριστικές υποχρεώσεις ενός πωλητή πράγματος ή δικαιώματος, συνιστά τη σημαντικότερη παρεπόμενη ενοχική υποχρέωσή του, με την οποία αποφεύγεται η μείωση ή εκμηδένιση του παρασχεθέντος οικονομικού αποτελέσματος και η μεταβίβαση της πελατείας από τον πωλητή στον αγοραστή (επιβοηθητικός και παροκολουθηματικός χαρακτήρας της απαγόρευσης ανταγωνισμού)⁶. Ισχύει έστω και αν δεν έχει ρητά συμφωνηθεί. Στηρίζεται κατά την κρατούσα άποψη στην ίδια την καλή πίστη (ΑΚ 288), τον οικονομικό σκοπό της σύμβασης και την φύση της συναλλαγής.

Ιδιαίτερα η καλή πίστη επιβάλλει τη μη διακινδύνευση της παροχής που έδωσε ήδη ο ωφελητής, ενώ ο οικονομικός σκοπός υπαγορεύει τη διατήρηση της μεταβιβαζόμενης οικονομικής αξίας. Η παράβαση της καλής πίστης συνιστά χαρακτηριστική υποχρέωση πλημμελούς παροχής, η οποία γεννά αξίωση αποζημίωσης, χωρίς να αποκλείεται η σύναψη ειδικής συμφωνίας, όπου η απαγόρευση ανταγωνισμού αποτελεί την κύρια παροχή του πωλητή.

B. Θεμελίωση της υποχρέωσης εισαγωγής

Η υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού μπορεί να συνταχθεί παράλληλα και από την δεύτερη βασική υποχρέωση που υπέχει ο πωλητής να εισαγάγει και να εγκαταστήσει τον αποκτώντα στην επιχείρηση. Πρόκειται για ενέργεια ανάλογη προς την παράδοση του πράγματος⁷, εφόσον θεωρήσει κανείς την έννοια της εισαγωγής κατά διασταλτική άποψη ως υποχρέωση πληροφόρησης και εγκατάστασης του αγοραστή στην επιχείρηση και μέσω

⁶ Θεωρείται και ως ένδειξη ότι μεταβιβάζεται επιχείρηση και όχι ομάδα πραγμάτων ή περιουσίας.

⁷ Η υποχρέωση αυτή είναι περιορισμένη στη μεταβίβαση μετοχών εταιρικών μεριδίων.

αυτών εξασφάλισης της λειτουργικότητάς της. Στις ανωτέρω ενέργειες περιλαμβάνεται κάθε πράξη αναγκαία για τη συνέχιση της επιχείρησης από τον αγοραστή, όπως η ανακοίνωση των εμπορικών και βιομηχανικών εμπορικών απορρήτων της, πληροφορίες ως προς την οργάνωση και τα προβλήματα της επιχείρησης, τις σχέσεις της με πελάτες, προμηθευτές και πιστωτές, συστάσεις σε πελάτες και γενικότερα κάθε άλλη πράξη που απαιτείται κατά τις περιστάσεις κλπ.

Η εισαγωγή αυτή είναι υλική πράξη, που συμπληρώνει τη συμφωνία μεταβίβασης αυτών των μη εμπράγματων στοιχείων που απαρτίζουν τον πυρήνα της επιχείρησης, έτσι ώστε εν αμφιβολία ο αγοραστής- νέος φορέας της επιχείρησης να είναι σε θέση να την θέσει σε λειτουργία στην κατάσταση που ήταν πριν την μεταβίβαση των στοιχείων της σε αυτόν, έχοντας αφομοιώσει την ανακοινωθείσα εμπορική και τεχνολογική τεχνογνωσία.

2.3.5 Ειδικές περιπτώσεις

A. Η μεταβίβαση επιχείρησης ελεύθερου επαγγελματία

Παρόμοια ανάγκη υπάρχει κατά την μεταβίβαση επιχείρησης ελεύθερου επαγγελματία, η πεμπτουσία της οποίας έγκειται στην μεταβίβαση πελατείας. Συντελείται κυρίως με την παράδοση του πελατολογίου και των σχετικών εγγράφων στον αγοραστή⁸. Εδώ η απαγόρευση συνδέεται στενότερα με το πρόσωπο και το όνομα του ελεύθερου επαγγελματία- επιχειρηματία. Για τους λόγους αυτούς απαγόρευση ανταγωνισμού ως σιωπηρή παρεπόμενη υποχρέωση θα πρέπει να γίνει δεκτή, ακόμη και όταν δεν μεταβιβάζεται μόνον η πελατεία του ελεύθερου επαγγελματία χωρίς άλλα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης.

B. Μεταβίβαση επωνυμίας

Ανάλογα θα πρέπει να ισχύσουν ως προς τη σύνδεση με την εταιρική επωνυμία. Ωστόσο αμφισβητείται αν η μεταβίβαση επωνυμίας δημιουργεί ως σιωπηρή παρεπόμενη την υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού. Αν δεχτεί κανείς, όπως η κρατούσα άποψη στην θεωρία, ότι η επωνυμία μεταβιβάζεται μετά της επιχείρησης («επιχειρησιοπάγια της

⁸ Προκύπτει το ενδιαφέρον ερώτημα αν η μεταβίβαση των αρχείων και του πελατολογίου στο μέτρο που περιέχει προσωπικά στοιχεία πελατών απαιτεί τη συναίνεση έκαστου πελάτη σύμφωνα με το νόμο 2472/1997 για την προστασία του ατόμου και των προσωπικών δεδομένων.

επωνυμίας»), τότε ισχύουν τα ανωτέρω ως προς την μεταβίβαση της επιχείρησης. Βέβαια κατά την νομολογία η επωνυμία μεταβιβάζεται και χωρίς την επιχείρηση. Η θέση αυτή θα μπορούσε να στηριχθεί, όχι στο φορμαλιστικό επιχείρημα της έλλειψης νομοθετικής ρύθμισης, αλλά στο άρθρο 22 ν. 2239/1994, το οποίο πλέον επιτρέπει την μεταβίβαση του δικαιώματος επί του σχήματος χωρίς την επιχείρηση.

Η άποψη θα συμβάδιζε με την πλήρη «εμπορευματοποίηση» του διακριτικού γνωρίσματος, όπως αντανακλάται στη νομική κατάφαση της πλήρους συναλλακτικής κυνικότητας του σήματος⁹ καθώς και την αμφισβήτηση αν η αρχή της επιχειρησιοπαγίας εξακολουθεί να είναι αποτελεσματικό μέσο προστασίας του καταναλωτή από την παραπλάνηση. Ορθότερη παρά ταύτα είναι η θέση της θεωρίας ότι η επωνυμία είναι επιχειρησιοπαγές άυλο αγαθό, άποψη που στηρίζεται στην ονοματική λειτουργία της και στο ότι η μεταβίβαση του ονόματος δεν είναι δυνατή. Ως συμπέρασμα συνάγεται λοιπόν ότι υπό το καθεστώς της ελεύθερης μεταβίβασης της επωνυμίας δεν είναι απαραίτητη ούτε μπορεί να γίνει δεκτή σιωπηρή συνομολόγηση ρήτρας παράληψης ανταγωνισμού.

Γ. Πώληση μόνο «αέρα» επιχείρησης

Ο «αέρας» μιας επιχείρησης μπορεί αυτοτελώς να πωληθεί, όπως κάθε άλλο οικονομικό αγαθό. Αν ως «αέρας» περιγράφεται η δημιουργηθείσα οργάνωση της επιχείρησης μαζί με την υπεραξία της¹⁰ καθώς και η ευκαιρία ευνοϊκής δραστηριοποίησής της στη σχετική αγορά, τότε είναι προφανές ότι η υπεραξία αυτή καθώς και η ευκαιρία ανάπτυξής της στην αγορά, ματαιούνται ή μειούνται αποφασιστικά, αν η σχετική σύμβαση πώλησης δεν θωρακιστεί με σιωπηρή απαγόρευση ανταγωνισμού.

Δ. Πώληση επιχείρησης από ΕΠΕ

Όταν μία ΕΠΕ, φορέας μιας επιχείρησης, αποφασίζει με απόφαση της συνέλευσης των εταίρων να πωλήσει την επιχείρηση, της οποίας είναι φορέας, έτσι ώστε η εταιρική μορφή να γίνει αδρανής εταιρεία, τότε οι εταίροι οι οποίοι συναινούν στην πώληση, βαρύνονται με υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού. Η υποχρέωση αυτή δεν πηγάζει από την εταιρική ιδιότητα ούτε από συμφωνία μεταξύ τους, αλλά από την ιδιότητά τους ως από οικονομική άποψη πωλητών της επιχείρησης. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο, όταν πρόκειται για μονοπρόσωπη ΕΠΕ, όπου ο μοναδικός εταίρος της αποφασίζει τη μεταβίβαση της επιχείρησης μαζί με τις επιχειρηματικές σχέσεις της.

⁹ Στο ίδιο επίπεδο κινείται η λεγόμενη εμπορευματοποίηση της προσωπικότητας (ονόματος, φωνής, εικόνας γνωστού προσώπου, right of publicity) καθώς και τα έργα με την έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας

¹⁰ Κατά ορθή άποψη είναι το ποσοτικοποιημένο αποτέλεσμα του «αέρα».

Ε. Αποχώρηση μετόχου ή εταίρου ΕΠΕ από την εταιρική επιχείρηση

Ενδέχεται σε μία εταιρεία ένας μεγαλομέτοχος ή εταίρος ΕΠΕ, να αποχωρήσει από την εταιρεία και να συμφωνηθεί η συνέχιση μερών της εταιρικής επιχείρησης από αυτόν σε διαφορετική περιοχή από εκείνη που είχε μέχρι τώρα δραστηριοποιηθεί η εταιρεία. Απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας μιας τέτοιας ρύθμισης συνιστά η ρητή συνομολόγηση μίας ρήτρας μη ανταγωνισμού με ορισμένη χρονική διάρκεια, η οποία συνοδεύει τη βασική ρύθμιση οριοθέτησης της δραστηριότητας μεταξύ των μετόχων- εταίρων ΕΠΕ.

Ανάλογη ανάγκη υφίσταται όταν μοιράζεται μεταξύ των μελών μιας εταιρείας- φορέα της επιχείρησης η εταιρεία ή επιχείρηση. Τέτοιες συμφωνίες παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες με την πώληση ολόκληρης της επιχείρησης. Η νομιμότητα της ρήτρας μη ανταγωνισμού θα κριθεί από το αν είναι απαραίτητη από άποψη χωρικής έκτασης, χρόνου και αντικειμένου για να αποφευχθεί η εκμετάλλευση επιχειρηματικών μυστικών και σχέσεων τις οποίες έχει αποκτήσει ο αποχωρών από την εταιρεία.

ΣΤ. Μεταβίβαση μετοχών ή εταιρικών μεριδίων και παραμονή του μεταβιβάζοντος ως μειοψηφούντος μετόχου- εταίρου ΕΠΕ

Ανάλογη αντιμετώπιση αρμόζει και στην περίπτωση όπου ο εταίρος ή μέτοχος πλειοψηφίας μεταβιβάζει το μεγαλύτερο μέρος της εταιρικής συμμετοχής του και παραμένει εφεξής στην εταιρεία ως εταίρος- μέτοχος μειοψηφίας. Η ενοχική υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού βάσει της σύμβασης πώλησης των μεριδίων ή μετοχών είναι αναγκαία δεδομένου μάλιστα ότι ο μέτοχος ΑΕ αλλά και ο εταίρος ΕΠΕ δεν βαρύνονται με εκ του νόμου υποχρέωση παράληψης ανταγωνισμού με αποτέλεσμα να απαιτείται ρητή συμφωνία για να ισχύσει η σχετική ρήτρα. Όμως στην προκειμένη περίπτωση η ρήτρα μη ανταγωνισμού ισχύει σιωπηρά και στηρίζεται στην ιδιότητά τους ως πωλητών. Μάλιστα επειδή ο μεταβιβάζων εξακολουθεί να παραμένει στην επιχείρηση, δικαιολογείται και χρονικά απεριόριστη ρήτρα απαγόρευσης ανταγωνισμού. Η απώλεια της εταιρικής ιδιότητας σηματοδοτεί και το τέλος της παρεπόμενης αυτής υποχρέωσης σε αντίθεση με την περιορισμένη κατά χρόνο διάρκειά της στις προηγούμενες περιπτώσεις. Αυτονόητη προϋπόθεση είναι ότι ο μεταβιβάζων θα μπορεί ανά πάσα στιγμή να εξέλθει από την εταιρεία.

2.3.6 Κριτήρια του «αναγκαίου» και του «εύλογου» της ρήτηρας μη ανταγωνισμού

A. Αδυναμία εύρεσης σταθερών κριτηρίων

Όπως συμβαίνει συχνά στις εκ του νόμου απαγορεύσεις που ανάγονται στην καλή πίστη, η χωρική έκταση, το αντικείμενο και κυρίως η χρονική διάρκειά τους δεν είναι εκ των προτέρων προσδιορισμένη ούτε μπορεί να είναι ενόψει του δυναμικού χαρακτήρα της επιχείρησης.

Η αναδρομή στην αρχή της καλής πίστης δεν απαλλάσσει από το πρόβλημα ότι ο αποκτών ανάλογα προς τη διαπραγματευτική θέση του μπορεί να θεωρήσει ότι ο πωλητής υπέχει περιεκτικούς περιορισμούς σε βάρος του αγοραστή, ενώ αντίστροφα ο μεταβιβάζων πωλητής θα υιοθετήσει ευνοϊκή γι' αυτόν άποψη. Και στις δύο περιπτώσεις το «εύλογο» της απαγόρευσης θα κριθεί από τα δικαστήρια που θα επιληφθούν σε μία ενδεχόμενη δίκη. Αλλά και η συνομολόγηση μιας ρήτηρας παράληψης ανταγωνισμού, που συμφωνείται για να παρακαμφτεί η παραπομπή στην γενική ρήτρα της ΑΚ 288 με τη σχετική ασφάλεια δικαίου που δημιουργεί, δεν προσφέρει ικανοποιητική λύση. Η ισχύς της, όπως κάθε συμβατική ρήτρα, αντανακλά τη διαπραγματευτική θέση των συμβαλλομένων.

Στην περίπτωση αυτή η έκταση και μεγάλη χρονική διάρκειά της που συμφωνείται, επειδή ο αγοραστής επιβάλλει τη δική του άποψη στον ασθενέστερο πωλητή (π.χ. δεκαετή διάρκεια), μπορεί να αποκλίνει τόσο από την αρχή της καλής πίστης και να συνιστά υπέρμετρη συμβατική δέσμευση του πωλητή ενόψει των ειδικών συνθηκών, ώστε να θεωρηθεί ως αντίθετη προς αυτήν και συνεπώς άκυρη ή να περιορίζει υπερβολικά το δυναμικό ανταγωνισμό μεταξύ των μερών της συναλλαγής. Και η αντίθετη περίπτωση είναι νοητή, εφόσον ο πωλητής έχει ιδιαίτερα ισχυρή διαπραγματευτική θέση, αν και στο προκείμενο θέμα μπορεί να επιλεγεί αποχή από μια ρητή συμβατική ρύθμιση.

Και υπό τις δύο αντίθετες αυτές εκδοχές απαιτείται ο προσδιορισμός της εύλογης έκτασης και διάρκειας της εκ του νόμου (σιωπηρής) ή της ρητής απαγόρευσης ανταγωνισμού με προσανατολισμό στην αρχή της ΑΚ 288 και στην 179 ΑΚ.

B. Υιοθέτηση κινητών κριτηρίων

α) Ανάγκη υιοθέτησης κινητών κριτηρίων

Ο δυναμικός χαρακτήρας της επιχείρησης και ο ρευστός περιβάλλων χώρος της αγοράς, στον οποίο ζει, κινείται και αναπτύσσεται μέσω των εξωτερικών σχέσεων του φορέα

της, απαγορεύει έναν *a priori* χρονικό περιορισμό, όπως πράττει π.χ. το Σχέδιο του Εμπορικού Κώδικα. Τούτο ορίζει ως εύλογη χρονική διάρκεια της σιωπηρής απαγόρευσης ανταγωνισμού την τριετία, ενώ ο ιταλικός Κώδικας αυξάνει ακόμη περισσότερο την χρονική διάρκεια απαγόρευσης σε μια πενταετία, όριο που κατά τη μάλλον κρατούσα άποψη στη θεωρία υιοθετείται ως εύλογο.

Η ακαμψία της ρύθμισης αυτής και της κρατούσας άποψης γίνεται αντιληπτή, αν ληφθεί αφενός υπόψιν ότι το ΣχΕμπΚ θεσπίζει ενιαία διάρκεια χωρίς να διακρίνει αν πωλείται μαζί με τα άλλα περιουσιακά στοιχεία και μυστικό *know how* ή μόνη η φήμη της επιχείρησης (*good will*) και αφετέρου αν θέσει κανείς περαιτέρω το ερώτημα της νομικής σημασίας του χρονικού αυτού περιορισμού. Κατά την ορθότερη άποψη κάθε χρονικό διάστημα θεωρείται κατά αμάχητο τεκμήριο ότι περιορίζει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία του πωλητή. Η πενταετία είναι ένα ανελαστικό όριο, το οποίο αγνοεί τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης επιχείρησης, τη δομή της σχετικής αγοράς στην οποία δραστηριοποιείται, τη φύση των προϊόντων (π.χ. προϊόντα μόδας, βιομηχανικά αντικείμενα) ή υπηρεσιών, τη θέση του αποκτώντος (*new comer* ή παλαιός αγοραστής), τον αριθμό των ανταγωνιστών στην αγορά, το σκοπό της συναλλαγής (αγορά της επιχείρησης για τη ρευστοποίησή της, για την κτήση ενός πολύτιμου ακινήτου, για την πελατεία και το δίκτυό της, για την οικονομική απόδοσή της κλπ). Η σύγκριση με τις αξιολογικές εκτιμήσεις του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού φαίνεται λοιπόν εκ των προτέρων προγραμματισμένη. Ανάλογες παρατηρήσεις ισχύουν και ως προς την έκταση της παράληψης ανταγωνισμού κατά χώρο και αντικείμενο.

β) Η αρχή της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί το εγγενές όριο κάθε περιορισμού επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Σε γενικό επίπεδο διατρέχει την ΑΚ 179 η οποία απαγορεύει την «υπέρμετρη» δέσμευση της ελευθερίας του προσώπου, μεταξύ άλλων και πρωτίστως στο οικονομικό επίπεδο.

Η αρχή της αναλογικότητας θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν για την ερμηνεία της συμβατικής υποχρέωσης ανταγωνισμού, σιωπηρής ή ρητής. Ιδιαίτερα ως προς την χρονική διάρκεια της απαγόρευσης ανταγωνισμού το νομικά κρίσιμο ερώτημα είναι: ποια χρονική διάρκεια είναι απολύτως απαραίτητη προκειμένου να επιτευχθεί η κτήση και η σταθεροποίηση της πελατείας στον αγοραστή της επιχείρησης, δηλαδή ο επιθυμητός συμβατικός σκοπός και με ποιο κριτήριο θα προσδιοριστεί. Αντίστοιχα εκκινώντας από το

σκοπό της απαγόρευσης ανταγωνισμού μπορεί να θέσει κανείς το ερώτημα ως προς την έκταση της απαγόρευσης: ποια χρονική έκταση πρέπει να έχει η παράληψη ανταγωνισμού και σε ποια αντικείμενα επιτρέπεται να επεκταθεί προκειμένου να εξυπηρετήσει το σκοπό αυτό.

Και τα δύο αυτά ερωτήματα αποτελούν εκφάνσεις της γενικότερης άποψης ότι απαγόρευση ανταγωνισμού *per se* χωρίς σύνδεση προς κάποιο επιχειρηματικό, οικονομικό συμφέρον είναι παράνομη.

γ) Συμπληρωματικό κριτήριο προς την αρχή της αναλογικότητας

Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας δεν παρέχει απάντηση στο ερώτημα πώς θα προσδιοριστεί η επιτρεπτή έκταση της απαγόρευσης. Ορθώς επισημαίνεται ότι αν οι επιχειρήσεις έχουν περισσότερες δυνατότητες ή μέσα να επιτύχουν το σκοπούμενο αποτέλεσμα, θα πρέπει να επιλέξουν εκείνο που αντικειμενικά περιορίζει λιγότερο τον ανταγωνισμό. Η θέση αυτή του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού μπορεί αβίαστα να μεταφερθεί και στην κρίση της υπέρμετρης δέσμευσης κατά τον ΑΚ. Συνεπώς η παρεπόμενη υποχρέωση δεν πρέπει να είναι απλώς αναγκαία αλλά «λιγότερο περιοριστική δυνατότητα», με τα υπάρχοντα *ex ante* αντικειμενικά κριτήρια.

δ) Η στάθμιση συμφερόντων

Η κρίση ως προς το εύλογο της απαγόρευσης προϋποθέτει περαιτέρω μία στάθμιση συμφερόντων, ιδιαίτερα ως προς τη χρονική διάρκεια της απαγόρευσης. Από την πλευρά του αγοραστή θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν η συναλλακτική ελευθερία του αλλά και η προστασία της ιδιοκτησίας. Ο αποκτών πρέπει να αποκτήσει την πλήρη κάρπωση της συμβατικής παροχής, για την οποία κατέβαλε το αντίτιμο (το τίμημα πώλησης), την πλήρη κάρπωση και εξασφάλιση του οποίου θωρακίζει μία εύλογη παράλειψη ανταγωνισμού που βαραίνει τον πωλητή. Από την άλλη μεριά η συναλλακτική ελευθερία του πωλητή καθώς και η γενικότερη θεώρηση κάτω από τον σκοπό της αποφυγής περιορισμών του ανταγωνισμού οφείλουν να ασκήσουν επιρροή στη στάθμιση αυτή.

Ένεκα των ανωτέρω θα πρέπει να υιοθετηθεί ένα ευλύγιστο, μετακινούμενο κριτήριο, όπου η διάρκεια και η έκταση της απαγόρευσης ανταγωνισμού ανταποκρίνεται στο σκοπό της συγκεκριμένης σύμβασης, τη φύση της συγκεκριμένης επιχείρησης, τη θέση της στον ανταγωνισμό και τις επιδράσεις της υποχρέωσης παράληψης ανταγωνιστικής δραστηριότητας στους τρίτους και στον ανταγωνισμό.

2.3.7 Διερεύνηση κατά τα άρθρα 178, 179 ΑΚ

Α. Κριτήρια

Κριτήριο θα πρέπει να αποτελέσει ο παρακολουθηματικός και επιβοηθητικός χαρακτήρας της απαγόρευσης του ανταγωνισμού. Η διερεύνηση υπό τις ΑΚ 178,179 είναι σύμφωνα με την κρατούσα άποψη χειραφετημένη από τις επιδράσεις στην αγορά και λαμβάνει υπόψη της τα εκατέρωθεν ιδιωτικά συμφέροντα. Κατά πάγια άποψη στην νομολογία και την θεωρία ο υπέρμετρος χαρακτήρας των απαγορεύσεων ανταγωνισμού που βαρύνει τον πωλητή εξαρτάται τελικώς από την διάρκεια της απαγόρευσης, την έκταση και το αντικείμενό της πάντα σε συνάρτηση με το συμβατικό σκοπό.

Η διαπίστωση ότι η υποχρέωση παράληψης δεν κρίνεται απαραίτητη για να επιφέρει το σκοπούμενο συμβατικό αποτέλεσμα καθιστά τη συμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού «μη εύλογη», με αποτέλεσμα να περιορίζει υπερβολικά την οικονομική ελευθερία του πωλητή, και συνεπώς άκυρη ως κλασική περίπτωση καταδυναστευτικής σύμβασης.

Η υπέρμετρη δέσμευση συνάγεται ήδη από το περιεχόμενο της σύμβασης. Η απαγόρευση χωρίς κανένα τοπικό περιορισμό αντιβαίνει στην ΑΚ 178,179, αν τα επιχειρηματικά συμφέροντα του αγοραστή περιορίζονται σε μία μόνο εδαφική περιοχή. Για τον ίδιο λόγο αν πωλείται μία επιχείρηση στην Αθήνα με δραστηριοποίηση αποκλειστικά στην Αττική, αντίκειται στα χρηστά ήθη η συνομολόγηση απαγόρευσης ανταγωνισμού με την ίδρυση ανταγωνιστικής εταιρείας στη Θεσσαλονίκη. Η πράξη αυτή δεν εμποδίζει τον αγοραστή να εγκατασταθεί στην πωληθήσα αθηναϊκή επιχείρηση και να την εκμεταλλευτεί, ενώ δεν εντοπίζεται κάποιο άλλο συμφέρον του αγοραστή άξιο προστασίας.

Υπέρμετρη εξάλλου θα πρέπει να κριθεί η απαγόρευση που βαρύνει τον πωλητή να συμμετάσχει με απλή κεφαλαιουχική συμμετοχή σε ανταγωνιστική επιχείρηση, εφόσον η ανταγωνιστική επικινδυνότητα της συμμετοχής αυτής είναι αμελητέα ή ανύπαρκτη και οι συνηθισμένες κεφαλαιουχικές συμμετοχές χαρακτηρίζονται από την ανωνυμία και την μικρή έως ανύπαρκτη δυνατότητα επηροής στις εταιρικές αποφάσεις.

Υπέρμετρη και εκτός συμβατικού σκοπού θα κριθεί η δέσμευση του πωλητή να παραλείψει τον ανταγωνισμό σε τομείς ή αντικείμενα, όπου μέσω της αγοραζόμενης επιχείρησης δεν δημιουργείται ανταγωνιστική σχέση. Τούτο π.χ. συντρέχει όταν πωλείται ένα

super market και ο αγοραστής επιβάλει απαγόρευση ανταγωνισμού που όχι μόνο καταλαμβάνει αυτό το είδος επιχειρηματικής δραστηριότητας αλλά και επεκτείνεται σε επιχείρηση εμπορικής αντιπροσώπευσης κάθε είδους τροφίμων.

Αποφασιστική, τέλος, για την κρίση σύμφωνα με την ΑΚ 179 είναι η διερεύνηση για το πώς επιβλήθηκε στον πωλητή η ρήτρα μη ανταγωνισμού, εφόσον πρόκειται για ρητή απαγόρευση. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η συνομολόγησή της παρουσιάζεται ως εκμετάλλευση της οικονομικής αδυναμίας του πωλητή, ο οποίος είναι αναγκασμένος να πωλήσει την επιχείρηση προκειμένου να αποφύγει την πτώχευση. Η επιβολή μιας μη εύλογης απαγόρευσης ανταγωνισμού ως αποτέλεσμα της δύναμης του αγοραστή δύναται να προσκρούει στην ΑΚ 179.

Τέλος, η προφανής δυσαναλογία αφενός μεταξύ τιμήματος πώλησης και υποχρεώσεων που ανέλαβε ο πωλητής και αφετέρου αξίας της επιχείρησης- μεταβιβαζόμενων μετοχών ή μεριδίων ΕΠΕ ενισχύει την κρίση για την υπερβολική δέσμευση της επιχειρηματικής ελευθερίας του πωλητή.

B. Ειδικά η χρονική διάρκεια της απαγόρευσης

Πιο περίπλοκο είναι το ζήτημα της χρονικής διάρκειας της απαγόρευσης, το οποίο άλλωστε δημιουργεί και τα περισσότερα προβλήματα στην πράξη. Αναμφίβολα η ισόβια απαγόρευση ανταγωνισμού πληρεί την υπέρμετρη δέσμευση της επιχειρηματικής ελευθερίας του πωλητή που θέλει να αποτρέψει η ΑΚ 179.

Λαμβάνοντας υπόψη την «ακτινοβολία» του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού στο αστικό δίκαιο θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι μία απαγόρευση ανταγωνισμού η οποία υπερβαίνει τα πέντε έτη από τη στιγμή της πώλησης της επιχείρησης είναι άκυρη κατά την ΑΚ 179. Η απαγόρευση η οποία περιορίζεται στα δύο έτη θα πρέπει να θεωρηθεί ως νόμιμη, ενώ η νομιμότητα της χρονικής διάρκειας μεγαλύτερης από δύο έτη μέχρι πέντε έτη θα κριθεί ανάλογα με την περίπτωση.

2.3.8 Παράβαση της ρήτρας παράλειψης ανταγωνισμού ως αθέμιτος ανταγωνισμός;

Κατά την απολύτως κρατούσα άποψη η παράβαση συμβατικών δεσμεύσεων για ανταγωνιστικούς σκοπούς δεν είναι χωρίς άλλο αθέμιτη. Η αθέτηση μιας ενοχικής σύμβασης δεν αποτελεί αδικοπραξία.

Και στο προκείμενο ζήτημα της πώλησης επιχείρησης απαιτείται η συνδρομή ειδικών περιστάσεων, που θεμελιώνουν την αντίθεση στα χρηστά ήθη, χωρίς να αρκεί αυτή καθ' αυτή η παράβαση της παρεπόμενης αυτής ενοχικής υποχρέωσης. Η παράβαση της ρήτρας μη ανταγωνισμού δεν είναι πράξη per se αθέμιτη.

2.3.9 Ρήτρες μη ανταγωνισμού σε βάρος του αγοραστή

Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού προστατεύουν τον αγοραστή. Ανάλογες ρήτρες υπέρ του πωλητή δεν θεωρούνται ως παρεπόμενοι ή σύμφυτοι περιορισμοί της μεταβίβασης συγκέντρωσης, χωρίς να είναι δυνατή η σιωπηρή συνομολόγησή τους. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου μεταβιβάζεται μέρος ή κλάδος της επιχείρησης ενδέχεται ο πωλητής να χρήζει προστασίας από τον ανταγωνισμό του αγοραστή, όταν κινδυνεύει να μετακινηθεί ολόκληρη η πελατεία του στον αγοραστή. Υπό το πρίσμα αυτό η ρήτρα μη ανταγωνισμού σε βάρος του αγοραστή μπορεί να θεωρηθεί ως αναγκαία για την πραγματοποίηση του σκοπού της συγκέντρωσης, διότι συμβάλει στο μερισμό μιας κατ' αρχή ενιαίας πελατείας.

2.3.10 Συμπεράσματα ως προς την απαγόρευση ανταγωνισμού

α) Συμβατικές απαγορεύσεις είναι παρεπόμενες ενοχικές υποχρεώσεις που στηρίζονται στη φύση της συναλλαγής, στην υποχρέωση εισαγωγής στην επιχείρηση που βαρύνει τον πωλητή και στην καλή πίστη. Ο περιορισμός του ανταγωνισμού στη σχέση πωλητή αγοραστή είναι εγγενής στη σύμβαση μεταβίβασης.

β) Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού υπόκεινται σε πολλαπλούς περιορισμούς ως προς την χρονική διάρκεια, τη χωρική έκταση και το αντικείμενο. Αντικείμενο προστασίας είναι αφενός η επιχειρηματική ελευθερία του αντισυμβαλλόμενου πωλητή από μη εύλογους περιορισμούς όσο και η προστασία του ανταγωνισμού στην αγορά. Η ΑΚ 178,179 εφαρμόζονται σε κάθε πώληση επιχείρησης. Ο ν. 703/1977 επεμβαίνει μόνο εφόσον υπάρχει αισθητή επίδραση στον ανταγωνισμό από τη ρήτρα μη ανταγωνισμού.

γ) Κοινός παρονομαστής των νομικών αυτών ρυθμίσεων είναι ότι επιτρέπουν ρητές ή σιωπηρές απαγορεύσεις ανταγωνισμού μόνον στο μέτρο που οι σχετικές ρήτρες είναι κατά αντικειμενικά κριτήρια απολύτως απαραίτητες για να αποκτήσει, εξασφαλίσει και να καρπωθεί ο πωλητής στη συνέχεια ανεμπόδιστα την πλήρη επιχειρησιακή αξία της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, στο μέτρο που αυτή άμεσα τόσο προς την έκταση των συναλλαγών με υπάρχοντες πελάτες της (κτήση και σταθεροποίηση της πελατείας), την αφομοίωση της μεταβιβαζόμενης τεχνολογίας, όσο και προς την θέση της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης στην σχετική αγορά.

δ) Απαγόρευση ανταγωνισμού *per se* χωρίς σύνδεση προς κάποιο δικαιολογημένο επιχειρηματικό, οικονομικό συμφέρον στα πλαίσια της μεταβίβασης επιχείρησης είναι παράνομη και η σχετική ρήτρα άκυρη.

ε) Η μη εφαρμογή του άρθρου 1 ν. 703/1977 στηρίζεται σε μία τεολογική συστολή της κανονιστικής εμβέλειας της διάταξης αυτής. Τελεί υπό την επιφύλαξη ότι η ρήτρα απαγόρευσης είναι από άποψη χωρική, χρονική και αντικειμένου να επιφέρει το σκοπούμενο συμβατικό αποτέλεσμα.

στ) Διετής απαγόρευση ανταγωνισμού δεν αντιμετωπίζει προβλήματα υπό τον ν. 703 όσο υπό τα άρθρα 178,179 ΑΚ. Μεγαλύτερης διάρκειας απαγόρευση αλλά μικρότερη της πενταετίας κρίνεται ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες της υπό κρίση περίπτωσης και τα μεταβιβαζόμενα αγαθά (φήμη, τεχνογνωσία, πελατεία). Μακρότερες της πενταετίας ρήτρες μόνον σε όλως εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να δικαιολογηθούν.

2.4 Άλλες παρεπόμενες υποχρεώσεις

Πρόκειται για υποχρεώσεις, οι οποίες, με μοναδική ίσως εξαίρεση τη διατήρηση εχεμύθειας, δεν μπορούν να αναχθούν στην καλή πίστη, όπως η ρήτρα απαγόρευσης ανταγωνισμού, αν και συμμερίζονται την εξασφαλιστική λειτουργία της ρήτρας αυτής. Πρέπει να συνομολογηθούν ρητώς. Όπως και στην απαγόρευση ανταγωνισμού απώτερο της νομιμότητάς του θα πρέπει να είναι η καταλληλότητά τους να διευκολύνουν και να θωρακίσουν την μεταβίβαση της επιχειρηματικής αξίας στον αγοραστή.

2.4.1 Υποχρέωση εχεμύθειας

Νόμιμη και αυτονόητη είναι η υποχρέωση τήρησης εχεμύθειας η οποία μάλιστα δεσμεύει και τα δύο μέρη. Προβληματική είναι ωστόσο η διάρκειά της. Μπορεί να υπερβαίνει την πενταετία; Ορθότερη φαίνεται η διάκριση η οποία διαφοροποιεί τη διάρκεια ανάλογα με το αντικείμενο επί του οποίου θα πρέπει να τηρηθεί μυστικότητα. Κατευθυντήρια γραμμή είναι ότι ρήτρες μυστικότητας μπορεί κατά περίπτωση να λειτουργήσουν ως *de facto* απαγορεύσεις ανταγωνισμού.

Η Ευρωπαϊκή επιτροπή προβαίνει στην διάκριση μεταξύ τεχνολογικών και επιχειρηματικών μυστικών¹¹: αν η υποχρέωση μυστικότητας αφορά μυστική τεχνογνωσία προϊόντων, μεθόδων παραγωγής ή ερευνητική τεχνογνωσία με τις εφαρμογές της, θα πρέπει να θεωρηθεί ως νόμιμη η απαγόρευση μετάδοσής τους για απεριόριστο χρονικό διάστημα. Ο πωλητής της επιχείρησης, ο οποίος μαζί με τα άλλα στοιχεία της επιχείρησης μεταφέρει την ανωτέρω τεχνογνωσία, μπορεί σε κάθε περίπτωση μετά την προέλευση της χρονικά περιορισμένης απαγόρευσης ανταγωνισμού να αναπτύξει νέα ή εναλλακτική τεχνολογία για να ανταγωνιστεί πλέον νομίμως τον αγοραστή. Αν από την άλλη μεριά η υποχρέωση μυστικότητας αφορά πελατολόγιο, τιμές και ποσότητα, θα πρέπει να ισχύει ένα χρονικό όριο απαγόρευσης, το οποίο κατά πάσα πιθανότητα δεν υπερβαίνει την πενταετία, επειδή οδηγεί μια εν τις πράγμασι προστασία από τον ανταγωνισμό του πωλητή.

¹¹ Απόφαση Solvay- Laporte/ Interlox από 30/4/1992

Νόμιμες κατά κανόνα χωρίς μάλιστα χρονικό περιορισμό θα πρέπει να θεωρηθούν ρήτρες μυστικότητας ως προς τις πληροφορίες που αποκτά κάθε συμβαλλόμενος στη διαδικασία εξαγοράς για τον αντισυμβαλλόμενο του και αφορούν στην ίδια τη διαδικασία εξαγοράς.

2.4.2 Υποχρεώσεις προμήθειας ή αγοράς που σχετίζονται με υπηρεσίες

Η πώληση μιας επιχείρησης, η οποία λειτουργεί σε ένα καθετοποιημένο οργανωτικό περιβάλλον συχνά συνεπάγεται τη διακοπή μακρών συμβατικών σχέσεων προμήθειας και εφοδιασμού αγαθών προς ή από τις πρώην επιχειρήσεις του ομίλου καθετοποιημένων επιχειρήσεων. Αυτό μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις αφενός στον πωλητή, ο οποίος στερείται από μία πηγή προμήθειας από την πωλουμένη επιχείρηση με συνέπεια αρνητικές επιδράσεις στη συνέχιση της επιχείρησης ή λοιπών επιχειρήσεων του ομίλου και αφετέρου στον αγοραστή ο οποίος δεν μπορεί πλέον να εκμεταλλευτεί την διαρκή ροή αγαθών και ιδίως πρώτων υλών από τις άλλες επιχειρήσεις του ομίλου.

Η επίτευξη της εξόδου από μια τέτοια οικονομική ενότητα με καθετοποιημένη δομή («διάσπαση καθετοποιημένης αλυσίδας») συχνά επιτυγχάνεται με το αντίβαρο της σύναψης ενοχικών συμβάσεων προμήθειας εφοδιασμού μεταξύ πωλητή και αποκτώντος για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα και για ορισμένες ποσότητες. Όπως και στις άλλες συνοδευτικές ρήτρες, το ερώτημα επικεντρώνεται στην κρίσιμη χρονική διάρκεια μιας τέτοιας ρήτρας. Ως κατευθυντήρια αρχή ισχύει και στο προκείμενο θέμα: είναι ισχυρή για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται με αντικειμενικά κριτήρια και σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας η απάλειψη αυτής της σχέσης εξάρτησης και η δημιουργία μιας ανεξάρτητης οικονομικής θέσης και δράσης. Άρα έχει μεταβατικό χαρακτήρα.

Ρήτρες αποκλειστικής προμήθειας ή εφοδιασμού κατά κανόνα δεν μπορούν να θεωρηθούν ως απολύτως απαραίτητες για την επιτυχία της εξαγοράς παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Ισχύει το κριτήριο της αναλογικότητας. Έτσι για παράδειγμα η χρονικά απεριόριστη ρήτρα αποκλειστικής προμήθειας ή εφοδιασμού δεν μπορεί να θεωρηθεί ως νόμιμη από την άποψη του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού, όπως και η δυνατότητα παράτασης μιας πενταετούς τέτοιας συμφωνίας. Με βάση εξαιρετικές συνθήκες

και λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιορρυθμίες του ενεργειακού τομέα η ευρωπαϊκή επιτροπή δέχθηκε πενταετία ως διάρκεια αποκλειστικότητας.

2.4.3 Άδειες εκμετάλλευσης δικαιωμάτων βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας ή τεχνογνωσίας

Συχνά κίνητρο της εξαγοράς αποτελεί η κτήση μιας συγκεκριμένης τεχνολογίας που προστατεύεται με ευρεσιτεχνίες ή αποτελεί μυστική τεχνογνωσία ή ενός πακέτου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, που έχει η αποκτώμενη επιχείρηση (π.χ. δικαιώματα ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης, μουσικό ρεπερτόριο δισκογραφικής εταιρείας). Όταν συμβαίνει αυτό, δεν έχουμε δευτερεύοντα περιορισμό του ανταγωνισμού, ούτε οι ειδικές ρήτρες περί εκχώρησης των σχετικών δικαιωμάτων συνιστούν παρεπόμενες υποχρεώσεις που εξασφαλίζουν τη μεταβίβαση της επιχείρησης αλλά είναι η κύρια υποχρέωση. Από την άποψη του δικαίου κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού αποτελούν στοιχείο του πραγματικού της συγκέντρωσης.

Δεν αποκλείεται όμως ο μεταβιβάζων να διατηρεί τα δικαιώματα αυτά με σκοπό να τα εκμεταλλευτεί είτε στο πλαίσιο άλλων μη μεταβιβαζόμενων δραστηριοτήτων είτε σε άλλους τομείς (π.χ. ευρεσιτεχνία φαρμακευτική με δύο ή περισσότερα πεδία εφαρμογής). Τότε η σύναψη αδειών εκμετάλλευσης και χρήσης των μη μεταβιβαζόμενων άυλων αγαθών παρίσταται ως αναγκαία και εξασφαλιστική στην κύρια σύμβαση, είτε πρόκειται για αποκλειστικές είτε για απλές άδειες εκμετάλλευσης. Η σχετική ρήτρα θεωρείται παρεπόμενη υποχρέωση στη σύμβαση μεταβίβασης.

Η διάρκειά τους μπορεί να συμπορεύεται με την διάρκεια της ευρεσιτεχνίας, την αναμενόμενη διάρκεια ζωής της μυστικής τεχνογνωσίας, του σήματος ή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας- συγγενικών δικαιωμάτων.

Επί διακριτικού γνωρίσματος της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, εφόσον τούτο δεν συμμεταβιβάζεται με αυτή βάσει ειδικής συμφωνίας, είναι θεμιτή η παραχώρηση άδειας χρήσης επί αυτού, ιδιαίτερα όταν η χρήση του είναι απαραίτητη για να υποδηλώσει την συνέχεια της μεταβιβαζόμενης οικονομικής οντότητας.

2.4.4 Άλλες υποχρεώσεις

Παραλλαγή της απαγόρευσης ανταγωνισμού αποτελεί η συμφωνία με την οποία ο μεταβιβάζων υποχρεούται για ένα ορισμένο διάστημα να μην αποσπάσει εργατικό δυναμικό από την μεταβιβασθήσα επιχείρηση δεδομένου ότι πολύτιμο συστατικό της επιχείρησης αποτελεί το προσωπικό της. Η συμφωνία αυτή μπορεί να είναι και αμοιβαία. Τούτο συμβαίνει όταν ο μεταβιβάζων εξακολουθεί να δραστηριοποιείται στον ίδιο τομέα.

Νόμιμη θα πρέπει να θεωρηθεί η υποχρέωση του πωλητή να μην λάβει αποφάσεις στρατηγικής σημασίας, να μην συνάψει ασυνήθιστες δικαιοπραξίες και γενικότερα να μην προβεί σε αλλαγή της επιχειρηματικής πολιτικής για την πωλούμενη επιχείρηση στο μεσοδιάστημα μεταξύ σύναψης της σύμβασης πώλησης και πραγματοποίησης της μεταβίβασης της επιχείρησης.

Σε μερικές περιπτώσεις ενδέχεται ο πωλητής να επιθυμεί να διατηρήσει δικαίωμα χρήσης σε μεταβιβαζόμενο περιουσιακό στοιχείο, π.χ. από τις πωλούμενες βιομηχανικές εγκαταστάσεις ή σε μέρος τους ή να εξακολουθεί να χρησιμοποιεί για ένα μεταβατικό διάστημα το υφιστάμενο, «μεταβιβαζόμενο» δίκτυο πωλήσεων που αποκτά πλέον ο αγοραστής.

Ρήτρες με τις οποίες εξασφαλίζει ο πωλητής δικαίωμα μίσθωσης χώρου του αγοραστή ή δικαιούται να χρησιμοποιεί για ορισμένο χρονικό διάστημα το μεταβιβαζόμενο δίκτυο για άλλους σκοπούς (π.χ. για συντήρηση) θα πρέπει να θεωρηθούν νόμιμες παρεπόμενες υποχρεώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΞΑΓΟΡΩΝ

3.1 Εισαγωγικά

Τις διάφορες μεθόδους εξαγοράς τις αναζητούμε και ανευρίσκουμε σε επιμέρους διατάξεις -πολλές φορές ετερόκλητων νομοθετημάτων- και κυρίως στις διάσπαρτες διατάξεις του δικαίου των εταιρειών και ειδικότερα του δικαίου της ανώνυμης εταιρείας, του οποίου αποτελούν ιδιαίτερους συνήθως θεσμούς. Από τις βασικότερες μεθόδους είναι : η θυγατροποίηση, η απόσχιση ή απόσπαση κλάδου, η εξαγορά στα πλαίσια της συγχώνευσης, η διάσπαση, η εισφορά κλάδου, η δημόσια προσφορά απόκτησης μετοχών κλπ.

3.2 Η θυγατροποίηση

Η θυγατροποίηση εμφανίζεται κατ' αρχή ως απόκτηση του πλειοψηφικού πακέτου των μετοχών ή των εταιρικών μεριδίων από άλλη, συνήθως κεφαλαιουχική, εταιρεία. Συχνά, όμως, εμφανίζεται με τη μορφή της ίδρυσης από υφιστάμενη εταιρεία, ανώνυμης, θυγατρικής εταιρείας και ανάληψη των μετοχών της από την μητρική. Αυτό μπορεί να γίνει με την καταβολή χρημάτων. Μπορεί, όμως, να γίνει με εισφορά σε είδος, που μπορεί να είναι και κλάδος της μητρικής εταιρείας, ύστερα από απόσχιση. Με τη μέθοδο αυτή οι δύο εταιρείες, διατηρώντας κατ' αρχή τη νομική τους αυτοτέλεια, εισέρχονται στον ιδρυόμενο όμιλο επιχειρήσεων, που μπορεί να εμφανίζεται και ως πολυβαθμικός, όταν τρίτη εταιρεία (εγγονή) ελέγχεται από την θυγατρική μιας μητρικής. Εξάλλου, μία κεντρική επιχείρηση μπορεί να ιδρύσει περισσότερες θυγατρικές, εισφέροντας σε αυτές διάφορους επιμέρους κλάδους της, όπως τον εμπορικό κλάδο, τον κλάδο ανταλλακτικών, τον κλάδο χρηματοδότησης κλπ.

Τα προβλήματα που συνδέονται με τη θυγατροποίηση είναι εκείνα των συνδεδεμένων επιχειρήσεων γενικά.

Υπενθυμίζουμε ότι βασικό χαρακτηριστικό των συνδεδεμένων επιχειρήσεων είναι η άσκηση ελέγχου, δηλαδή η διεύθυνση μιας επιχείρησης από την άλλη. Η εταιρεία που απέκτησε την πλειοψηφία των μετοχών της άλλης εταιρείας (ή έστω που έχει την πλειοψηφία των ψήφων) ελέγχει τη διοίκηση της τελευταίας, εκλέγοντας στο Δ.Σ. πρόσωπα της αρεσκείας της. Αυτό δεν ισχύει μόνο στη συμμετοχική σύνδεση, αλλά και στη δικαιοπρακτική ή πραγματική. Δηλαδή, αφενός στην περίπτωση που οι δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις έχουν τεθεί συμβατικά υπό ενιαία διεύθυνση και αφετέρου στην περίπτωση που τα όργανα της διοίκησης ή διαχείρισης περισσότερων επιχειρήσεων αποτελούνται στην πλειοψηφία τους ή στο σύνολό τους από τα ίδια πρόσωπα σε όλη τη διάρκεια της εταιρικής χρήσης χωρίς να υπάρχει συμμετοχική σύνδεση.

Α. Οι επιπτώσεις της παραπάνω σύνδεσης αφορούν κατ' αρχή τη θυγατρική εταιρεία. Ειδικότερα:

α) σε περίπτωση συμμετοχικής σύνδεσης, η σχέση εξάρτησης της θυγατρικής επιχείρησης από την μητρική οδηγεί στην υπόδειξη από την μητρική των προσώπων που τη διευθύνουν. Ακόμη, η σχέση εξάρτησης εμφανίζεται στα πλαίσια των γενικών συνελεύσεων. Μάλιστα, η εξάρτηση αυτή όταν είναι ενισχυμένη οδηγεί στο να θίγεται ο πυρήνας της αυτονομίας, αφού μπορεί να φτάσει να διοικείται ως απλό τμήμα επιχείρησης. Έτσι, κυρίως, στη δικαιοπρακτική σύνδεση, επέρχεται αφενός αλλοίωση στη διοικητική οργάνωση της ελεγχόμενης εταιρείας και αφετέρου αναίρεση της περιουσιακής της αυτοτέλειας, αφού συνήθως συμφωνείται η συμμετοχή της ελέγχουσας στα οικονομικά αποτελέσματα της ελεγχόμενης

β) η σύνδεση μπορεί, παραπέρα, να έχει επιπτώσεις στα συμφέροντα των δανειστών, αλλά και των μετόχων της μειοψηφίας της θυγατρικής εταιρείας, μετόχων που επιδιώκουν, μεταξύ άλλων την είσπραξη κερδών και τη διατήρηση σταθερού μετοχικού κεφαλαίου. Τα συμφέροντά τους αυτά, όμως, κινδυνεύουν να αγνοηθούν, αν δεν συμπίπτουν με εκείνα του μετόχου που έχει την πλειοψηφία, δηλαδή με εκείνα της μητρικής εταιρείας.

Για την προστασία τόσο των δανειστών όσο και των μετόχων αυτών λαμβάνεται μόνο στοιχειώδης πρόνοια από το νόμο. Συγκεκριμένα, απαγορεύεται στη θυγατρική εταιρεία να

επενδύει και μέρος της περιουσίας που αντιστοιχεί στο κεφάλαιό της σε μετοχές της μητρικής. Αν τούτο επιτρεπόταν, θα μπορούσε η μητρική Α.Ε. να συσταθεί χωρίς πραγματική καταβολή του μετοχικού της κεφαλαίου. Αυτό είναι εύλογο αφού η μητρική Α.Ε. έχει επενδύσει περιουσιακά της στοιχεία σε μετοχές της θυγατρικής και, συνεπώς, η απόκτηση μετοχών της μητρικής από την θυγατρική θα ισοδυναμούσε με απόκτηση δικών της περιουσιακών στοιχείων. Έτσι, υπάρχει κίνδυνος να μην έχει πράγματι καλυφθεί το κεφάλαιο της μητρικής με την ανάληψη από την θυγατρική των μετοχών της. Επίσης, απαγορεύεται στη θυγατρική εταιρεία η χορήγηση δανείων προς την μητρική, τους ιδρυτές της, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τους διευθυντές κλπ. Με τις διατάξεις αυτές επιχειρείται να αποτραπεί ο κίνδυνος να καταστεί το μετοχικό κεφάλαιο της θυγατρικής εταιρείας πλασματικό, πράγμα που θα απόβαινε σε βάρος των δανειστών και μετόχων της.

Παραπέρα, η μητρική εταιρεία είναι δυνατόν να φέρει ευθύνη έναντι των δανειστών της θυγατρικής εταιρείας. Τέτοια ευθύνη, αν δεν έχει αναληφθεί συμβατικά, θα μπορούσε να αναζητηθεί στη θεωρία της κατάχρησης της νομικής προσωπικότητας, αν συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις. Μετά την άρση της αυτοτέλειας την νομικής προσωπικότητας μπορεί να γεννηθεί η ευθύνη σε βάρος της μητρικής εταιρείας, ακόμα και να προταθεί σε συμψηφισμό αξίωση δανειστή της θυγατρικής έναντι της μητρικής.

Ακόμη, είναι ενδεχόμενο, οι δανειστές της θυγατρικής εταιρείας να θεμελιώσουν αξίωση κατά της μητρικής εταιρείας βάση των άρθρων 914 και 919 του Α.Κ. Τούτο υπό την προϋπόθεση ότι αυτοί ζημιώθηκαν από τη δεσπόζουσα επιρροή που ασκεί η μητρική στην λειτουργία της θυγατρικής και κυρίως όταν η μητρική εταιρεία παρέβη την υποχρέωση για επιμελή διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων και της εταιρικής περιουσίας, υποχρέωση που έχει βάσει των αρχών της καλής πίστης (άρθρο 288 Α.Κ.). Ειδική εφαρμογή του κανόνα επιμελούς διαχείρισης αποτελεί το άρθρο 22 α κατά το οποίο, κάθε μέλος του Δ.Σ. ευθύνεται έναντι της εταιρείας κατά την διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων για κάθε πταίσμα. Εφαρμογή του άρθρου 922 του Α.Κ. δεν αποκλείεται, αν η θυγατρική εταιρεία θεωρηθεί προστηθείσα της μητρικής. Ακόμη, δεν αποκλείεται ευθύνη της μητρικής για αποζημίωση λόγω καταχρηστικής χρήσης της ευχέρειας συναλλακτικής δράσης, μέσω άλλων νομικών προσώπων, τα οποία ίδρυσε για να πετύχει περιορισμό της ευθύνης της. Έπειτα, η Α.Ε. ή η ΕΠΕ που ίδρυσε η μητρική εταιρεία για το σκοπό αυτό, μπορεί να θεωρηθεί άκυρη κατά το άρθρο 4 α § 1 β Ν. 2190 ή 7 § 1 β Ν. 3190 αν η ίδρυσή της θεωρηθεί καταχρηστική ή αν αποδειχθεί ότι έγινε με σκοπό την αποφυγή της ευθύνης προς βλάβη των τρίτων.

γ) οι μέτοχοι της μειοψηφίας της θυγατρικής εταιρείας, αν υποστούν ζημία λόγω πλημμελούς διαχείρισης της εταιρικής περιουσίας από τη μητρική, έχουν αξίωση αποζημίωσης, κατά το 914 Α.Κ.. Βέβαια, ως μέτοχοι μειοψηφίας έχουν και τα δικαιώματα της μικρής ή της μεγάλης μειοψηφίας που αναγνωρίζει ο Ν. 2190/1920.

Β. Η σύνδεση μπορεί να έχει επιπτώσεις και στη μητρική εταιρεία.

Κυρίως οι επιπτώσεις εδώ συνδέονται με τον κίνδυνο που μπορεί να διατρέξει το μετοχικό της κεφάλαιο. Για την αποτροπή του κινδύνου αυτού απαγορεύεται στη μητρική εταιρεία να αποκτήσει ως ενέχυρο όχι μόνο τις δικές της μετοχές, αλλά και τις μετοχές της θυγατρικής εταιρείας προς εξασφάλιση δανείων που χορηγεί ή για εξασφάλιση άλλων απαιτήσεων. Η απαγόρευση επιβάλλεται για τον ίδιο λόγο που απαγορεύει στην Α.Ε. να αποκτά δικές της μετοχές. Έτσι, θα προστατευθεί η περιουσία και των δύο εταιρειών και θα περιοριστεί ο κίνδυνος για χρηματιστηριακά παιχνίδια ως προς την τιμή των μετοχών σε βάρος του κοινού.

Πράγματι, αν πρόκειται για εταιρείες εισηγμένες στο Χρηματιστήριο, η σύνδεση δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για χειραγώγηση των μετοχών τους, προς βλάβη του επενδυτικού κοινού και κυρίως του χρηματιστηρίου ως θεσμού. Αλλά και για καταχρηστική εκμετάλλευση εμπιστευτικών πληροφοριών από τα μέλη του Δ.Σ. της μητρικής εταιρείας. Το πρώτο ζήτημα «αντιμετωπίζεται» από το άρθρο 72 του Ν. 1969/91. Όμως, η διάταξη αυτή, παρόλο που προβλέπει σοβαρές ποινικές και διοικητικές κυρώσεις είναι ιδιαίτερα ασαφής, σε βαθμό που καλλιεργεί ανασφάλεια στις συναλλαγές.

Το δεύτερο, η καταχρηστική εκμετάλλευση, από το Π.Δ. 53/1992 και το άρθρο 30 του Ν. 1806/88. Ειδικότερα, τα μέλη του Δ.Σ. που έχουν λάβει γνώση εμπιστευτικών πληροφοριών που αφορούν την θυγατρική εταιρεία, όπως π.χ. την επικείμενη αύξηση του κεφαλαίου της, αγοράζοντας μετοχές της, παραβαίνουν τις διατάξεις του άρθρου 30 § 1 Ν. 1806/88 και 3 § 1 Π.Δ. 53/92, εφόσον για την διενέργεια της αγοράς βασίζονται σε αυτή την πληροφορία, ενεργώντας προς ίδιο όφελος.

Γ. όταν η ελεγχόμενη ή η ελέγχουσα εταιρεία είναι ΕΠΕ, οι δανειστές της ελεγχόμενης εταιρείας προστατεύονται, πρώτον, από τις διατάξεις που αποβλέπουν στην εξασφάλιση του εταιρικού κεφαλαίου και δεύτερον, από το άρθρο 32 §§ 2,3 κατά το οποίο όταν δανειστές είναι εταίροι ή τρίτοι, σε περίπτωση αδυναμίας ικανοποίησης όλων των απαιτήσεων,

προηγούνται οι τρίτοι. Κατά το άρθρο 44 § 1 γ του Ν. 3190, η εταιρεία της μειοψηφίας της ΕΠΕ, ως ελεγχόμενη ή ελέγχουσα, έχουν το δικαίωμα να καταγγείλουν την εταιρεία για σπουδαίο λόγο, όταν εκπροσωπούν το 1/10 τουλάχιστον του εταιρικού κεφαλαίου.

Κατά το άρθρο 34 του Ν. 3190/1955, κάθε εταίρος ελεγχόμενης ή ελέγχουσας εταιρείας έχει δικαίωμα να λαμβάνει γνώση της πορείας των εταιρικών υποθέσεων και να εξετάζει τα βιβλία και τα έγγραφα της εταιρείας. Έτσι, έχει δικαίωμα να ενημερώνεται για τις σχέσεις της εταιρείας, με την ελεγχόμενη ή ελέγχουσα εταιρεία.

3.3 Η απόσχιση γενικότερα

Απόσχιση ή απόσπαση κλάδου αποτελεί η μεταβίβαση τμήματος της περιουσίας μιας Ανώνυμης Εταιρείας (π.χ. ενός κλάδου της εταιρικής επιχείρησης) σε άλλη, που υπάρχει ή που ιδρύεται με την απόσχιση, ενώ η ίδια η μεταβιβάζουσα εταιρεία εξακολουθεί να υπάρχει.

Α. Ο νόμος δεν ρυθμίζει την απόσχιση και η μεταβίβαση θεωρείται ότι γίνεται κατά τις κοινές διατάξεις, δηλαδή με ειδική διαδοχή. Μέτοχος της εταιρείας στην οποία εισφέρεται η επιχείρηση καθίσταται η εισφέρουσα εταιρεία και όχι οι μέτοχοί της. Έτσι, η απόσχιση διαφέρει από την διάσπαση Ανώνυμης Εταιρείας με απορρόφηση ή με σύσταση νέων εταιρειών σύμφωνα με το άρθρο 81 του Ν. 2190/1920. Στην απόσχιση η μεταβιβάζουσα εταιρεία δεν λύνεται αλλά διατηρεί την νομική της προσωπικότητα και εξακολουθεί να υπάρχει. Αντίθετα, στη διάσπαση η διασπούμενη εταιρεία παύει να υπάρχει χωρίς να εισέρχεται στο στάδιο της εκκαθάρισης.

Στην απόσχιση για την προστασία των δανειστών της μεταβιβάζουσας εταιρείας θα βρει εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 479 § 1 του Α.Κ. που αφορά την ευθύνη του μεταβιβάζοντος περιουσία ή επιχείρηση και το άρθρο 939 του Α.Κ., που αφορά την καταδολίευση δανειστών.

Β. Αμφισβητήθηκε αν στην απόσχιση κλάδου εταιρείας βρίσκουν αναλογική εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 81-89 του Ν. 2190/1920. Μία άποψη υποστήριξε την αναλογική εφαρμογή επικαλούμενη το άρθρο 25 της έκτης εταιρικής Οδηγίας της Κοινότητας. Όμως, η αντίθετη άποψη φαίνεται πιο ορθή. Πράγματι η εφαρμογή του άρθρου 25 της Οδηγίας πρέπει να αποκλειστεί από τους εξής λόγους: το άρθρο αυτό επιτάσσει την εφαρμογή των διατάξεων

που ισχύουν για την διάσπαση και στην περίπτωση που « η νομοθεσία του κράτους – μέλους επιτρέπει μία από τις πράξεις που προβλέπονται στο άρθρο 1 χωρίς η διασπώμενη εταιρεία να πάψει να υφίσταται». Δηλαδή, απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί, η εθνική νομοθεσία να αποβλέπει διάσπαση είτε με απορρόφηση είτε με ίδρυση νέας εταιρείας κατά την έννοια των άρθρων 2 και 21, δηλαδή πάντοτε με μεταβίβαση της περιουσίας της διασπώμενης Ανώνυμης Εταιρείας κατά τους κανόνες της καθολικής διαδοχής και απόκτηση των μετοχών από τους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας. Τέτοια, όμως, διάσπαση δεν αποτελεί η απόσχιση κλάδου, με την έννοια που αναφέραμε.

Εξάλλου, και ανεξάρτητα από το άρθρο 25 της Οδηγίας, η αναλογία προϋποθέτει ομοιότητα της αρρύθμιστης σχέσης με τη ρυθμισμένη. Και τέτοια ομοιότητα όπως ήδη σημειώσαμε δεν υπάρχει. Έπειτα, στο ελληνικό δίκαιο μεταβίβαση περιουσίας με συνέπειες καθολικής διαδοχής, γίνεται δεκτή μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τον νόμο, πράγμα που δεν προβλέπεται για τη ζητούμενη απόσχιση κλάδου. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων της διάσπασης θα είχε ως αποτέλεσμα την περιέλευση των μετοχών όχι στην εταιρεία από την οποία αποσπάται ο κλάδος, αλλά στους μετόχους της. Έτσι, θα καταργούνταν η αυτοτέλεια του νομικού προσώπου. Στη διάσπαση του άρθρου 81 οι μέτοχοι λαμβάνουν τις μετοχές ύστερα από τη διάλυση της εταιρείας, πράγμα που στην απόσχιση δεν συμβαίνει.¹

Γ. Παραπέρα ζήτημα τίθεται αν η απόσπαση κλάδου μπορεί να συντελεστεί μόνο με απόφαση του Δ.Σ. ή αν, για λόγους προστασίας των μετόχων, απαιτείται απόφαση της Γ.Σ.. Η άποψη της νομολογίας είναι ότι απαιτείται απόφαση της Γ.Σ.. Ορθότερη, όμως, φαίνεται η αντίθετη άποψη. Εκείνη, δηλαδή, που θεωρεί αρμόδιο το Δ.Σ. με την εξής έννοια: ως διοίκηση της εταιρείας θεωρείται η λειτουργία που τείνει στην πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού. Η διοίκηση αυτή οροθετείται όχι μόνο από το είδος, αλλά και από την συγκεκριμένη έκταση της εταιρικής επιχείρησης. Έτσι, πράξεις που διευρύνουν ή συρρικνώνουν την έκταση της εταιρικής επιχείρησης βρίσκονται πέρα από τα όρια της διοίκησης. Με άλλα λόγια, δεν εμπίπτουν στα όρια της συνήθους ή τακτικής διαχείρισης. Κατά συνέπεια, για τις πράξεις αυτές το Δ.Σ. δεν έχει εξουσία διαχείρισης. Τούτο σημαίνει, όμως, ότι το Δ.Σ. δεν μπορεί να αποφασίσει και να επιχειρήσει τις πράξεις αυτές χωρίς να καταστήσει τα μέλη του υπεύθυνα απέναντι στην εταιρεία. Δεν μπορεί να τις επιχειρήσει αζημίως για τα μέλη του, παρά μονάχα

¹ Την παραπάνω ορθή άποψη υιοθέτησε και ο νόμος 2166/1993 (άρθρο 4 § 3), που έλυσε το ζήτημα αρνητικά, ορίζοντας ότι « Η πράξη με την οποία, μια ανώνυμη εταιρεία εισφέρει, χωρίς να λυθεί η ίδια, ένα ή περισσότερους κλάδους της σε μία άλλη ανώνυμη εταιρεία έναντι παραδόσεως μετοχών της τελευταίας, δεν αποτελεί διάσπαση ανώνυμης εταιρείας και δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις των άρθρων 81 έως 89 του Ν. 2190/20.

αν στηρίζεται σε απόφαση της Γ.Σ.. Τούτο, όμως, αφορά την εσωτερική διαχείριση. Αντίθετα, ο περιορισμός αυτός δεν αφορά και την εξουσία εκπροσώπησης του Δ.Σ.. Ύστερα από την εναρμόνιση του δικαίου μας με την πρώτη εταιρική Οδηγία, η εξουσία εκπροσώπησης είναι απεριόριστη με μια μόνο επιφύλαξη σε βάρος του κακόπιστου τρίτου. Κατά τη διάταξη αυτή « πράξεις του διοικητικού συμβουλίου, ακόμα και αν είναι εκτός εταιρικού σκοπού, δεσμεύουν την εταιρεία απέναντι στους τρίτους, εκτός αν αποδειχθεί ότι ο τρίτος γνώριζε την υπέρβαση του εταιρικού σκοπού ή όφειλε να την γνωρίζει ».

Πάντως θα μπορούσε να λεχθεί ότι συνήθως η απόσχιση κλάδου θα υπερβαίνει τα όρια της συνήθους διαχείρισης κατά τρόπο σαφή, ώστε η παραπάνω επιφύλαξη να λειτουργεί αυτόματα, δηλαδή, να μην απαιτείται απόδειξη της κακής πίστης του τρίτου. Παραπέρα, πρέπει να λεχθεί ότι η μεταβίβαση είναι πάντοτε νόμιμη αν στηρίζεται σε απόφαση της Γ.Σ. (εξαιρετικής Γ.Σ.). Μάλιστα, δεν απαιτείται τροποποίηση του καταστατικού, αφού δεν πρόκειται για πράξη που βρίσκεται έξω από το αντικείμενο της εταιρικής επιχείρησης, αλλά για πράξη που απλά υπερβαίνει τα όρια της συνήθους διαχείρισης. Εξάλλου, και όταν επιχειρείται πράξη που δεν εμπίπτει στο αντικείμενο της εταιρικής επιχείρησης, αρκεί να τηρηθούν οι διατυπώσεις που οδηγούν στην τροποποίηση και δεν απαιτείται τυπική τροποποίηση του καταστατικού.

Ειδική μεταχείριση της απόσπασης κλάδου επιφυλάσσει ο Ν. 1297/72 και ο 2166/93. Ειδικότερα, αν ο κλάδος ή τμήμα επιχείρησης εισφερθεί σε ΑΕ ή ΕΠΕ, είναι δυνατό, αν τα μέρη το επιθυμούν, η εισφορά να υπαχθεί στο καθεστώς των νόμων αυτών και να τύχουν των προβλεπόμενων φορολογικών απαλλαγών. Κατά τους νόμους αυτούς ως «κλάδος» ή «τμήμα» επιχείρησης νοείται το τμήμα ή ο κλάδος της εταιρικής επιχείρησης που αποτελεί οργανωμένο οικονομικό σύνολο με οργανική λειτουργία, χωρίς να καλύπτει ολόκληρο το αντικείμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

3.4 Η εξαγορά στα πλαίσια της συγχώνευσης

Η συγχώνευση, με οποιαδήποτε μορφή και αν γίνεται, παρόλο που σε αυτή δεν επέρχεται μεταβίβαση περιουσίας από ένα πρόσωπο σε άλλο, οδηγεί, κυρίως όταν πρόκειται για συγχώνευση με απορρόφηση ή εξαγορά, σε εξαγορά επιχείρησης από την απορροφώσα ή την

εξαγοράζουσα εταιρεία. Η διαφορά ανάμεσα στην συγχώνευση- απορρόφηση από την συγχώνευση- εξαγορά συνίσταται στο ότι, στην πρώτη διευρύνεται η απορροφώσα εταιρεία και περιλαμβάνει στους κόλπους της τόσο την περιουσία της απορροφούμενης όσο και τους μετόχους της, στους οποίους, μετά την αύξηση του κεφαλαίου της, παραδίδει νέες μετοχές. Στη δεύτερη, τη συγχώνευση- εξαγορά, η εξαγοράζουσα εταιρεία αποκτά μόνο την περιουσία της εξαγοραζόμενης και οι μέτοχοί της αποβάλλουν την μετοχική τους ιδιότητα, λαμβάνοντας σχετική αποζημίωση.

Η συγχώνευση μπορεί να θίγει τόσο τα συμφέροντα των τρίτων, εταιρικών δανειστών, όσο και τα συμφέροντα των μετόχων- επενδυτών.

Ο νόμος 2190/1920, προσπαθεί σήμερα να θεραπεύσει τα συμφέροντα των ομάδων αυτών. Μάλιστα, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η παρεχόμενη προστασία στους δανειστές αποβαίνει, σε κάποιο μέτρο, σε βάρος της ταχύτητας της συγχώνευσης. Ειδικότερα:

Α. Οι κοινοί δανειστές, όλων των εταιρειών που μετέχουν στην συγχώνευση μπορούν, μέσα σε ένα μήνα από την δημοσίευση στον Τύπο περίληψης² του σχεδίου της σύμβασης συγχώνευσης, να ζητήσουν επαρκείς, ανάλογα με τις συνθήκες, εγγυήσεις και αν δεν τις λάβουν να προβάλουν μέσα στην ίδια προθεσμία έγγραφες αντιρρήσεις για την συγχώνευση. Αν υπάρξουν αντιρρήσεις σε μία εταιρεία, αυτή, μετά την εκπνοή της προθεσμίας για προβολή των αντιρρήσεων, μπορεί να προσφύγει στο Μονομελές Πρωτοδικείο της έδρας της, που δικάζει με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Το Δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει αμετάκλητα την συγχώνευση, αν κρίνει ότι: είτε η οικονομική κατάσταση των εταιρειών που συγχωνεύονται είτε οι εγγυήσεις που η ενδιαφερόμενη εταιρεία έχει δώσει ή δίνει στους δανειστές της είτε και τα δύο μαζί δεν δικαιολογούν τις αντιρρήσεις.

Πρόβλημα δημιουργείται σχετικά με την προθεσμία προβολής των αντιρρήσεων από τους δανειστές, στην περίπτωση που η εταιρεία παράσχει τις αιτούμενες εγγυήσεις κατά την εκπνοή του μηνός από την δημοσίευση στον Τύπο, οπότε ο δανειστής δεν θα προλάβει να προβάλει τις αντιρρήσεις του. Κατά μία άποψη, ο δανειστής δεν έχει πλέον παρά την προστασία του κοινού δικαίου. Κατά μία άλλη άποψη θα ήταν ορθότερο σε μία τέτοια περίπτωση, η νομική προθεσμία επιμηκύνεται μέχρι να συμπληρωθεί εύλογος χρόνος από την παροχή των αιτούμενων εγγυήσεων. Διαφορετικά οι δανειστές θα υποχρεούνταν στα

² Που πρέπει κατ' ελάχιστο να συγκεκριμενοποιεί την ταυτότητα των συγχωνευμένων εταιρειών, να αναφέρει τη σχέση ανταλλαγής και να πληροφορεί τους τρίτους για το ακριβές χρονικό σημείο από το οποίο οι πράξεις των εξαφανιζόμενων εταιρειών θεωρούνται, από λογιστική άποψη, ότι ενεργούνται για λογαριασμό της απομένουσας εταιρείας ή της εταιρείας που προκύπτει από τη συγχώνευση.

αδύνατα. Με άλλα λόγια, η συμπλήρωση της προθεσμίας αναστέλλεται, αφού ο δανειστής δεν μπορούσε για λόγους ανωτέρας βίας να προβάλει τις αντιρρήσεις του.

Β. Οι μέτοχοι επενδυτές προστατεύονται κατ' αρχή με την εκτίμηση των περιουσιών που έχουν οι εταιρείες από την επιτροπή του άρθρου 9 του Ν. 2190/1920, όταν τέτοια εκτίμηση πραγματοποιείται από την επιτροπή αυτή. Η εκτίμηση μάλιστα υπηρετεί και τα συμφέροντα των δανειστών, αφού διαπιστώνεται η αντιστοιχία των περιουσιών στο κεφάλαιο της ενιαίας εταιρείας. Όταν, όμως, δεν παρεμβαίνει η επιτροπή η εγγύηση αυτή για τους μετόχους- επενδυτές εκλείπει. Εξάλλου, όταν πρόκειται για συγχώνευση με εξαγορά, δεν είναι αναγκαίο να εκτιμηθεί η περιουσία της εξαγοράζουσας. Τούτο γιατί η φροντίδα του νόμου αποβλέπει κυρίως στους μετόχους.

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι, οι μέτοχοι επενδυτές προστατεύονται και μέσω της ενημέρωσης που τυπικά είναι πλήρης και την προβλέπει το άρθρο 73 § 1,3: Κάθε μέτοχος μπορεί να ζητήσει από κάθε εταιρεία: να του δείξει στα γραφεία της ένα τουλάχιστον μήνα πριν την συγχώνευση, μία σειρά εγγράφων, να του στείλει ανέξοδα αντίγραφα ή αποσπάσματα των εγγράφων αυτών. Πρόκειται για τα έγγραφα που συντάσσουν, ενόψει της συγχώνευσης, τα διοικητικά συμβούλια, την έκθεση της επιτροπής εμπειρογνομόνων και τις αιτήσεις οικονομικές καταστάσεις με τις σχετικές εκθέσεις των Δ.Σ. για τις τρεις τελευταίες χρήσεις. Όμως, ουσιαστικά για τον μικρομέτοχο είναι δυσπρόσιτη. Τόσο γιατί ο ίδιος δεν μπορεί να την καταλάβει όσο και γιατί είναι δαπανηρή αφού χρειάζεται η βοήθεια ειδικού.

Γ. Στην προστασία των μετόχων και των τρίτων αποβλέπει και η ευθύνη των μελών του Δ.Σ. των απορροφόμενων εταιρειών για πταίσματα περί την προετοιμασία και την πραγματοποίηση της συγχώνευσης. Ευθύνη βαρύνει και τους πραγματογνώμονες υπό την προϋπόθεση της συνδρομής και των λοιπών προϋποθέσεων του άρθρου 914 ΑΚ.

Δ. Από τα βασικά ζητήματα που συνδέονται με τη συγχώνευση είναι εκείνο που ανάγεται στα αποτελέσματα της ακύρωσης της ελλατωματικής συγχώνευσης. Ειδικότερα, στον τρόπο με τον οποίο οι επιμέρους εταιρείες ανακτούν την αυτοτέλειά τους και επιστρέφουν στην προγενέστερη κατάσταση. Το ζήτημα είναι δυσχερές όταν έχει περάσει χρόνος και στο μεταξύ οι μετοχές κυκλοφόρησαν και η εταιρική περιουσία άλλαξε σύνθεση. Μία άποψη ακολουθεί τον αυτόματο χωρισμό. Η λύση αυτή όμως γεννά ακανθώδη προβλήματα. Ορθότερη είναι η άποψη που εφαρμόζει αναλογικά όσα ισχύουν για την πράξη που διασπά μια εταιρεία.

Αν ακυρωθεί η συγχώνευση, οι δανειστές που δημιουργήθηκαν από τότε που συντελέστηκε η συγχώνευση μέχρι τη δημοσίευση της απόφασης που την ακυρώνει, ικανοποιούνται από τις εταιρείες που ανακτούν την αυτοτέλειά τους. Μάλιστα, όλες οι εταιρείες ευθύνονται εις ολόκληρο. Ειδικότερα εξαιρούνται από τα την αναδρομικότητα της ανατροπής της συγχώνευσης οι έννομες σχέσεις που δημιουργήθηκαν στο διάστημα που η συγχώνευση παρήγε τα έννομα αποτελέσματά της. Μάλιστα, η εξαίρεση από την αναδρομικότητα αναφέρεται και στην συγχώνευση με δημιουργία νέας εταιρείας, οπότε η αναδρομική κατάργηση της νομικής της προσωπικότητας θα συμπαρέσυρε, χωρίς ρητή διάταξη, και τις έννομες σχέσεις που η νέα εταιρεία δημιούργησε. Σε κάθε μορφή συγχώνευσης, η διατήρηση του κύρους των έννομων αυτών σχέσεων απαγορεύει στην εταιρεία ή στους τρίτους να επικαλούνται την ανατροπή της συγχώνευσης ως λόγο καταγγελίας, υπαναχώρησης ή εν γένει αποδέσμευσής τους από τις υποχρεώσεις τους.

Σχετικά πρέπει να λεχθεί ότι η διατήρηση του κύρους των παραπάνω υποχρεώσεων εκτείνεται και σε όσες υποχρεώσεις αναλήφθηκαν μετά την τελεσιδική ανατροπή της συγχώνευσης, μέχρι τη δημοσίευσή της, παρόλο που η δικαστική απόφαση αναπτύσσει τη διαπλαστική της ενέργεια ήδη κατά την τελεσιδικία. Και τούτο για να ικανοποιηθεί η ανάγκη προστασίας των τρίτων μέχρι την ασφαλή τους πληροφόρηση. Υποστηρίζεται, εξάλλου, ότι οι τρίτοι προστατεύονται ανεξάρτητα από τη γνώση τους σχετικά με την τελεσιδικία της ανατροπής. Επίσης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα *de facto* «όργανα» των επωφελούμενων εταιρειών, που συνεχίζουν να δρουν στο όνομα μιας μη υφιστάμενης εταιρείας μετά την τελεσιδικία της ανατροπής της συγχώνευσης ευθύνονται και προσωπικά για τις αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις και εις ολόκληρο με τις εταιρείες που αναβιώνουν.

Αν δεν χωράει ακύρωση της ελαττωματικής συγχώνευσης, οι δανειστές και οι μέτοχοι που ζημιώθηκαν έχουν μόνο αξίωση για αποζημίωση.

3.5 Η εξαγορά στα πλαίσια της διάσπασης Α.Ε.

Εξαγορά μιας εταιρικής επιχείρησης από άλλη εταιρεία μπορεί να έχουμε και στην περίπτωση της διάσπασης ανώνυμης εταιρείας. Πράγματι, εδώ πρόκειται για την πράξη με την οποία η περιουσία μιας ΑΕ (διασπώμενη) στο σύνολό της διανέμεται και συγχρόνως

μεταβιβάζεται με καθολική διαδοχή σε άλλες, δύο τουλάχιστον, ΑΕ (επωφελούμενες) οι οποίες είτε υπάρχουν (διάσπαση με απορρόφηση) είτε ιδρύονται ταυτόχρονα (διάσπαση με σύσταση νέων ΑΕ) είτε άλλες μεν υπάρχουν και άλλες ιδρύονται για πρώτη φορά (διάσπαση με απορρόφηση και σύσταση νέων ΑΕ).

Για τις τρεις κύριες μορφές διάσπασης μπορούν να σημειωθούν τα εξής : στη διάσπαση με απορρόφηση, τα τμήματα της εταιρείας που διασπάται απορροφώνται από δύο ή περισσότερες εταιρείες, έτσι που η διασπώμενη παύει να υπάρχει αυτοτελώς και οι κλάδοι της συνεχίζονται στους κόλπους των επωφελούμενων εταιρειών. Οι μέτοχοι της διασπώμενης γίνονται μέτοχοι των επωφελούμενων εταιρειών, με την έννοια ότι όλοι εισέρχονται σε όλες ή άλλοι εισέρχονται στη μία και άλλοι στην άλλη. Στην αμιγή διάσπαση σχηματίζονται νέες εταιρείες, στις οποίες η διασπώμενη συνεχίζει τεμαχισμένη. Στη μεικτή διάσπαση, από τα τμήματα της εταιρείας που διασπάται άλλα απορροφώνται από υπάρχουσες εταιρείες και άλλα σχηματίζουν νέες εταιρείες.

Ειδικότερα, η εταιρεία που θέλει να διασπαστεί μπορεί με απόφαση της γενικής συνέλευσης είτε να διοχετεύσει τους μετόχους και την περιουσία της κατά τμήματα σε δύο ή περισσότερες εταιρείες που είτε υπάρχουν είτε τις συγκροτεί για πρώτη φορά, ενεργώντας, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, μονομερώς. Στην πρώτη περίπτωση θα συμβληθεί με τις επωφελούμενες εταιρείες ύστερα από απόφαση των δικών τους γενικών συνελεύσεων. Οι μέτοχοι της διασπώμενης εταιρείας γίνονται μέτοχοι των επωφελούμενων εταιρειών, αφού παραχωρούνται σε αυτούς από τις επωφελούμενες, μετοχές, ως αντάλλαγμα για την απώλεια της εταιρικής τους συμμετοχής στη διασπώμενη εταιρεία.

Στη χώρα μας η διάσπαση εισήχθη με το Π.Δ. 498/1987 (άρθρο 81- 89 Ν. 2190) που εναρμόνισε το δίκαιό μας με την έκτη Οδηγία του Συμβουλίου της Ε.Ε..

Η διάσπαση είναι θεσμός αντίθετος προς την συγχώνευση, αφού σε αυτή η περιουσία δεν διανέμεται, αλλά συγκεντρώνεται σε μία εταιρεία. Έχει, όμως, και πολλές ομοιότητες με αυτή. Όπως στη συγχώνευση, έτσι και στη διάσπαση, η περιουσία της διασπώμενης μεταβιβάζεται με καθολική διαδοχή, χωρίς να χρειάζεται εκκαθάριση και οι μέτοχοί της γίνονται μέτοχοι άλλης εταιρείας, ενώ η πρώτη παύει να υπάρχει. Εξάλλου, από οικονομική άποψη, και οι δύο θεσμοί είναι μορφές συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων.

Η διάσπαση εκθέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα των εταιρικών δανειστών, αφού τεμαχίζει τις εγγυήσεις που είχαν μέχρι τώρα και θίγει τα συμφέροντα των μετόχων της μειοψηφίας, αφού τους εκτοπίζει από την επένδυση που είχαν επιλέξει.

Τα συμφέροντα των δανειστών και των μετόχων της μειοψηφίας προστατεύονται μέσα από το εξής σύστημα: καταρχήν το σχέδιο διάσπασης κατανέμει στις εταιρείες που επωφελούνται την περιουσία και τους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας και ορίζει ποια περιουσιακά στοιχεία (ενεργητικά και παθητικά) και ποιοι μέτοχοι θα περάσουν σε κάθε εταιρεία από τις επωφελούμενες και αναφέρει το κριτήριο που στηρίζει την κατανομή, εξηγώντας και δικαιολογώντας το κριτήριο αυτό. Παραπέρα, η διάσπαση υποβάλλεται στις δημοσιεύσεις που υποβάλλεται και η συγχώνευση. Τέλος, έρχονται τα ειδικότερα μέτρα που έχουν ως σκοπό την προστασία των παραπάνω συμφερόντων.

3.6 Η εισφορά κλάδου κατά την αύξηση κεφαλαίου (ιδιωτική τοποθέτηση) ή τη σύσταση εταιρείας

Άλλο τρόπο εξαγοράς της εταιρικής επιχείρησης αποτελεί η αύξηση και κάλυψη του κεφαλαίου της αύξησης συνήθως από τρίτο μη μέτοχο. Αυτό βέβαια προϋποθέτει αποκλεισμό του δικαιώματος προτίμησης ή παραίτηση από τη σχετική απαίτηση.

Η εξαιρετική Γ.Σ. μπορεί αν αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον της εταιρείας που δεν μπορεί να ικανοποιηθεί αλλιώς, να περιορίσει ή αν αποκλείσει στη συγκεκριμένη περίπτωση την άσκηση του δικαιώματος προτίμησης. Μάλιστα, το καταστατικό δεν μπορεί να καταργήσει τη δυνατότητα αυτή, παρά μόνο να την περιορίσει. Η απόφαση της Γ.Σ. οφείλει να εξηγεί πρώτα γιατί περιορίζει ή αποκλείει την άσκηση του δικαιώματος προτίμησης και να δικαιολογεί την τιμή στην οποία θα εκδώσει τις μετοχές. Για την παραίτηση από την απαίτηση απαιτείται άτυπη σύμβαση.

Αν το κεφάλαιο της αύξησης καλυφθεί με εισφορά ολόκληρης ατομικής ή εταιρικής επιχείρησης ή κλάδου αυτής, θα πρόκειται, όπως σημειώθηκε και παραπάνω, για άλλο τρόπο εξαγοράς. Τότε, βέβαια, προς διασφάλιση των συμφερόντων των εταιρικών δανειστών, αλλά και των παλαιών μετόχων της εταιρείας, παρεμβαίνει η επιτροπή του άρθρου 9. Εξάλλου, η εισφορά επιχείρησης, ως εισφορά είδους, έχει ως συνέπεια να αδρανοποιείται το δικαίωμα προτίμησης των υπαρχόντων μετόχων, με συνέπεια να εξασθενεί η θέση τους στη γενική συνέλευση, να μειώνεται η συμμετοχή τους στα κέρδη και στο προϊόν της εκκαθάρισης και, συνήθως, να μειώνεται η εσωτερική αξία της μετοχής τους. Γι' αυτό η απόφαση περί

αυξήσεως του κεφαλαίου δεν πρέπει να προσκρούει στο άρθρο 281 ΑΚ. Ακόμη δεν πρέπει να παραβιάζει αδικαιολόγητα την αρχή της ίσης μεταχείρισης των μετόχων. Ειδικότερα, εισφορά είδους πρέπει: να εξυπηρετεί ειδικό συμφέρον της εταιρείας, να συνιστά αναγκαίο μέτρο, με την έννοια της ανυπαρξίας εξίσου ή περισσότερο κατάλληλου μέτρου, να αντισταθμίζει από άποψη πλεονεκτημάτων για την εταιρεία την αποδυνάμωση της θέσης των αποκλειόμενων μετόχων (αρχή της αναλογικότητας) και, τέλος, να είναι μέτρο κατάλληλο, για την επιδίωξη του εν λόγω εταιρικού συμφέροντος, διαφορετικά, αν η εισφορά γίνεται από ήδη μέτοχο, θα παραβιάζει αδικαιολόγητα την αρχή της ίσης μεταχείρισης των μετόχων.

Εισφορά κλάδου μπορεί να έχουμε και κατά την ίδρυση μίας εταιρείας και την κάλυψη του κεφαλαίου της με εισφορά σε είδος, που μπορεί να συνίσταται σε κλάδο μιας επιχείρησης, ατομικής ή εταιρικής. Σε κάθε περίπτωση εισφοράς κλάδου τα βασικότερα ζητήματα που αναδεικνύονται έχουν σχέση με την ευθύνη του αποκτώντος τον κλάδο και την προστασία των εργαζομένων στην εισφερόμενη επιχείρηση.

3.7 Η απόκτηση της πλειοψηφίας ή του συνόλου των μετοχών. Δημόσια προσφορά απόκτησης εταιρικών μεριδίων

Η εξαγορά μιας επιχείρησης με την απόκτηση της πλειοψηφίας ή του συνόλου των μετοχών ως ειδικός τρόπος εξαγοράς μιας επιχείρησης δεν ρυθμίζεται στον νόμο 2190/1920. Το άρθρο 79 προβλέπει και ρυθμίζει μόνο την εξαγορά στα πλαίσια της συγχώνευσης, σύμφωνα με όσα αναφέραμε παραπάνω. Η εξαγορά μέσω της απόκτησης της πλειοψηφίας ή του συνόλου των μετοχών της διαφέρει τόσο από την εξαγορά στα πλαίσια της συγχώνευσης όσο και εκείνη στα πλαίσια της διάσπασης. Στην εξαγορά με την απόκτηση μετοχών δεν επέρχεται λύση της εξαγοραζόμενης εταιρείας ούτε μεταβίβαση της περιουσίας της σε άλλη εταιρεία. Η εταιρεία της οποίας οι μετοχές εξαγοράζονται διατηρεί τη νομική της προσωπικότητα. Επέρχεται μόνο η μεταβίβαση του ελέγχου της σε άλλο φορέα και ενδεχόμενα μεταβολές στα πρόσωπα από τα οποία συντίθενται τα όργανα διοίκησης και ελέγχου.

Ο κυριότερος και συνηθέστερος στην πράξη τρόπος εξαγοράς των μετοχών μιας εταιρείας, που όταν αφορά την πλειοψηφία ή το σύνολο των μετοχών της οδηγεί σε εξαγορά της εταιρικής επιχείρησης, είναι οι δημόσιες προσφορές αγοράς ή ανταλλαγής.

Πρόκειται για φαινόμενο που εμφανίστηκε στις ευρωπαϊκές χώρες περίπου πριν 30 χρόνια. Ο νομοθέτης έχει κάθε φορά να κινηθεί ανάμεσα στα συμφέροντα της εταιρικής επιχείρησης, στην ανάγκη διασφάλισής της έναντι των βραχυπρόθεσμων συμφερόντων των μεμονωμένων μετόχων, και στα συμφέροντα των μετόχων της μειοψηφίας. Πράγματι, όπως ήδη επισημάνθηκε, η απόκτηση ενός ορισμένου ποσοστού συμμετοχής σε μία εταιρεία μπορεί να θίξει τα συμφέροντα άλλων μετόχων της, οι οποίοι δεν έχουν την ίδια, όπως προηγούμενα, επιρροή στην εταιρεία και την ίδια συμμετοχή στα κέρδη. Πρέπει κατά συνέπεια, να τους δίδεται η δυνατότητα να πωλήσουν σε αυτόν που επιδιώκει την απόκτηση ορισμένου ποσοστού συμμετοχής και τις δικές τους μετοχές.

Σε κοινοτικό επίπεδο οι δημόσιες προσφορές αγοράς ή ανταλλαγής αποτελούν αντικείμενο της υπό έκδοση δέκατης τρίτης Οδηγίας του Συμβουλίου. Κατά την Οδηγία, η προστασία των μετόχων εκδηλώνεται τόσο ως διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης όσο και ως προστασία της μειοψηφίας. Εξάλλου η υποχρέωση δημόσιας προσφοράς λειτουργεί αποτρεπτικά έναντι της επιδίωξης απόκτησης σημαντικού ποσοστού συμμετοχής για καθαρά κερδοσκοπικούς σκοπούς, που είναι αντίθετοι στα συμφέροντα των υπόλοιπων μετόχων και στα συμφέροντα της εταιρείας. Έπειτα, όποιος έχει στην κατοχή του ως αποτέλεσμα απόκτησης είτε από τον ίδιο είτε από άλλα πρόσωπα ή επιχειρήσεις που συνδέονται μαζί του ή ελέγχονται από αυτόν, τίτλους οι οποίοι προστιθέμενοι ενδεχόμενα σε τίτλους που ήδη κατέχει, του παρέχουν ένα σημαντικό ποσοστό δικαιωμάτων ψήφου σε μία εταιρεία, υποχρεούται να απευθύνει προσφορά για την απόκτηση του συνόλου των τίτλων της εταιρείας αυτής.

Ήδη η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς με την υπ' αρ. 14212/2000 Απόφασή της ρυθμίζει το ζήτημα της δημόσιας πρότασης εξαγοράς μετοχών εταιρειών εισηγμένων στο Χρηματιστήριο. Η Απόφαση ρυθμίζει τόσο την προαιρετική όσο και την υποχρεωτική δημόσια πρόταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΞΑΓΟΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

4.1 Η μεταβίβαση επιχείρησης στο εργατικό δίκαιο

4.1.1 Ο σκοπός

Παρά ότι η σύμβαση εργασίας είναι η εν αμφιβολία προσωποπαγής, ο κανόνας είναι μάλλον το αντίθετο: και τούτο, όχι μόνο επειδή συχνότατα συμβαίνει ο εργοδότης να είναι νομικό πρόσωπο, αλλά επειδή τα μέρη της συμβάσεως εργασίας αποβλέπουν, το καθένα από τη σκοπιά του, κυρίως στην επιχείρηση. Για τον εργοδότη, που είναι ο φορέας της επιχείρησης, οι εργασιακές σχέσεις του προσωπικού είναι ένα από τα στοιχεία που καθορίζουν την αξία της, για τον μισθωτό η επιχείρηση ταυτίζεται με την υπόσταση και το περιεχόμενο της σύμβασής του. Οι διαφορετικές θεωρήσεις του ίδιου πράγματος από τα συμβαλλόμενα μέρη συνεπάγονται αντίρροπα συμφέροντα, που καθίστανται ιδιαίτερα εμφανή όταν η επιχείρηση αλλάζει φορέα.

Αποτέλεσε δικαιοπολιτική επιλογή να μην επηρεάζονται οι εργασιακές συμβάσεις από αλλαγές στο πρόσωπο του εργοδότη, εφόσον η επιχείρηση, στην οποία υφίστανται, συνεχίζει τη λειτουργία της. Τα κυριότερα προβλήματα, που πρέπει να επιλυθούν στην περίπτωση αυτή είναι:

- α) να δεσμευθεί ο νέος εργοδότης από σύμβαση που δεν σύνηψε και συγχρόνως να αποδεσμευθεί ο παλαιός, χωρίς μάλιστα τη συναίνεση του αντισυμβαλλόμενου μισθωτού
- β) να διατηρηθεί αμετάβλητο το περιεχόμενο της σύμβασης και
- γ) να προστατευθεί ο μισθωτός σε περίπτωση που ο νέος αντισυμβαλλόμενος είναι αφερέγγυος.

4.1.2 Τα μέσα

Τα παραπάνω προβλήματα δεν είναι δυνατόν να επιλυθούν με τις κοινές διατάξεις του ενοχικού δικαίου. Τα όρια θέτουν η σχετικότητα των ενοχών, η απαιτούμενη συναίνεση του δανειστή (του μισθωτού εν προκειμένω) σε κάθε περίπτωση αναδοχής χρέους, καθώς και η εμβέλεια της ΑΚ 479. Συνεπώς χρειάζεται ειδικός κανόνας δικαίου. Πρωτοποριακή στην κατεύθυνση αυτή υπήρξε η ρύθμιση του άρθρου 6 παρ.1 Ν. 2112/1920, ότι «η μεταβολή του προσώπου του εργοδότη, οπωσδήποτε επερχομένη, ουδαμώς επηρεάζει την εφαρμογή των υπέρ των υπαλλήλων διατάξεων του παρόντος νόμου». Στη γενική αυτή ρύθμιση ήρθε να προστεθεί, ως προς το ειδικότερο ζήτημα της μεταβίβασης αυτοτελών οικονομικών παραγωγικών μονάδων, δίκαιο ευρωπαϊκής προέλευσης, το οποίο ενσωματώθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη με το π.δ. 572/1988. Όσα ακολουθούν, έχουν ως σημείο αναφοράς τις ειδικές αυτές διατάξεις.

Η λύση που δίνει ο νόμος είναι ότι το γεγονός της για οποιανδήποτε λόγο μεταβίβασης επιχείρησης σε άλλον φορέα, με άλλους λόγους οποιαδήποτε αλλαγή του προσώπου που ασκεί εργοδοτική λειτουργία, αποτελεί τη νομική αιτία για την αυτοδίκαιη αντικατάσταση του ενός συμβαλλομένου στη σύμβαση εργασίας, χωρίς να απαιτείται η συναίνεση οποιαδήποτε από τα εμπλεκόμενα τρία μέρη (παλαιός και νέος εργοδότης, μισθωτός). Έτσι ο τελευταίος χάνει τον έως τη στιγμή εκείνη αντισυμβαλλόμενο του, που εφεξής αποδεσμεύεται, και ταυτόχρονα αποκτά νέο, ο οποίος υπεισέρχεται από κάθε άποψη στ θέση του παλαιού και συνεχίζει τη σύμβαση. Με τον τρόπο αυτόν αποκλείεται ο άμεσος κίνδυνος καταγγελίας της σύμβασης από τον παλαιό εργοδότη, με την αιτιολογία ότι εξέλιπε η δυνατότητα περαιτέρω απασχόλησης του μισθωτού. Οι υφιστάμενοι όροι εργασίας δεν θίγονται λόγω της μεταβίβασης. Καταγγελίες συμβάσεων επιτρέπονται υπό προϋποθέσεις. Τέλος υπάρχει πλήρης εις ολόκληρον ευθύνη παλαιού και νέου εργοδότη για τις έναντι του μισθωτού υποχρεώσεις που γεννήθηκαν πριν από την μεταβίβαση, άρα η ευθύνη του νέου δεν υπόκειται στον ποσοτικό περιορισμό της ΑΚ 479. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή των παραπάνω είναι ότι η επιχείρηση δεν διακόπτεται, άλλα συνεχίζει τη λειτουργία της, διατηρώντας την ταυτότητά της.

4.1.3 Το αποτέλεσμα

Όλα αυτά αποκαλύπτουν μία θεώρηση: Ότι οι σχέσεις εργασίας δεν υφίστανται μόνο μέσα στην επιχείρηση, αλλά με την επιχείρηση, και ότι αποτελούν παρακολούθημα των θέσεων εργασίας. Όπως η εκποίηση του μισθού δεν επιφέρει κατά αρχήν λύση της μισθώσεως, έτσι και η μεταβίβαση της επιχείρησης δεν αποτελεί, καθ' αυτή, λόγο επέμβασης στην υπόσταση και το περιεχόμενο των συμβάσεων εργασίας. Αρκεί ότι η επιχείρηση διατηρεί την ταυτότητά της και αντικειμενικά συνεχίζεται η απασχόληση. Τα συναινετικά στοιχεία στο πλαίσιο του θεσμού είναι υποβαθμισμένα. Οι εργασιακές σχέσεις συνιστούν έτσι για τον εργοδότη ένα οιονεί εμπράγματο «βάρος» της επιχείρησης, αφού ο υποψήφιος αγοραστής θα συνυπολογίσει ότι με την εξαγορά καθίσταται απεριόριστα υπεύθυνος για όλες τις γεννημένες και της μέλλουσες απαιτήσεις από τις υφιστάμενες συμβάσεις εργασίας (και τούτο, πέρα από το επίσης σημαντικό γεγονός, ότι αναλαμβάνει προσωπικό του οποίου την ποιότητα, τον αριθμό και την οργανωτική διάρθρωση δεν καθόρισε ο ίδιος). Δεδομένου ότι οι προστατευτικές ρυθμίσεις του νόμου αποτελούν αναγκαστικό δίκαιο (αντίθετες συμφωνίες είναι άκυρες ως προς τον μισθωτό, ομοίως και η παραίτησή του από τα δικαιώματα που του παρέχει ο νόμος), επόμενο είναι να απαντώνται «αντισταθμιστικές» συμφωνίες εκεί όπου η συμβατική ελευθερία δεν υφίσταται ανάλογους περιορισμούς, δηλαδή στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων της εξαγοράς: Οι συμφωνίες αυτές αφορούν είτε το τίμημα εξαγοράς καθ' εαυτού, που σαφώς επηρεάζεται από τα δεδομένα των εργασιακών σχέσεων της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, είτε τη μεταξύ των συμβαλλομένων κατανομή των υποχρεώσεων από τις συμβάσεις εργασίας κατά τρόπο αποκλίνοντα από τις επιταγές του νόμου. Έτσι π.χ. εγκύτως αναλαμβάνει ο μεταβιβάζων έναντι του διαδόχου την αποκλειστική ευθύνη για τις προγενέστερες της μεταβίβασης εργατικές υποχρεώσεις ή για την καταβολή συγκεκριμένων παροχών πάνω από ορισμένο ύψος ή προς ορισμένα πρόσωπα. Αν στην περίπτωση αυτή ο μισθωτός επιλέξει παρόλα αυτά να στραφεί κατά του διαδόχου (το σχετικό δικαίωμά του δεν θίγεται από την συμφωνία των εργοδοτών), θα θεμελιώνεται ενδοσυμβατική ευθύνη του μεταβιβαζοντος έναντι του τελευταίου.

4.2 Πότε η εξαγορά επιχείρησης συνιστά μεταβίβασή της

4.2.1 Διάκριση μεταξύ *asset deal* και *share deal*

Στο εργατικό δίκαιο γίνεται λόγος για μεταβίβαση επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, και από τα γεγονότα αυτά εξαρτώνται συγκεκριμένες έννομες συνέπειες. Στο εμπορικό δίκαιο παρεμφερή νομικά φαινόμενα, από τα οποία επίσης εξαρτώνται έννομες συνέπειες, αποκαλούνται εξαγορά, συγχώνευση, απόσχιση κλάδου κ.λπ. Σε θεωρητικό επίπεδο ανάγκη συσχετισμού των φαινομένων αυτών δεν υπάρχει, στο μέτρο που οι εκατέρωθεν έννομες συνέπειες στην πρώτη περίπτωση αφορούν την συμβατική σχέση εργοδότη και μισθωτού, ενώ στη δεύτερη στις σχέσεις νομικών προσώπων μεταξύ τους και με τους μετόχους τους. Στην πράξη τα πράγματα δεν λειτουργούν αποκομμένα. Κάθε μετασχηματισμός σε εταιρικό επίπεδο μπορεί να έχει συνέπειες για τις εργασιακές σχέσεις και για αυτό πριν από κάθε τέτοια ενέργεια πρέπει να εξετάζεται αν και σε ποια έκταση πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του Π.Δ. 572/1988. Η αποσαφήνιση, ποιες μορφές εταιρικών μετασχηματισμών συνιστούν μεταβίβαση επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, είναι συνεπώς απαραίτητη¹. Βασική αποστολή του θεσμού είναι να διασφαλίσει ότι κάθε διαδοχή στην επιχείρηση μπορεί να γίνει μόνο υπό τον όρο (και το τίμημα) διαδοχής στις εργασιακές σχέσεις που είναι ενταγμένες σε αυτή. Η διατήρηση της ταυτότητας της επιχείρησης είναι κρίσιμη, επειδή αποτελεί τον οικονομικό (όχι νομικό) λόγο διατήρησης των θέσεων εργασίας. Η επιχείρηση αποτελεί για τις εργασιακές σχέσεις το σταθερό στοιχείο, ενώ ο εργοδότης το μεταβλητό. Με τον εργοδότη όμως – και όχι με την επιχείρηση ή την εκμετάλλευση- υφίσταται η σύμβαση εργασίας. Αποδέκτης ενοχικού χαρακτήρα υποχρεώσεων, όπως είναι αυτές που προβλέπονται σε περίπτωση μεταβίβασης, μπορεί να είναι μόνο όποιος είχε από την αρχή ή απέκτησε μεταγενέστερα ιδιότητα αντισυμβαλλόμενου του μισθωτού. Συνεπώς, παρά την κατά τούτο κάπως παραπλανητική διατύπωση του Π.Δ. 572/1978, νόμιμη αιτία για την επέλευση των

¹ Η έννοια της μεταβίβασης της επιχείρησης στο εργατικό δίκαιο είναι ευρύτερη από την έννοια του εταιρικού μετασχηματισμού. Η μεταβίβαση δεν περιορίζεται στην εκποίηση, αλλά καλύπτει και τις απλές δικαιопραξίες, όπως για παράδειγμα την μίσθωση επιχείρησης από τρίτους ή την δια προσυμφώνου ανάληψη υποχρεώσεως για πώληση ή μεταβίβαση επιχειρήσεως. Ομοίως καλύπτεται κάθε είδος διαδοχής και όχι μόνο η καθολική. Άλλωστε, ο προστατευτικός μηχανισμός εξ αιτίας αλλαγής του προσώπου του εργοδότη θεσπίστηκε όταν οι μεταβιβάσεις επιχειρήσεων ή εκμεταλλεύσεων συντελούντο διά της οδού της ειδικής διαδοχής, πριν επινοηθεί η πρακτική λύση της οιονεί καθολικής διαδοχής προς διευκόλυνση των εταιρικών μετασχηματισμών.

έννομων συνεπειών δεν είναι μόνη η μεταβίβαση επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, αλλά η μεταβίβαση εφόσον αποτελεί συγχρόνως και αλλαγή του προσώπου του εργοδότη. Παραδόξως, το αυτό περιστατικό (αλλαγή αντισυμβαλλομένου) αποτελεί συγχρόνως έννομη συνέπεια και προϋπόθεση εφαρμογής. Η ηλικίας 80 ετών διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 του Ν 2112/1920, που καθιστά την μεταβολή του προσώπου του εργοδότη προϋπόθεση μη επέλευσης έννομων συνεπειών (δηλαδή καμία αλλαγή στο νόμιμο και συμβατικό εργασιακό καθεστώς του μισθωτού), είναι στη λιτότητά της κατά τούτο ακριβέστερη από το Π.Δ. 572/1988. Στις περιπτώσεις η επιχείρηση ασκείται υπό εταιρικό φορέα, εργοδότης, άρα συμβαλλόμενος στις συμβάσεις εργασίας, είναι το νομικό πρόσωπο. Ο μέτοχος (έστω και αποκλειστικός) του νομικού προσώπου είναι τρίτος, μη συμβαλλόμενος². Μεταξύ αυτού και του μισθωτού παρεμβάλλεται το νομικό πρόσωπο. Επομένως, σε κάθε περίπτωση εξαγοράς και γενικότερα εταιρικού μετασχηματισμού, για να απαντηθεί το ερώτημα αν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Π.Δ. 572/1988, πρέπει προηγουμένως να εξετάζεται αν με την εξαγορά ή τον μετασχηματισμό επήλθε αλλαγή στο νομικό πρόσωπο που είναι ο αντισυμβαλλόμενος εργοδότης. Βασική σημασία έχει η διάκριση μεταξύ μεταβίβασης από νομικό πρόσωπο σε άλλο κατ' ιδίαν περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης («απόκτηση ενεργητικού»- asset deal), που υπάγεται στην έννοια της πώλησης πράγματος και μεταβίβασης (συνολικής ή πλειοψηφικής) συμμετοχής επί του νομικού προσώπου («απόκτηση μετοχικού ελέγχου»- share deal), που κατά βάση συνιστά πώληση δικαιώματος.³ Εξαγορά επιχείρησης επιτυγχάνεται και με τους δύο τρόπους, μόνο όμως ο πρώτος συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων του Π.Δ. 572/1988. Και τούτο, διότι στην πρώτη περίπτωση επέρχεται και νομική αλλαγή στο πρόσωπο του αντισυμβαλλόμενου εργοδότη, ενώ στη δεύτερη, που λαμβάνει χώρα σε επίπεδο μετόχων, μόνον οικονομική⁴.

² Αυτό δεν σημαίνει ότι στο εργατικό δίκαιο δεν υπάρχει προβληματισμός για την έννοια του εργοδότη. Πέρα από τα στενά όρια που θέτει η νομική προσωπικότητα, ιδίως στην περίπτωση ομίλου εταιρειών. Η αποδοχή ότι η έλλειψη νομικής προσωπικότητας του ομίλου δεν μπορεί να διευκολύνει de facto μείωση οικονομικών κινδύνων και εντεύθεν καταστρατήγηση της συνολικής εργοδοτικής ευθύνης έναντι του μισθωτού, οδηγεί σε αναζήτηση λύσεων κατά το πρότυπο της γνωστής από το εταιρικό δίκαιο θεωρίας της υπερπήδησης της νομικής προσωπικότητας.

³ Αδιάφορο αν ο μετοχικός έλεγχος επιτυγχάνεται με πρωτότυπο ή παράγωγο τρόπο, δηλαδή με συμμετοχή σε αύξηση κεφαλαίου της εξαγοραζόμενης εταιρείας ή με αγορά υφιστάμενων μετοχών της.

⁴ Στο asset deal τα αποκτώμενα περιουσιακά στοιχεία ενσωματώνονται στον ισολογισμό του αγοραστή μαζί με τα αντίστοιχα δικά του. Ενώ στο share deal οι αποκτώμενες μετοχές εμφανίζονται στον ισολογισμό του ως «συμμετοχές».

4.2.2 Περιπτώσιολογία

Με βάση τον παραπάνω δογματικό κανόνα μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες διακρίσεις για κάθε μία από τις βασικές μορφές εταιρικών μετασχηματισμών που υλοποιούν ή ακολουθούν την εξαγορά, δηλαδή τη συγχώνευση και τη διάσπαση. Η αναφορά κάθε άλλο παρά εξαντλητική είναι, ενόψει της ποικιλίας των νομικών τρόπων που οδηγούν στον επιδιωκόμενο σκοπό, που είναι η απόκτηση της επιχείρησης. Επίσης, δεν εξετάζονται οι εξής περιπτώσεις: α) η μετατροπή εταιρείας ορισμένου είδους σε εταιρεία άλλου είδους, αφού η επιλογή συγκεκριμένου εταιρικού τύπου δεν επηρεάζει την υπόσταση και την ταυτότητα του φορέα της επιχείρησης και ως εκ τούτου δεν έχει έννομες συνέπειες για τις εργασιακές σχέσεις και β) η δημιουργία εταιρείας συμμετοχών (holding), χωρίς κατά τα λοιπά να μεταβιβαστούν σε αυτή λειτουργικές αρμοδιότητες των αρχικών εταιρειών⁵, άρα εκμεταλλεύσεις (ή τμήματα αυτών) και πάντως προσωπικό. Θα πρόκειται για διεργασία που αφορά αμιγώς το εταιρικό επίπεδο και κατά συνέπεια δεν συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων του Π.Δ. 572/1988.

A) Συγχώνευση

Η συγχώνευση εταιρείας αποτελεί μεταβίβαση επιχείρησης για τους μισθωτούς της απορροφούμενης, όχι όμως για τους μισθωτούς της απορροφούσας, αφού μόνο για τους πρώτους αλλάζει το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου από και με την λύση του νομικού προσώπου της απορροφούμενης. Διάδοχος εργοδότης είναι το νομικό πρόσωπο της απορροφούσας εταιρείας το οποίο υπεισέρχεται στις συμβάσεις εργασίας που έχει συνάψει η απορροφούμενη, εφόσον βεβαίως συνεχίζει χωρίς διακοπή τις δραστηριότητες που εκείνη ασκούσε. Εφόσον δεν τις συνεχίζει, ελλείπει το στοιχείο της συνέχισης λειτουργίας της ίδιας ή παρόμοιας επιχειρηματικής δραστηριότητας, οπότε η απορροφούσα μπορεί βάσιμα να αποδεσμευτεί από μέρος ή το σύνολο των εργασιακών σχέσεων (κατ' ακριβολογία, δεν υπεισέρχεται καν σε αυτές), ανάλογα με το αν η διακοπή αφορά ένα τμήμα ή το σύνολο των δραστηριοτήτων. Εδώ προκύπτει με σαφήνεια η δικαιοπολιτική ratio του θεσμού, που δεν είναι ο εργασιακός προστατευτισμός εν είδη αυτοσκοπού, αλλά η μη χειροτέρευση του

⁵ Έστω ότι Α και Β, μέτοχοι κατά 50% ο καθένας στις εταιρείες Γ και Δ, καθίστανται κατά 50% μέτοχοι στην ιδρύμενη εταιρεία Ε, στην οποία εισφέρουν τις παραπάνω συμμετοχές τους

συμβατικού status quo όταν και όσο διατηρείται η θέση εργασίας που το δικαιολογεί οικονομικά. Η στάθμιση αντίρροπων συμφερόντων είναι εμφανής.

Σε περίπτωση συγχώνευσης με ίδρυση νέας εταιρείας, υπάρχει μεταβίβαση επιχείρησης ως προς όλες τις πλευρές, αφού οι μισθωτοί των λυόμενων εταιρειών αποκτούν ως νέο εργοδότη τη συνισταμένη εταιρεία και η τελευταία υπεισέρχεται στο σύνολο των συμβάσεων. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της συγχωνεύσεως δια εξαγοράς.

Ανακύπτει το ερώτημα τι χρειάζεται στις περιπτώσεις αυτές η λεπτομερέστατη ρύθμιση του Π.Δ. 572/1988, όταν η επέλευση των ίδιων και κατ' αποτέλεσμα έννομων συνεπειών διασφαλίζεται με το άρθρο 75 του Ν. 2190/1920, το οποίο δια της οδού της οιονεί καθολικής διαδοχής θέτει τη διάδοχο στη θέση των λυομένων εταιρειών. Η απάντηση είναι ότι κατ' αρχάς το Π.Δ. 572/1988 περιέχει ρυθμίσεις ειδικών θεμάτων που δεν καλύπτονται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 75 (π.χ. ζητήματα συλλογικών εργασιακών σχέσεων, ομαδικής ασφάλισης, καταγγελίας, εξαιρέσεων εφαρμογής) και, πάντως, ότι αποτελεί *lex specialis* στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, με όλες τις εξ αυτού ερμηνευτικές συνέπειες σε περίπτωση τυχόν συγκρούσεων.

B) Διάσπαση

Όλες οι υποπεριπτώσεις της διάσπασης εταιρειών, οι περιπτώσεις δηλαδή κατά τις οποίες η διασπώμενη εταιρεία παύει να υφίσταται και η περιουσία της, κατά τμήματα, περιέρχεται σε οιονεί καθολική διαδοχή είτε σε ήδη υφιστάμενες (διάσπαση με απορρόφηση) είτε σε ιδρύομενες προς τον σκοπό αυτό εταιρείες (διάσπαση με ίδρυση νέων), συνεπάγονται την εφαρμογή των διατάξεων περί μεταβιβάσεως επιχειρήσεως, εφόσον πάντοτε αλλάζει το πρόσωπο του εργοδότη που ήταν η διασπώμενη εταιρεία. Εφόσον μάλιστα η διάσπαση γίνεται με κριτήριο τους διακριτούς κλάδους της διασπώμενης επιχείρησης, θα πρόκειται κατ' ακριβολογία για μεταβίβαση εκμετάλλευσης.

Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της κατάτμησης εταιρειών, με γνωστότερη την περίπτωση της απόσχισης κλάδου για το προσωπικό του κλάδου, αφού μόνο ως προς τους μισθωτούς επέρχεται αλλαγή εργοδότη με την περιέλευση του κλάδου (εν πολλοίς της εκμεταλλεύσεως) σε αυτοτελές νομικό πρόσωπο και την κατά τα λοιπά διατήρηση του νομικού προσώπου της αρχικής εταιρείας. Το αν το επωφελούμενο νομικό πρόσωπο, που υπεισέρχεται στις εργασιακές συμβάσεις ως διάδοχος εργοδότης, ανήκει απευθείας στους μετόχους της αρχικής ή στην τελευταία, αν δηλαδή η επωφελούμενη είναι αδερφή ή

θυγατρική αντίστοιχα της αρχικής, είναι από απόψεως εργατικού δικαίου αδιάφορο. Ομοίως άνευ σημασίας είναι το ότι η κατάτμηση θα γίνει με την μορφή της εισφοράς περιουσίας δια της οδού της ειδικής διαδοχής και όχι ως καθολική διαδοχή τμήματος περιουσίας, που δεν προβλέπεται.

4.2.3 Επιλογή τρόπου εξαγοράς

Παραπάνω επισημάνθηκε, ότι η εξαγορά επιχείρησης επιτυγχάνεται είτε με την απόκτηση των περιουσιακών της στοιχείων (asset deal) είτε με την απόκτηση μετοχικού ελέγχου στην εταιρεία που την ασκεί (share deal). Η επιλογή της μεθόδου κρίνεται κατά περίπτωση μετά από συνεκτίμηση σειράς παραμέτρων, στις οποίες ανήκει και η εργασιακή. Συνηθέστερη στην πράξη είναι η μέθοδος της απόκτησης μετοχικού ελέγχου, αφού: α) εξασφαλίζει τη συνολικότητα της εξαγοράς με τρόπο σχετικά απλό, χωρίς την πολυπλοκότητα της ξεχωριστής μεταβίβασης των κατ' ιδίαν περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, κατά τις δικές του διατυπώσεις το καθ' ένα, που απαιτείται στην απόκτηση ενεργητικού, β) λύνει το πρόβλημα «μεταβιβασιμότητας» ειδικών, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου σχέσεων της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης (π.χ. διοικητικές άδειες, μισθωτικές και ασφαλιστικές σχέσεις, συμφωνίες αποκλειστικότητας), γ) δεν συνεπάγεται εφαρμογή των διατάξεων του Π.Δ. 572/1988, αφού δεν επέρχεται αλλαγή στο πρόσωπο του εργοδότη, δ) δεν συνεπάγεται ευθύνη του αποκτώντος για τα λοιπά (μη εργασιακά) χρέη της επιχείρησης. Από την άλλη η μέθοδος της μεταβίβασης ενεργητικού είναι προτιμότερη, αν η εξαγορά αφορά τμήμα μόνο της επιχείρησης (εκμετάλλευση) ή αν η φορολογική μεταχείριση είναι ευνοϊκότερη. Πάντως, ο δογματικός κανόνας, ότι η απόκτηση μετοχικού ελέγχου, σε αντίθεση με την απόκτηση ενεργητικού, δεν συνεπάγεται την εφαρμογή του των διατάξεων του Π.Δ. 572/1988, είναι από δικαιολογική άποψη αμφισβητήσιμος, αφού το οικονομικό αποτέλεσμα, που είναι η μεταβίβαση επιχείρησης, είναι και στις δύο περιπτώσεις το αυτό, όπως ίδιοι είναι και οι κίνδυνοι για τις θέσεις εργασίας του προσωπικού της εξαγοραζόμενης με share deal εταιρείας.

4.3 Έννομες συνέπειες της μεταβίβασης

Η μεταβίβαση της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης που συνιστά μεταβολή του προσώπου του εργοδότη συνεπάγεται την εφαρμογή των άρθρων 3 έως 6 του Π.Δ. 572/1988. Η παρεχόμενη προστασία έχει τετραπλή κατεύθυνση: κατοχυρώνει την υπόσταση και το περιεχόμενο της σχέσης εργασίας, το εξασφαλίζει απέναντι στο νέο εργοδότη και νομιμοποιεί τα συλλογικά συμφέροντα της εργασίας. Η επέλευση των έννομων συνεπειών δεν εξαρτάται από την ύπαρξη έγκυρης σύμβασης εργασίας: στο μέτρο που και από άκυρη σύμβαση, δηλαδή από την απλή σχέση εργασίας, απορρέουν δικαιώματα και υποχρεώσεις, αυτά διασφαλίζονται.

4.3.1 Στο επίπεδο της ατομικής σύμβασης εργασίας

α) Αλλαγή αντισυμβαλλόμενου- διατήρηση όρων εργασίας

Το άρθρο 3 παρ.1 εδ.1 του Π.Δ. 572/1988 ορίζει ότι ο διάδοχος (δηλαδή ο νέος φορέας της επιχείρησης- εκμετάλλευσης) υπεισέρχεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις από τις εργασιακές συμβάσεις, όπως αυτά είχαν κατά το χρόνο της μεταβίβασης. Πρόκειται για αυτοδίκαιη μεταβίβαση της εργασιακής σχέσεως ως συνόλου σε έναν αντισυμβαλλόμενο. Τα συναινετικά στοιχεία του ενοχικού δικαίου –κυρίως μεταξύ διαδόχου και μισθωτού ως προς την επερχόμενη στερητική αναδοχή χρέους- υποχωρούν χάριν του επιδιωκόμενου αυτοματισμού. Η εξομοίωση του διαδόχου με τον παλαιό εργοδότη είναι πλήρης: ακόμη και η υπερημερία του παλαιού έναντι μισθωτού, λόγω απολύσεως στην οποία προέβη πριν από τη μεταβίβαση και η οποία ακυρώθηκε ή θα ακυρωθεί, συνεχίζεται στο πρόσωπο του διαδόχου, χωρίς να απαιτείται γνώση εκ μέρους του ή οποιαδήποτε άλλη διατύπωση. Σε περίπτωση που η σχετική διαφορά (αναγνωριστική της ακυρότητας της απολύσεως και καταψηφιστική αποδοχών υπερημερίας) άρχισε πριν από την μεταβίβαση και τελεσιδίκησε μετά από αυτήν, έχοντας όμως μέχρι τέλους ως διάδικο τον παλαιό εργοδότη που ήταν ο αρχικός εναγόμενος, γεννάται το ερώτημα αν ο διάδοχος δεσμεύεται από το δεδικασμένο που παράγεται. Η καταφατική απάντηση φαίνεται να βρίσκει έρεισμα στην ΚΠολΔ 325, που επεκτείνει την ισχύ του δεδικασμένου και έναντι των διαδόχων των διαδίκων, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι οιονεί καθολικοί.

Η προστασία που παρέχει το άρθρο 3 δεν κατοχυρώνει μόνο την υπόσταση, αλλά και το περιεχόμενο της σύμβασης- σχέσης εργασίας. Η παρ. 2 του άρθρου ορίζει ότι ο διάδοχος τηρεί τους όρους εργασίας που απορρέουν από τις διάφορες πηγές ρυθμίσεων του εργατικού δικαίου, δηλαδή από ατομική ή συλλογική σύμβαση εργασίας, διαιτητική απόφαση ή κανονισμό (που, εννοείται, έχει συνάψει ο προκάτοχός του). Εκ πρώτης όψεως η διάταξη παρουσιάζεται ως πλεονασμός, αφού η υποχρέωση τήρησης των συμβατικών όρων είναι αυτονόητη συνέπεια της υπεισέλευσης του διαδόχου στις εργασιακές συμβάσεις δυνάμει της παρ.1. Η ουσιαστική χρησιμότητά της εντοπίζεται στο πεδίο των συλλογικών εργασιακών σχέσεων, στο οποίο άλλωστε αποκλειστικά αναφέρεται η αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 3 παρ.3 της οδηγίας 98/50: διευκρινίζεται με τον τρόπο αυτό ο διάδοχος δεσμεύεται από τους συλλογικούς όρους που δέσμευαν τον προκάτοχό του, οι οποίοι παραμένουν ίδιοι όχι μόνο κατά περιεχόμενο, αλλά κατά ποιότητα. Έτσι π.χ., εφόσον κατά το χρόνο της μεταβίβασης ο παλιός εργοδότης δεσμεύεται από κανονιστικούς όρους συλλογικής σύμβασης εργασίας, οι αυτοί κατά περιεχόμενο όροι, θα συνεχίσουν να δεσμεύουν και τον διάδοχο, ακόμη και αν αυτός δεν πληρεί τις προϋποθέσεις υπαγωγής στο πεδίο ισχύος της συλλογικής σύμβασης. Εννοείται ότι η δέσμευση αυτή του διαδόχου θα τερματιστεί όταν η σχετική συλλογική σύμβαση περατωθεί με οποιονδήποτε τρόπο (λήξη, καταγγελία, αντικατάσταση).

β) Εις ολόκληρο ευθύνη παλιού εργοδότη

Με την καθιέρωση της εις ολόκληρον ευθύνης του παλαιού εργοδότη για τις ήδη γεννημένες κατά τη μεταβίβαση υποχρεώσεις από τις συμβάσεις και τις σχέσεις εργασίας, ο νομοθέτης εισάγει τον κανόνα της απεριόριστης και σωρευτικής αναδοχής και τον διάδοχο όλων των οφειλών προς μισθωτούς που οι σχέσεις εργασίας τους δεν είχαν λυθεί κατά το χρόνο της μεταβίβασης. Κατά παρέκκλιση από την ΑΚ 479, η ευθύνη του διαδόχου δεν περιορίζεται στην αξία της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης. Σε κάθε περίπτωση πάντως, πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ υποχρεώσεων που έχουν ως νομική αιτία την σύμβαση εργασίας (και συνεπώς δικαιούχο τον μισθωτό) και υποχρεώσεως από άλλη αιτία (π.χ. ο διάδοχος δεν ευθύνεται για ληξιπρόθεσμες προ της μεταβίβασεως οφειλές προς το ΙΚΑ, διότι πρόκειται για υποχρεώσεις εκ του νόμου προς τρίτο, που οφείλονται μόνο από τον παλιό εργοδότη).

Η εις ολόκληρον ευθύνη μεταβιβάζοντος και διαδόχου έχει εγγυητικό σκοπό, που συνίσταται στην προστασία των μισθωτών από τον κίνδυνο αφερεγγυότητας του διαδόχου. Πρακτική χρησιμότητα δεν έχει πάντα. Εφόσον η μεταβίβαση λαμβάνει χώρα στα πλαίσια ευρύτερων εταιρικών μετασχηματισμών, η συνευθύνη του παλιού εργοδότη χάνει βαθμιαία την πρακτική σημασία της, μέχρι σημείου μάλιστα να καθίσταται άνευ αντικειμένου στις περιπτώσεις που έννομη συνέπεια του μετασχηματισμού είναι η περάτωση της ύπαρξης του νομικού προσώπου που ήταν ο παλιός εργοδότης.

4.3.2 Στο ζήτημα της καταγγελίας της σύμβασης εργασίας

Το άρθρο 4 του Π.Δ. 572/1988 έχει ως σκοπό να διασφαλίσει, κατά το δυνατόν, την υπόσταση της σύμβασης⁶ εργασίας από κινδύνους που απορρέουν από το γεγονός της μεταβίβασης. Αυτό γίνεται αφενός με την εισαγωγή περιορισμού στο δικαίωμα της εργοδοτικής καταγγελίας αφετέρου με την καθιέρωση ενός ιδιότυπου πλάσματος δικαίου.

α) Περιορισμός δικαιώματος καταγγελίας

Ο περιορισμός του δικαιώματος καταγγελίας συνίσταται στο ότι απαγορεύονται οι απολύσεις που οφείλονται σε αυτή καθ' εαυτή την μεταβολή. Ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι η αποτροπή καταστρατήγησης της αυτοδίκαιης μεταβίβασης των εργασιακών σχέσεων ως συνέπεια της μεταβίβασης επιχείρησης, με άλλους λόγους η απαγόρευση μεταβίβασης της επιχείρησης χωρίς το κύριο προσωπικό της. Ο περιορισμός δεν αφορά μόνο τον διάδοχο εργοδότη, αλλά και τον παλαιό, από πρακτική σκοπιά μάλιστα κυρίως αυτόν: απολύσεις που γίνονται πριν από τη μεταβίβαση, ενόψει όμως και λόγω αυτής, προκειμένου ο διάδοχος να αναλάβει λιγότερες κατά το δυνατόν υποχρεώσεις και αντιστοίχως να αυξηθεί αναλόγως το τίμημα της εξαγοράς, είναι άκυρες. Επειδή πάντως ο νομοθέτης λαμβάνει υπόψη του και τα συμφέροντα της άλλης πλευράς και επιδιώκει τη χρυσή τομή μεταξύ προστασίας από την απόλυση και διευκόλυνσης της αναδιάρθρωσης επιχειρήσεων, σχετικοποιεί τον παραπάνω κανόνα,

⁶ Το Π.Δ., αντιγράφοντας την διατύπωση της οδηγίας, αναφέρεται στο άρθρο αυτό αδιακρίτως σε σύμβαση ή σχέση εργασίας. Η εξομοίωση αυτή σε διάταξη που εισάγει περιορισμούς του δικαιώματος άσκησης της καταγγελίας δεν εναρμονίζεται με τον κανόνα, ότι η απλή σχέση εργασίας καταγγέλλεται ευχερέστερα και χωρίς τον κίνδυνο της ακυρότητας.

ορίζοντας ότι απαγορεύονται μόνο οι καταγγελίες που έχουν ως μόνη άμεση αιτία τη μεταβίβαση και όσες οφείλονται σε άλλους (συνήθως οικονομοτεχνικούς) λόγους εξαιτίας αυτής. Είναι σύννομες συνεπώς οι απολύσεις που προκύπτουν ως αναγκαία συνέπεια της μεταβίβασης ή γενικότερα του εταιρικού μετασχηματισμού ή του πλέγματος των μέτρων στα οποία εντάσσονται τα γεγονότα αυτά. Η διάκριση είναι σαφής και συνεπής: η καταγγελία της σύμβασης εργασίας συναρτάται μόνο με πραγματικά γεγονότα που συμβαίνουν στην επιχείρηση (οικονομικές, τεχνικές, οργανωτικές αλλαγές) και μόνο από αυτά μπορεί να δικαιολογηθεί, ποτέ όμως με νομικά, όπως είναι η μεταβίβαση καθ' εαυτή.

β) Περιπτώσεις εξομοιούμενες με καταγγελία

Η παρ. 2 ορίζει ότι αν η σύμβαση καταγγελθεί επειδή η μεταβίβαση έχει ως συνέπεια την χειροτέρευση των όρων εργασίας του μισθωτού, η καταγγελία θεωρείται ότι γίνεται για λόγους που βαρύνουν τον εργοδότη. Το νόημά της συνίσταται στο ότι εξομοιώνεται η παραίτηση του μισθωτού, λόγω βλαπτικής μεταβολής των όρων εργασίας του εξαιτίας της μεταβίβασης, με εργοδοτική καταγγελία. Αυτό το μη αληθινό γεγονός που κατά πλάσμα ισχύει ως αληθινό γίνεται διότι μόνο έτσι νομιμοποιείται να αξιώσει ο μισθωτός αποζημίωση απολύσεως.

4.3.3. Στο επίπεδο των συλλογικών ρυθμίσεων

Η συλλογική διάσταση των εργασιακών σχέσεων είναι πολυσχιδής. Η μεταβίβασή της σε άλλον εργοδότη θίγει θέματα συλλογικών συμβάσεων εργασίας και κανονισμών εργασίας, θέματα συστημάτων ομαδικής επαγγελματικής ασφάλισης του προσωπικού, καθώς επίσης και θέματα επαγγελματικών οργανώσεων των μισθωτών και συμμετοχικών δικαιωμάτων αυτών.

α) Το πρόβλημα

Το βασικό ζήτημα που τίθεται είναι το αν και σε ποια έκταση συνεχίζεται έναντι του νέου εργοδότη η ισχύς των όρων συλλογικής συμβάσεως εργασίας που υφίστατο στη

μεταβιβαζόμενη επιχείρηση ή εκμετάλλευση, εφόσον βεβαίως ο νέος εργοδότης δεν συμβαίνει να δεσμεύεται ιδίω δικαίωμα από αυτήν. Ως όροι νοούνται είτε οι κανονιστικοί όροι της συλλογικής σύμβασης είτε οποιεσδήποτε άλλες ρυθμίσεις περιέχονται σε αυτήν, συμπεριλαμβανομένου και του κανονισμού εργασίας της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, ο οποίος έχει περιβληθεί τον τύπο επιχειρησιακής⁷ συλλογικής συμβάσεως.

Το πρώτο εμπόδιο που τίθεται, είναι ότι ο μηχανισμός της αυτοδίκαιης υπεισέλευσης του διαδόχου στη συμβατική θέση του παλαιού εργοδότη⁸ δεν μπορεί να θέσει εκ ποδών το δικαίωμα της αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας που κατοχυρώνεται στα άρθρα 12 και 5 παρ.1 του Συντάγματος και απαγορεύει τον εξαναγκασμό κάποιου που έχει επιλέξει να απέχει από την συνδικαλιστική οργάνωση και δράση, να υπαχθεί σε ρυθμίσεις που προϋποθέτουν ενεργό άσκηση του δικαιώματος της θετικής συνδικαλιστικής ελευθερίας. Αυτό σημαίνει το δικαίωμα του εργοδότη να μην είναι μέλος εργοδοτικής επαγγελματικής οργάνωσης και συνεπώς να μην είναι συμβαλλόμενο μέρος συλλογικής σύμβασης εργασίας και έτσι να μη δεσμεύεται από τους όρους της, δεν μπορεί να περιγραφεί δια της οδού της υπεισελεύσεως στη συμβατική θέση του παλαιού εργοδότη, ο οποίος ήταν μέλος εργοδοτικής οργάνωσης και νομίμως δεσμευόταν από αυτούς. Άλλο πρόβλημα τίθεται, όταν στην επιχείρηση του διαδόχου δεν τηρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις δέσμευσης από τη συλλογική σύμβαση που ισχύει στην μεταβιβαζόμενη επιχείρηση ή εκμετάλλευση. Το δεύτερο –συμπληρωματικό– εμπόδιο είναι ότι οι κανονιστικοί όροι συλλογικής σύμβασης οι οποίοι ως τέτοιοι δεσμεύουν τον παλαιό εργοδότη που εμπίπτει, κατά τα ανωτέρω, στο πεδίο εφαρμογής της, δεν αποτελούν συγχρόνως «δι' ενσωματώσεως» και όρους των επιμέρους ατομικών συμβάσεων που τον συνδέουν με καθέναν από τους μισθωτούς του, ώστε με την ιδιότητα αυτή να δεσμεύσουν εφεξής τον διάδοχο.

β) Η λύση

Με δεδομένο ότι το ratio του θεσμού είναι, ως γνωστόν, το κατά το δυνατόν ανεπηρέαστο του περιεχομένου των ισχυουσών κατά τη μεταβίβαση ρυθμίσεων, ατομικών και συλλογικών, λύση στο παραπάνω πρόβλημα δίνει η παρ. 2 του άρθρου 3 του διατάγματος, που αποτελεί έτσι τη νομική βάση δέσμευσης του διαδόχου από όρους

⁷ Αν και δεν ορίζεται ρητά στον νόμο, η θέσπιση κανονισμού εργασίας μόνο με επιχειρησιακή και με άλλο είδος συλλογικής σύμβασης μπορεί να γίνει, αφού η ιδιότητά της να καταλαμβάνει όλο το προσωπικό της επιχείρησης, ανεξάρτητα από συνδικαλιστική ένταξη, την καθιστά πρόσφορο μέσο επίτευξης του σκοπού του κανονισμού, που είναι η εισαγωγή ενιαίας ρύθμισης και τάξης στην επιχείρησης.

⁸ Άρθρο 3 παρ. 1 εδ. 1 Π.Δ. 572/1988

συλλογικής προελεύσεως, ορίζοντας ότι αυτός τηρεί τους όρους εργασίας που απορρέουν από ατομική ή συλλογική ευθύνη σύμβαση εργασίας, διαιτητική απόφαση ή κανονισμό. Πρόκειται για ρητή ειδική διάταξη, η εφαρμογή της οποίας δεν εξαρτάται από άλλη προϋπόθεση (π.χ. να πληρεί ο διάδοχος τις προϋποθέσεις δέσμευσης από συγκεκριμένη συλλογική σύμβαση). Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η κατ' αρχήν συνέχιση της ισχύος των συλλογικών ρυθμίσεων. Πρακτικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το ερώτημα, με ποια μορφή και σε ποια έκταση συμβαίνει αυτό.

Γεννώνται δύο βασικά ερωτήματα (το καθένα με διάφορες παραλλαγές, στις οποίες δεν θα επεκταθούμε): το πρώτο είναι αν οι συλλογικές ρυθμίσεις θα διατηρήσουν και έναντι του διαδόχου την κανονιστική ισχύ τους ή από και διά της μεταβίβασης θα «μεταλλαχθούν» σε όρους ατομικών συμβάσεων εργασίας, με όλες τις εντεύθεν συνέπειες ως προς το τροποποιήσιμο αυτών μετά τη μεταβίβαση με τα μέσα του ατομικού εργατικού δικαίου (με τροποποιητική καταγγελία ή με αντίθετη συμφωνία). Το δεύτερο ερώτημα είναι αν μεταβιβάζονται στο διάδοχο όλες αδιακρίτως ή ορισμένες μόνο από τις συλλογικές ρυθμίσεις.

Ως προς το πρώτο ερώτημα, το άρθρο 3 παρ. 2 Π.Δ. 572/1988 είναι αμφίσημο, αλλά και παραπλανητικό, στο μέτρο που αναμειγνύει συλλογικές συμβάσεις με ατομικούς όρους εργασίας. Πιο διαφωτιστική είναι η αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 3 παρ.3 της οδηγίας 95/50, η οποία, πέραν του ότι περιορίζεται σε όρους συλλογικών συμβάσεων (στους οποίους και μόνο αφορά η διάταξη), ορίζει ότι ο διάδοχος τους τηρεί έως ότου η συλλογική σύμβαση περατωθεί με οποιονδήποτε νόμιμο τρόπο (λήξη, καταγγελία, αντικατάσταση). Θέλει δηλαδή να πει, ότι ανεξαρτήτως θεμάτων αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας και γενικά ύπαρξης ή μη προϋποθέσεων δέσμευσης του διαδόχου από τη συγκεκριμένη συλλογική σύμβαση, αυτός τηρεί τους όρους όπως και όσο θα τους τηρούσε ο προκάτοχός του, σαν να δεσμευόταν και αυτός από τη συλλογική σύμβαση. Αυτό σημαίνει, όχι μόνο τήρηση κατά περιεχόμενο, αλλά και απαγόρευση επί τα χείρω τροποποίησης με αντίθετη ατομική συμφωνία όσο η συλλογική σύμβαση, που τους περιέχει, παραμένει σε ισχύ. Το αποτέλεσμα είναι μια ιδιότυπη –αυξημένη– δέσμευση του διαδόχου, η οποία πάντως λειτουργεί σε ατομικό και όχι σε συλλογικό επίπεδο, αφού η ιδιαιτερότητά της –η για συγκεκριμένο χρόνο απαγόρευση τροποποίησης με αντίθετη συμφωνία– δεν είναι παρά ένας πρόσθετος όρος που θα μπορούσε να περιέχεται σε οποιαδήποτε ατομική σύμβαση εργασίας. Συνεπώς, το άρθρο 3 παρ.2 εισάγει περιορισμό της αρνητικής συνδικαλιστικής ελευθερίας και εξαίρεση από το σύστημα των νόμιμων προϋποθέσεων δέσμευσης από συλλογική σύμβαση. Αυτό συμβαίνει επιτρεπώς, αφού η δέσμευση του διαδόχου είναι συγκεκριμένη ως προς το αντικείμενο, τη

διάρκεια και τα πρόσωπα και πάντως, αν αυτός το επιθυμεί, δεν πρόκειται να επαναληφθεί στο μέλλον. Λόγω των ιδιαιτεροτήτων αυτών πρέπει να επίσης να γίνει δεκτό, ότι δεν τίθεται θέμα επέκτασης των συγκεκριμένων ρυθμίσεων στο υπόλοιπο προσωπικό του διαδόχου, είτε βάσει της αρχής της ίσης μεταχείρισης είτε βάσει οποιασδήποτε άλλης διάταξης ακριβώς επειδή πρόκειται για μία εκ του νόμου εξαιρετική ρύθμιση –μάλλον μεταβατικού χαρακτήρα– υπέρ συγκεκριμένων προσώπων κατά παρέκκλιση από τις νόμιμες προϋποθέσεις υπαγωγής στο πεδίο ισχύος συλλογικής σύμβασης.

Το δεύτερο ερώτημα είναι αν όλες ανεξαιρέτως οι συλλογικές ρυθμίσεις μεταβιβάζονται στο νέο εργοδότη. Εν προκειμένω η διατύπωση του άρθρου 3 παρ.2 είναι σαφέστερη, αφού κάνει λόγο για όρους εργασίας που προβλέπονται σε συλλογική σύμβαση και όχι για όρους συλλογικών συμβάσεων γενικά. Με τον τρόπο αυτό αναφέρεται στους κανονιστικούς όρους των συλλογικών συμβάσεων που έχουν ως αντικείμενο τη σύναψη, το περιεχόμενο και τη λήξη της ατομικής σύμβασης. Από την άλλη πλευρά αυτονόητο είναι ότι αποκλείονται όσοι όροι δεν ρυθμίζουν το περιεχόμενο της σχέσης εργασίας, όπως το ενοχικό μέρος της συλλογικής σύμβασης, οι όροι που αφορούν την οργάνωση της επιχείρησης, του προσωπικού της κλπ. Δυσχερής είναι η απάντηση όταν πρόκειται για κανόνες που ρυθμίζουν τη σχέση εργασίας μέσα στην επιχείρηση, την εξέλιξή της (π.χ. προαγωγές, μεταθέσεις) και γενικά κανόνες που έμμεσα επηρεάζουν το περιεχόμενο της ατομικής σύμβασης εργασίας, με χαρακτηριστικότερη την περίπτωση του κανονισμού εργασίας της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης. Ο βασικός κανόνας στις περιπτώσεις αυτές είναι ότι εφόσον η συγκεκριμένη ρύθμιση δεν έχει ως σημείο αναφοράς τη μεταβιβαζόμενη επιχείρηση ή εκμετάλλευση (ώστε αποκοπτόμενη εφεξής από αυτή είτε να χάνει τελείως το νόημά της είτε να παρουσιάζει προβλήματα συσχετισμού με ανάλογες ρυθμίσεις που ισχύουν στη νέα επιχείρηση) ούτε ευρίσκεται σε εξάρτηση ή αλληλουχία από άλλες που έχουν τέτοιο σημείο αναφοράς, αλλά αντίθετα μπορεί από τη φύση της αυτοτελώς να αποτελέσει περιεχόμενο οποιασδήποτε ατομικής σύμβασης εργασίας, οπουδήποτε και αν λειτουργεί αυτή, τότε μεταβιβάζεται μαζί με τους υπόλοιπους όρους της και δεσμεύει και τον διάδοχο. Στην πράξη πάντως η διάκριση είναι δυσχερής.

4.4 Το πρόβλημα της ομογενοποίησης των όρων εργασίας μετά τη μεταβίβαση

Ο προστατευτικός μηχανισμός που ήδη περιγράφηκε προσφέρει ολοκληρωμένες λύσεις στις περιπτώσεις που η επιχείρησης ή εκμετάλλευση συνεχίζουν μετά την μεταβίβαση τη λειτουργία τους ως κλειστές αυτοτελείς μονάδες. Στις περιπτώσεις αυτές οι εργασιακές σχέσεις συνεχίζουν με νέο εργοδότη τη λειτουργία τους, χωρίς ανάγκη προσαρμογής σε νέα δεδομένα. Νέα δεδομένα ανακύπτουν μετά από εταιρικό μετασχηματισμό, ιδίως συγχωνεύσεις, όταν στην προκύπτουσα ή απορροφούσα επιχείρηση συναντάται προσωπικό και συνεπώς εργασιακοί όροι διαφορετικής μεν συμβατικής και επιχειρησιακής προελεύσεως, αλλά με το αντικείμενο ρυθμίσεως. Στη δικαιολογημένη επιδίωξη του κεφαλαίου για ομογενοποίηση ετερόκλητων ρυθμίσεων, ώστε να επιτευχθούν οι σχεδιαζόμενες οικονομίες που άλλωστε επέβαλαν μετασχηματισμό, το εργατικό δίκαιο αντιπαραθέτει μία -επίσης δικαιολογημένη- αμυντική ακαμψία της εργασιακής σχέσης, όποιο και να είναι το περιβάλλον στο οποίο αυτή εντάσσεται. Τα επιμέρους προβλήματα είναι αρκετά, όμως αδιέξοδα δεν υπάρχουν. Απλώς η ομογενοποίηση έχει - πέρα από το κόστος της- τους κανόνες της. Επ'αυτών συνοπτικά τα εξής:

α) Η εφεξής συνύπαρξη στην αυτή επιχείρηση- εκμετάλλευση εργασιακών σχέσεων διαφορετικής προελεύσεως οδηγεί συχνά σε προβληματισμό σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης, η οποία επιβάλλει στον εργοδότη να επεκτείνει τις οικειοθελώς χορηγούμενες σε ορισμένους μισθωτούς παροχές⁹ και στους υπολοίπους, εφόσον αυτοί ανήκουν από πλευράς ποσοστών στην ίδια κατηγορία και παρέχουν εργασία όμοια και κάτω από τις ίδιες συνθήκες με τους ευνοημένους και, συγχρόνως, δεν συντρέχει ειδικός και κατ' αντικειμενική κρίση δικαιολογημένος λόγος διαφοροποίησης. Το ερώτημα που συχνά τίθεται είναι εάν ο νέος εργοδότης θα υποχρεωθεί να επεκτείνει στο ήδη υπάρχον προσωπικό του ρυθμίσεις και παροχές του αναλαμβανόμενου προσωπικού, τις οποίες «κληρονόμησε» λόγω της μεταβίβασης. Κρατεί η άποψη, ότι η μεταβίβαση της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης συνιστά λόγο διαφοροποίησης στη μεταχείριση, άρα εξαίρεσης από την εφαρμογή της αρχής, αφού η συνέχιση καταβολής των παροχών, που οικειοθελώς χορηγούσε ο προκάτοχος στο προσωπικό του, καθίσταται για τον νέο εργοδότη εκ του νόμου υποχρεωτική. Άρα δεν δεσμεύεται να τις επεκτείνει και στο ήδη υπάρχον προσωπικό του. Αμφίβολο όμως είναι εάν

⁹ Ο όρος «οικειοθελείς παροχές» δηλώνει εδώ την παραγωγική αιτία χορήγησής τους, δηλαδή την έλλειψη αρχικής νομικής (κανονιστικής ή συμβατικής) υποχρέωσης χορήγησης.

ισχύει και το αντίστροφο, αν δηλαδή γεννάται υποχρέωση επέκτασης στο αναλαμβανόμενο προσωπικό οικειοθελών παροχών που λαμβάνουν οι παλαιοί. Νομολογιακή απάντηση δεν γνωρίζουμε να έχει δοθεί στο ερώτημα αυτό. Ενώ από την μια πλευρά δύσκολα θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, ότι η ενσωμάτωση προσωπικού σε νέο περιβάλλον της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης αποτελεί βάσιμο λόγο εξαίρεσης από ευνοϊκές ρυθμίσεις που ισχύουν εκεί, από την άλλη δικαιολογημένα θα προέβαλλε ο εργοδότης, ότι η ενσωμάτωση αυτή θέτει νέα δεδομένα, τα οποία κατά την καλή πίστη δικαιολογούν τροποποίηση ή ανάκληση της μέχρι τώρα χορηγούμενη οικειοθελώς παροχής.

β) Οι όροι των ατομικών συμβάσεων εργασίας τροποποιούνται – στην κατεύθυνση της ομογενοποίησης – με τα γνωστά διαθέσιμα μέσα: την αντίθετη συμφωνία και, όπου αυτή είναι ανέφικτη, την τροποποιητική καταγγελία. Η άσκηση της τελευταίας ελέγχεται βάση τις αρχές του άρθρου 281 ΑΚ. Όπως η μεταβίβαση δεν γεννά αξίωση «προς τα πάνω» εξίσωσης με βάση την αρχή της ίσης μεταχείρισης, έτσι δεν υπάρχει δικαίωμα ομογενοποίησης «προς τα κάτω». Όπου για την ομογενοποίηση δεν απαιτείται σύμβαση, αλλά αρκεί το διευθυντικό δικαίωμα, ο δικαστικός έλεγχος των ακραίων ορίων επιτρεπτής άσκησης του θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του το εξαιρετικό γεγονός εταιρικού μετασχηματισμού.

γ) Όταν στη μεταβιβαζόμενη επιχείρηση ίσχυε κανονισμός εργασίας¹⁰, του οποίου οι όροι μεταφέρονται εφεξής μέσω των συμβάσεων του προσωπικού της στην επιχείρηση του διαδόχου σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 Π.Δ 572/1988, και παραλλήλως συμβαίνει να έχει και αυτή (η απορροφούσα) το δικό της κανονισμό, το πρόβλημα θα αντιμετωπισθεί με τα συνήθη μέσα του εργατικού δικαίου, αφού ο νόμος δεν προβλέπει κάποια ειδική λύση. Έτσι, σε πρώτη φάση θα υφίστανται παραλλήλως στην ενιαία επιχείρηση δύο διαφορετικά πλαίσια λειτουργίας των εργασιακών σχέσεων. Δεδομένου όμως ότι είναι άτοπη η επί μακρόν ύπαρξη ενός δυϊσμού ρυθμίσεων, αφού ο κανονισμός είναι το εσωτερικό δίκαιο της επιχείρησης που την διέπει ο ως οργανικά λειτουργούσα ενιαία τάξη, το σκοπιμότερο θα είναι, αμέσως μετά την ολοκλήρωση της μεταβίβασης να κινηθεί ο μηχανισμός συλλογικής διαπραγμάτευσης για αντικατάσταση των διαφορετικών ρυθμίσεων από μια νέα ενιαία, πάντοτε με μορφή επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης. Η σύναψη και η θέση της σε ισχύ θα αντικαταστήσει όλες τις συναφείς προϊσχύσασες ρυθμίσεις, είτε ήσαν ευνοϊκότερες είτε όχι. Τα (όχι λίγα) προβλήματα που συνδέονται με την όλη διαδικασία σύναψης νέας συλλογικής ρύθμισης δεν μπορούν να παρουσιαστούν εδώ.

¹⁰ Με την μορφή επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εξαγορά μιας επιχείρησης είναι πολυεπίπεδη και πολύπλευρη τόσο όσο αφορά την μεθοδολογία της όσο και την νομοθεσία που την διέπει και τις εργασιακές σχέσεις που ενέχονται.

Προαπαιτούμενο για να προχωρήσει η εξαγορά είναι ο έλεγχος (νομικός και οικονομικός) από τον αγοραστή στα στοιχεία της επιχείρησης. Για να επιτραπεί όμως αυτός ο έλεγχος από τον πωλητή, χρειάζεται να καλυφθούν ορισμένες προϋποθέσεις. Αυτές είναι: οριστική σύμβαση, προσύμφωνο αγοράς μετοχών και επιστολή προθέσεων.

Ο περιορισμός του ανταγωνισμού στη σχέση πωλητή- αγοραστή είναι εγγενής στη σύμβαση μεταβίβασης. Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού υπόκεινται σε πολλαπλούς περιορισμούς ως προς την χρονική διάρκεια, τη χωρική έκταση και το αντικείμενο. Αντικείμενο προστασίας είναι αφενός η επιχειρηματική ελευθερία του αντισυμβαλλόμενου πωλητή από μη εύλογους περιορισμούς όσο και η προστασία του ανταγωνισμού στην αγορά.

Η σύγχρονη αγορά όπως έχει διαμορφωθεί είναι σε μεγάλο βαθμό πολύπλοκη. Την πολυπλοκότητα αυτή ακολουθεί και η διαδικασία εξαγοράς των επιχειρήσεων, στην οποία ανάλογα με τις διαμορφούμενες συνθήκες ενδείκνυνται και διαφορετικές μέθοδοι. Οι διάφορες μορφές εξαγοράς με την ποικιλομορφία τους παρέχουν πολλές δυνατότητες και για τους πωλητές και τους αγοραστές. Ενέχουν όμως και πολλούς κινδύνους. Μία κατηγορία τέτοιων κινδύνων αφορά στους δανειστές και μειοψηφούντες μετόχους της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης. Αυτούς προσπαθεί να προστατέψει η επί μέρους νομοθεσία που διέπει τις ειδικές μεθόδους εξαγοράς.

Μία δεύτερη κατηγορία κινδύνων αφορά στο υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης. Αυτό, νοούμενο ως και το πλέον σημαντικό στοιχείο της, είναι στο επίκεντρο της νομολογίας που σχετίζεται με τις εργασιακές σχέσεις. Σε αυτή, σε αδρές γραμμές γίνεται προσπάθεια να διασφαλιστεί το μέλλον των εργαζομένων και υπό το νέο καθεστώς. Επίσης να καταστούν οι φορείς της επιχείρησης, νυν και πρώην, υπεύθυνοι έναντι του προσωπικού διασφαλίζοντας έτσι την συνέχεια και συνέπεια του εργασιακού περιβάλλοντος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A) Π.Δ. 572/1988

Άρθρο 1: Σκοπός - Πεδίο Εφαρμογής

1. Με τις διατάξεις του Προεδρικού Διατάγματος αυτού εναρμονίζεται η ελληνική Νομοθεσία προς εκείνη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ειδικότερα προς τις διατάξεις της Οδηγίας του Συμβουλίου της 14ης Φεβρουαρίου 1977, "περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των Κρατών Μελών, σχετικώς με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων" (77/187/ΕΟΚ) (ΕΕ των ΕΚ, Ειδική Έκδοση Ο5, Τόμος ΟΟ2 σελ. 171).

2. Οι διατάξεις του παρόντος εφαρμόζονται επί πάσης συμβατικής ή εκ του νόμου μεταβίβασεως επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων, σε άλλον επιχειρηματία.

3. Οι διατάξεις του παρόντος δεν εφαρμόζονται στα πλοία.

Άρθρο 2: Ορισμοί

Μεταβιβάζων είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο λόγω μεταβίβασης χάνει την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκατάστασης.

Διάδοχος είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο λόγω μεταβίβασης αποκτά την ιδιότητα του επιχειρηματία στην επιχείρηση, την εγκατάσταση ή το τμήμα εγκατάστασης.

Εκπρόσωποι εργαζομένων, νοούνται αυτοί που ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του Ν. 1767/1988 "Συμβούλια εργαζομένων και άλλες εργατικές διατάξεις - κύρωση της 135 διεθνούς συμβάσεως εργασίας" κατ' ανάλογο εφαρμογή.

Εξαιρούνται τα μέλη των οργάνων διοίκησης, διεύθυνσης ή εποπτείας της εταιρείας τα οποία μετέχουν στα όργανα εκπροσώπησης των εργαζομένων. Προκειμένου για επιχειρήσεις ή εγκαταστάσεις που απασχολούν κάτω των πενήντα (50) εργαζομένων, εφ' όσον σ' αυτές δεν υπάρχουν εκπρόσωποι των εργαζομένων, οι εργαζόμενοι εκπροσωπούνται από τριμελή επιτροπή που εκλέγεται από αυτούς.

Άρθρο 3: Διατήρηση δικαιωμάτων των εργαζομένων

1. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει μεταβιβάζων από σύμβαση ή σχέση εργασίας που υφίσταται κατά την ημερομηνία της για οποιοδήποτε λόγο μεταβίβασης, βαρύνουν εξαιτίας της μεταβίβασης αυτής το διάδοχο. Ο μεταβιβάζων, παράλληλα προς τον διάδοχο παραμένει και μετά τη μεταβίβαση υπεύθυνος σε ολόκληρο για τις υποχρεώσεις που προέκυψαν από τη σχέση εργασίας μέχρι το χρόνο που αναλαμβάνει ο διάδοχος.

2. Με την επιφύλαξη της επόμενης παραγράφου, μετά την για οποιοδήποτε λόγο μεταβίβαση, ο διάδοχος τηρεί τους όρους εργασίας που προβλέπονται από συλλογική σύμβαση εργασίας, απόφαση διαιτησίας, κανονισμό ή ατομική σύμβαση εργασίας.

3. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα από τυχόν υφιστάμενα συστήματα επαγγελματικής ή διαπαιδαγωγικής ασφάλισης, είτε με μορφή ομαδικού προγράμματος σε ασφαλιστική εταιρεία, είτε με μορφή λογαριασμού που λειτουργεί στα πλαίσια της επιχείρησης, σε περίπτωση μεταβίβασης επιχείρησης, ισχύουν τα εξής:

α) Α ο διάδοχος αποδέχεται τη συνέχιση της σύμβασης ασφάλισης με τους ίδιους όρους που ίσχυαν για τον μεταβιβάζοντα, ανανεώνεται η σύμβαση ασφάλισης. Αν μεσολαβεί ασφαλιστική εταιρεία, ο διάδοχος ανανεώνει τη σύμβαση ασφάλισης και με αυτήν.

β) Αν ο διάδοχος αποδέχεται τη συνέχιση της σύμβασης ασφάλισης, με διαφορετικούς όρους από εκείνους που ίσχυαν για τον μεταβιβάζοντα, στην περίπτωση αυτή πληροφορεί τους εκπροσώπους των εργαζομένων για την μεταβολή των όρων διαβουλεύεται με αυτούς και με τον μεταβιβάζοντα και καταρτίζει νέα σύμβαση ασφάλισης. Αν μεσολαβεί ασφαλιστική εταιρεία, στις διαβουλεύσεις μετέχει και εκπρόσωπός της για να υποβάλει νέες προτάσεις προς κατάρτιση νέας ασφαλιστικής σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη και του τυχόν πλεονάζοντος μαθηματικού αποθέματος.

γ) Αν ο διάδοχος πριν από τη μεταβίβαση, αρνηθεί τη συνέχιση της ασφαλιστικής σύμβασης, είτε με τη μορφή ομαδικού προγράμματος σε ασφαλιστική εταιρεία, είτε με τη μορφή Λογαριασμού που λειτουργεί στα πλαίσια της επιχείρησης, τα σχετικά κεφάλαια με μορφή, είτε μαθηματικού αποθέματος που συγκεντρώνεται στην ασφαλιστική εταιρεία, είτε αποθέματος (Λογαριασμού) που δημιουργείται στην επιχείρηση, ανήκουν στους εργαζόμενους και εκκαθαρίζονται από τον μεταβιβάζοντα και τους εκπροσώπους των εργαζομένων, ανάλογα με το χρόνο ασφάλισης και τα ποσά που διατέθηκαν για καθένα εργαζόμενο. Λογαριασμός που τυχόν λειτουργεί εντός της επιχείρησης, σε περίπτωση που ο διάδοχος αρνηθεί τη συνέχιση της ασφάλισης εκκαθαρίζεται ως ανωτέρω εντός έτους από της δήλωσης του διαδόχου ότι αρνείται τη συνέχιση της ασφάλισης.

4. Υφιστάμενα δικαιώματα για περιοδικές ή εφάπαξ παροχές των εργαζομένων των οποίων η σχέση εργασίας λύθηκε κατά το χρόνο μεταβίβασης της επιχείρησης δεν παραβλάπτονται συνεπεία της μεταβίβασης αυτής. Τα δικαιώματα προσδοκίας των εργαζομένων του προηγούμενου εδαφίου για περιοδικές ή εφάπαξ παροχές, εκκαθαρίζονται σύμφωνα με το εδάφιο γ' της προηγούμενης παραγράφου.

Άρθρο 4: Μεταβολή όρων, καταγγελία εργασιακής σχέσης

1. Η μεταβίβαση μιας επιχείρησης, εγκατάστασης ή τμήματος εγκατάστασης δε συνιστά αυτή καθ' αυτή λόγο απόλυσης εργαζομένων.

Η διάταξη του προηγούμενου εδαφίου δεν εμποδίζει, τηρουμένων των σχετικών περί απολύσεως διατάξεων, απολύσεις που είναι δυνατόν να επέλθουν για λόγους οικονομικούς, τεχνικούς ή οργανώσεως που προϋποθέτουν μεταβολές στο επίπεδο απασχολήσεως.

2. Αν η σύμβαση εργασίας ή η εργασιακή σχέση καταγγελθεί λόγω του ότι η μεταβίβαση συνεπάγεται ουσιαστική μεταβολή των όρων εργασίας σε βάρος του εργαζόμενου η καταγγελία της σύμβασης εργασίας ή της εργασιακής σχέσης γίνεται για λόγους που βαρύνουν τον εργοδότη.

Άρθρο 5: Προστασία εκπροσώπων εργαζομένων

1. Κατά το μέτρο που η εγκατάσταση διατηρεί την αυτονομία της, συνεχίζονται όπως προβλέπονται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας το καθεστώς και η αποστολή των εκπροσώπων των εργαζομένων οι οποίοι θίγονται από μία μεταβίβαση, με την έννοια του άρθρου 1 παρ.

2. Οι διατάξεις του προηγούμενου εδαφίου δεν εφαρμόζονται εφόσον, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις πληρούνται οι αναγκαίοι όροι για νέο διορισμό εκπροσώπων των εργαζομένων ή νέα συγκρότηση της εκπροσώπησης των εργαζομένων.

3. Αν η θητεία των εκπροσώπων των εργαζομένων που θίγονται από μία μεταβίβαση, λήγει λόγω αυτής της μεταβίβασης, οι εκπρόσωποι αυτοί συνεχίζουν να προστατεύονται από τις σχετικές διατάξεις για όσο χρόνο θα επροστατεύοντο εάν δεν είχε γίνει η μεταβίβαση.

Άρθρο 6: Πληροφόρηση και διαβούλευση

1. Ο μεταβιβάζων και ο διάδοχος υποχρεούνται να πληροφορούν τους αντίστοιχους εκπροσώπους των εργαζομένων τους που θίγονται από μία μεταβίβαση για τα ακόλουθα σημεία:

α) τους λόγους της μεταβίβασης

β) τις νομικές, οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες για τους εργαζόμενους από τη μεταβίβαση.

γ) τα προβλεπόμενα μέτρα όσον αφορά τους εργαζόμενους.

Ο μεταβιβάζων υποχρεούται να γνωστοποιεί αυτές τις πληροφορίες στους εκπροσώπους των εργαζομένων του, εγκαίρως, πριν από την πραγματοποίηση της μεταβίβασης.

Ο διάδοχος υποχρεούται να γνωστοποιεί αυτές τις πληροφορίες στους εκπροσώπους των εργαζομένων του εγκαίρως και οπωσδήποτε πριν οι εργαζόμενοι του θιγούν άμεσα από τη μεταβίβαση, ως προς τις συνθήκες απασχόλησης και εργασίας.

2. Αν ο μεταβιβάζων ή ο διάδοχος προτίθενται να λάβουν μέτρα αλλαγής του καθεστώτος των εργαζομένων τους, τότε υποχρεούνται σε προηγούμενη έγκαιρη διαβούλευση με τους εκπροσώπους τους, για επιδίωξη συμφωνίας.

3. Τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων καταγράφονται σε πρακτικό στο οποίο διατυπώνονται οι τελικές θέσεις των ενδιαφερομένων.

4. Ειδικά, σε περίπτωση ύπαρξης επαγγελματικού ή διεπαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, αναφορικά με την πληροφόρηση και διαβούλευση, εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 3 αυτού του διατάγματος.

Άρθρο 7: Κυρώσεις

1. Ο μεταβιβάζων, ο διάδοχος ή οι εκπρόσωποί τους που παραβαίνουν τις διατάξεις του άρθρου 6 του παρόντος, τιμωρούνται με πρόστιμο από 50.000 έως 500.000 δραχμές. Το πρόστιμο επιβάλλεται με αιτιολογημένη πράξη του αρμόδιου Επιθεωρητή Εργασίας και εισπράττεται υπέρ του ΟΑΕΔ σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε.

2. Το πρόσωπο στο οποίο επιβλήθηκε το πρόστιμο δικαιούται να προσφύγει στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια, μέσα σε σαράντα (40) μέρες από της κοινοποίησής της πράξεως επιβολής.

Άρθρο 8: Ευνοϊκότερες ρυθμίσεις

Το διάταγμα αυτό δεν θίγει τυχόν υφιστάμενες ευνοϊκότερες για τους εργαζόμενους ρυθμίσεις.

Άρθρο 9: Εναρξη ισχύος

Η ισχύς του παρόντος αρχίζει μετά δέκα (10) ημέρες από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Β) Άρθρα Αστικού Κώδικα

Άρθρο 178

Δικαιοπραξία αντίθετη προς τα χρηστά ήθη

Δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη.

Άρθρο 179

Άκυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα, που, κατά τις περιστάσεις, βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την παροχή.

Άρθρο 288

Ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη.

Άρθρο 479

Σε περίπτωση μεταβίβασης ομάδας περιουσίας

Αν με σύμβαση μεταβιβάστηκε περιουσία ή επιχείρηση, αυτός που αποκτά ευθύνεται απέναντι στο δανειστή έως την αξία των μεταβιβαζομένων στοιχείων για τα χρέη που ανήκουν στην περιουσία ή στην επιχείρηση. Η ευθύνη αυτού που μεταβιβάζει εξακολουθεί να υπάρχει. Αντίθετη συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων που βλάπτει τους δανειστές είναι άκυρη απέναντί τους.

Άρθρο 513

Έννοια της πώλησης

Με τη σύμβαση της πώλησης ο πωλητής έχει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα του πράγματος ή το δικαίωμα, που αποτελούν το αντικείμενο της πώλησης, και να παραδώσει το πράγμα και ο αγοραστής έχει την υποχρέωση να πληρώσει το τίμημα που συμφωνήθηκε.

Γ) N. 2239/1994

Άρθρο 22 Μεταβίβαση

1. Το επί του σήματος δικαίωμα είναι μεταβιβάστο εν ζωή ή αιτία θανάτου, ανεξάρτητα από τη μεταβίβαση της επιχειρήσεως.
2. Η μεταβίβαση χωρεί και αν το σήμα αποτελείται από όνομα φυσικών ή νομικών προσώπων.
3. Η μεταβίβαση έχει ισχύ έναντι των τρίτων μόνο μετά την καταχώριση αυτής στο βιβλίο σημάτων. Για την καταχώριση αυτή απαιτείται η προσκόμιση της σχετικής συμβάσεως και του κατά νόμο αποδεικτικού καταβολής των υπέρ του Δημοσίου τελών.
4. Επί μεταβιβάσεως σήματος κατά το χρονικό διάστημα που η υπόθεση είναι εκκρεμής ενώπιον της Διοικητικής Επιτροπής Σημάτων ή των αρμόδιων διοικητικών δικαστηρίων ή του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο ειδικός ή ο οιονεί καθολικός διάδοχος δικαιούται να ασκήσει παρέμβαση. Η άσκηση παρεμβάσεως καθιστά αυτόν κύριο διάδικο, που δύναται να ασκήσει όλα τα δικαιώματα του δικαιοπαρόχου του, ο οποίος αποβάλλεται από τη δίκη.

Δ) N. 2190/1920

Άρθρο 9

"1. Η εξακρίβωση της αξίας των εταιρικών εισφορών σε είδος κατά τη σύσταση της εταιρείας, καθώς και σε κάθε αύξηση του κεφαλαίου της, γίνεται μετά από γνωμοδότηση τριμελούς επιτροπής εμπειρογνομόνων που αποτελείται από έναν ή δύο υπαλλήλους του Υπουργείου Ανάπτυξης (Τομέας Εμπορίου) ή της αρμόδιας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, πτυχιούχους ανωτάτης σχολής, με τριετή τουλάχιστον υπηρεσία ή από έναν ή δυο ορκωτούς ελεγκτές - λογιστές ή ορκωτούς εκτιμητές, κατά περίπτωση, και από έναν εμπειρογνώμονα, εκπρόσωπο του αρμόδιου Επιμελητηρίου. Τα μέλη της επιτροπής δεν πρέπει να έχουν οποιαδήποτε εξάρτηση από την εταιρεία. Στις περιπτώσεις συγχωνεύσεως πιστωτικών ιδρυμάτων, η παραπάνω επιτροπή αποτελείται υποχρεωτικά από έναν ορκωτό ελεγκτή λογιστή και έναν ορκωτό εκτιμητή και τον εκπρόσωπο του αρμόδιου Επιμελητηρίου. Με κανονιστικές αποφάσεις του Υπουργού Ανάπτυξης μπορεί να καθορίζονται και άλλες περιπτώσεις υποχρεωτικής σύνθεσης της επιτροπής για κατηγορίες εταιρειών. " 2. Τα μέλη της Επιτροπής ορίζονται με πράξη του Υπουργού Εμπορίου. Ο ορισμός πρέπει να γίνεται μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την υποβολή της σχετικής αίτησης στο Υπουργείο Εμπορίου. Η Εκθεση της Επιτροπής υποβάλλεται στο Υπουργείο Εμπορίου, μέσα σε δύο (2) μήνες από τον ορισμό των μελών της, και ταυτόχρονα με την αποδοχή ή όχι, κοινοποιείται από το Υπουργείο αυτό στην ενδιαφερόμενη εταιρεία". Η Εκθεση της Επιτροπής πρέπει να περιέχει την περιγραφή κάθε εισφοράς, να αναφέρει τις μεθόδους αποτίμησης που εφαρμόστηκαν και να πιστοποιεί για το αν οι αξίες, που προκύπτουν από την εφαρμογή των μεθόδων αποτίμησης, αντιστοιχούν στον αριθμό και στην ονομαστική αξία των μετοχών που θα εκδοθούν έναντι των εισφορών αυτών, ή, σε περίπτωση που δεν είναι γνωστή η ονομαστική αξία, στη λογιστική τους αξία, αφού ληφθεί υπόψη και η διαφορά πάνω από το άρτιο που είναι πιθανό να προκύψει από την έκδοση των μετοχών". "Ειδικότερα, για την εκτίμηση των παγίων περιουσιακών στοιχείων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη: α) προκειμένου περί γηπέδων οι τίτλοι κτήσεως, πρόσφατο τοπογραφικό διάγραμμα, η εμπορικότητα της περιοχής, οι προοπτικές ανάπτυξης, η τιμή κτήσεως, οι

πραγματικές τρέχουσες τιμές σε συνδυασμό πάντοτε με την αντικειμενική αξία του ακινήτου, β) προκειμένου περί κτιρίων οι τίτλοι κτήσεως, οι άδειες οικοδομής και αντίστοιχη τεχνοοικονομική έκθεση μηχανικού, γ) προκειμένου περί μηχανημάτων, μεταφορικών μέσων και επίπλων, η χρονολογία και η αξία κτήσεως, ο βαθμός χρησιμοποίησής τους, ο βαθμός συντήρησης, η ενδεχόμενη τεχνολογική απαξίωσή τους και οι τρέχουσες τιμές για ίδια ή παρεμφερή πάγια στοιχεία". 3. Με απόφαση του Υπουργού Εμπορίου καθορίζονται τα οδοιπορικά έξοδα και η αποζημίωση των μελών της Επιτροπής των προηγούμενων παρ. 1 και 2 που καταβάλλονται υποχρεωτικά από τους ενδιαφερόμενους μετά το πέρας της εκτίμησης". 4. Η λόγω αποτιμήσεως εις υπερβολικήν τιμήν των εις είδος εισφορών απόρριψις αιτήσεως περί παροχής αδείας συστάσεως ανωνύμου εταιρείας ή περί εγκρίσεως τροποποιήσεων καταστατικού τοιαύτης εταιρείας, δεν υπάγεται εις τας διατυπώσεις του άρθρου 4 παρ. 3. 5. Αυξήσεις κεφαλαίων, μη αποτελούσαι τροποποιήσεις καταστατικού, πραγματοποιούνται όμως δι' εισφορών εις είδος, θεωρούνται άκυροι, εάν δεν εξακριβωθεί κατά τας διατάξεις του παρόντος άρθρου η αξία των εις είδος εισφορών, δια των οποίων πραγματοποιούνται. "6. Οι εκθέσεις αποτίμησης των εισφορών σε είδος υποβάλλονται στις διατυπώσεις δημοσιότητας του άρθρου 7β.

Άρθρο 75

1. Από την καταχώρηση, στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών, της εγκριτικής απόφασης της συγχώνευσης, που προβλέπεται από το άρθρο 74, επέρχονται αυτοδικαίως και ταυτόχρονα χωρίς καμμία άλλη διατύπωση, τόσο για τις συγχωνευόμενες εταιρείες όσο και έναντι των τρίτων, τα ακόλουθα αποτελέσματα: α. Η απορροφούσα εταιρεία υποκαθίσταται σε όλα γενικά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της ή των απορροφούμενων εταιρειών και η μεταβίβαση αυτή εξομοιώνεται με καθολική διαδοχή. β. Οι μέτοχοι της ή των απορροφούμενων εταιρειών γίνονται μέτοχοι της απορροφούσας εταιρείας. γ. Η απορροφούμενη ή οι απορροφούμενες εταιρείες παύουν να υπάρχουν. 2. Οι εκκρεμείς δίκες συνεχίζονται αυτοδικαίως από την απορροφούσα εταιρεία ή κατ' αυτής χωρίς καμμία ειδικότερη διατύπωση από μέρους της για τη συνέχιση και χωρίς να επέρχεται, λόγω της συγχώνευσης, βιαία διακοπή της δίκης και χωρίς να απαιτείται δήλωση για την επανάληψή τους. 3. Οι προβλεπόμενες από την ισχύουσα νομοθεσία ιδιαίτερες διατυπώσεις για τη μεταβίβαση ορισμένων περιουσιακών στοιχείων ισχύουν και στην περίπτωση συγχώνευσης. 4. Οι μετοχές της απορροφούσας εταιρείας δεν ανταλλάσσονται με μετοχές της απορροφούμενης εταιρείας που κατέχονται: α. είτε από την ίδια την απορροφούσα εταιρεία, είτε από πρόσωπο που ενεργεί στο όνομά του, αλλά για λογαριασμό της εταιρείας αυτής, β. είτε από την ίδια την απορροφούμενη εταιρεία, είτε από πρόσωπο που ενεργεί στο όνομά του, αλλά για λογαριασμό της εταιρείας αυτής.

Άρθρο 79

"1. Για την πράξη με την οποία μία ή περισσότερες ανώνυμες εταιρείες (εξαγοραζόμενες) μεταβιβάζουν, μετά από λύση τους χωρίς να ακολουθήσει εκκαθάριση, σε άλλη (εξαγοράζουσα) το σύνολο της περιουσίας τους (ενεργητικό και παθητικό) έναντι απόδοσης στους μετόχους των εξαγοραζόμενων εταιρειών του αντιτίμου των δικαιωμάτων τους (εξαγορά), εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 69 έως και 77. 2. Για την εφαρμογή της προηγούμενης παραγράφου σαν απορροφούμενες εταιρείες εννοούνται οι εταιρείες που εξαφανίζονται (εξαγοραζόμενες) και σαν απορροφούσα εταιρεία εννοείται η εξαγοράζουσα".

Άρθρο 81

"Κεφάλαιο 12ον - Διάσπαση Ανωνύμων Εταιρειών". "1. Η διάσπαση ανωνύμων εταιρειών πραγματοποιείται, είτε με απορρόφηση, είτε με σύσταση νέων εταιρειών, είτε με απορρόφηση και σύσταση νέων εταιρειών. 2. Διάσπαση με απορρόφηση είναι η πράξη με την οποία μία ανώνυμη εταιρεία (διασπώμενη), η οποία λύεται χωρίς να ακολουθήσει εκκαθάριση, μεταβιβάζεται σε άλλες υφιστάμενες ανώνυμες εταιρείες (επωφελούμενες) το σύνολο της περιουσίας της (ενεργητικό και παθητικό) έναντι απόδοσης στους μετόχους της μετοχών εκδιδόμενων από τις επωφελούμενες εταιρείες και, ενδεχομένως, καταβολής ενός χρηματικού ποσού σε μετρητά προς συμψηφισμό μετοχών τις οποίες δικαιούνται. Το ποσό αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει το 10% της ονομαστικής αξίας των μετοχών, που αποδίδονται στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας, και αθροιστικά με την αξία των μετοχών αυτών την αξία της καθαρής θέσης της εισφερόμενης περιουσίας αυτής της εταιρείας. 3. Διάσπαση με σύσταση νέων εταιρειών είναι η πράξη με την οποία μία ανώνυμη εταιρεία (διασπώμενη), η οποία λύεται χωρίς να ακολουθήσει εκκαθάριση, μεταβιβάζεται σε άλλες ανώνυμες εταιρείες που συνιστώνται ταυτόχρονα (επωφελούμενες) το σύνολο της περιουσίας της (ενεργητικό και παθητικό) έναντι απόδοσης στους μετόχους της μετοχών εκδιδόμενων από τις επωφελούμενες εταιρείες και, ενδεχομένως, καταβολής ενός χρηματικού ποσού σε μετρητά προς συμψηφισμό μετοχών τις οποίες δικαιούνται. Το ποσό αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει το 10% της ονομαστικής αξίας των μετοχών, που αποδίδονται στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας, και αθροιστικά με την αξία των μετοχών αυτών την

αξία της καθαρής θέσης της εισφερόμενης περιουσίας αυτής της εταιρείας. 5. Στα σημεία που οι διατάξεις των άρθρων 81 έως και 87 παραπέμπουν στις διατάξεις των άρθρων 69 έως και 80, ως "εταιρείες που συγχωνεύονται" ή "συγχωνεύόμενες εταιρείες", νοούνται οι εταιρείες που συμμετέχουν στη διάσπαση, ως "απορροφούσα εταιρεία" νοείται κάθε μία από τις επωφελούμενες εταιρείες, ως "απορροφούμενη ή απορροφούμενες εταιρείες" η διασπώμενη εταιρεία, ως "συγχώνευση" η διάσπαση και ως "σχέδιο σύμβασης συγχώνευσης" το σχέδιο σύμβασης διάσπασης".

Άρθρο 82

"Κεφάλαιο 12α - Διάσπαση με απορρόφηση" 1. Τα Διοικητικά Συμβούλια των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση καταρτίζουν εγγράφως σχέδιο σύμβασης διάσπασης. 2. Το σχέδιο σύμβασης διάσπασης περιέχει τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία: α. Την ειδικότερη μορφή, την επωνυμία και την έδρα των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση, καθώς και τον αριθμό μητρώου τους. β. Τη σχέση ανταλλαγής των μετοχών και, ενδεχομένως το ύψος του χρηματικού ποσού μετρητών που προβλέπει το άρθρο 81. γ. Τις διατυπώσεις παράδοσης των νέων μετοχών που εκδίδουν οι επωφελούμενες εταιρείες. δ. Την ημερομηνία από την οποία οι μετοχές, που παραδίδονται στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας, παρέχουν δικαίωμα συμμετοχής στα κέρδη καθεμιάς από τις επωφελούμενες εταιρείες, καθώς και κάθε ειδικό όρο σχετικό με το δικαίωμα αυτό. ε. Την ημερομηνία από την οποία οι πράξεις της διασπώμενης εταιρείας θεωρούνται, από λογιστική άποψη, ότι γίνονται για λογαριασμό καθεμιάς από τις επωφελούμενες εταιρείες u954 και την τύχη των οικονομικών αποτελεσμάτων της διασπώμενης εταιρείας, που θα προκύψουν από την ημερομηνία αυτή μέχρι την ημερομηνία ολοκλήρωσης της διάσπασης ως προς κάθε μία από τις επωφελούμενες εταιρείες, όπως προβλέπεται στα άρθρα 84 παρ. 4 και 85. στ. Τα δικαιώματα που εξασφαλίζουν οι επωφελούμενες εταιρείες στους μετόχους που έχουν ειδικά δικαιώματα στη διασπώμενη εταιρεία, καθώς και στους κατόχους άλλων τίτλων, πλην μετοχών, ή τα μέτρα που προτείνονται γι' αυτούς. ζ. Όλα τα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα που, ενδεχομένως, παρέχονται στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και στους τακτικούς ελεγκτές των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση. η. Την ακριβή καταγραφή και περιγραφή των στοιχείων του ενεργητικού και παθητικού της διασπώμενης εταιρείας, που πρέπει να μεταβιβαστούν σε κάθε μία από τις επωφελούμενες εταιρείες. θ. Την κατανομή στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας των μετοχών που εκδίδονται από τις επωφελούμενες εταιρείες, καθώς και το κριτήριο στο οποίο βασίζεται η κατανομή αυτή. 3.α). Αν για στοιχεία του ενεργητικού της διασπώμενης εταιρείας, με βάση το σχέδιο σύμβασης διάσπασης, δεν προβλέπεται η μεταβίβασή τους στις επωφελούμενες εταιρείες και εφόσον η ερμηνεία του σχεδίου αυτού δεν παρέχει τη δυνατότητα να καθοριστεί ο τρόπος κατανομής τους, τα στοιχεία αυτά ή η αντίστοιχη αξία τους κατανέμονται μεταξύ όλων των επωφελούμενων εταιρειών ανάλογα με την καθαρή θέση της εισφερόμενης περιουσίας σε κάθε μία από αυτές, σύμφωνα με το σχέδιο σύμβασης διάσπασης. β. Αν για στοιχεία του παθητικού της διασπώμενης εταιρείας, με βάση το σχέδιο σύμβασης διάσπασης, δεν προβλέπεται η μεταβίβασή τους στις επωφελούμενες εταιρείες και εφ' όσον η ερμηνεία του σχεδίου αυτού δεν παρέχει τη δυνατότητα να καθοριστεί ο τρόπος κατανομής τους, κάθε μία από τις επωφελούμενες εταιρείες ευθύνεται εις ολόκληρον μέχρι του ύψους της καθαρής θέσης της εισφερόμενης περιουσίας σ' αυτή την επωφελούμενη εταιρεία. 4. Το σχέδιο σύμβασης διάσπασης υποβάλλεται στις διατυπώσεις δημοσιότητας που προβλέπει το u940 άρθρο 7β, από κάθε μία από τις εταιρείες που συμμετέχουν στη διάσπαση, δύο τουλάχιστον μήνες πριν από την ημερομηνία συνεδρίασης της Γενικής Συνέλευσης που καλείται να αποφασίσει για το σχέδιο αυτό. 5. Οι διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 69 εφαρμόζονται και στην περίπτωση διάσπασης εταιρειών. Στην προβλεπόμενη έκθεση των Διοικητικών Συμβουλίων των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση επεξηγείται και αιτιολογείται και το κριτήριο κατανομής στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας των εκδιδόμενων μετοχών των επωφελούμενων εταιρειών. 6. Το Διοικητικό Συμβούλιο της διασπώμενης εταιρείας υποχρεούται να ενημερώνει τη Γενική Συνέλευση των μετόχων, της παρ. 2 του άρθρου 84, καθώς και τα Διοικητικά Συμβούλια των επωφελούμενων εταιρειών, προκειμένου με τη σειρά τους να ενημερώσουν τις Γενικές Συνελεύσεις των μετοχών τους, για κάθε σημαντική μεταβολή του ενεργητικού και του παθητικού που έγινε από την ημερομηνία κατάρτισης του σχεδίου σύμβασης διάσπασης μέχρι την ημερομηνία συνεδρίασης της Γενικής Συνέλευσης της εταιρείας που καλείται να αποφανθεί ως προς το σχέδιο.

Άρθρο 83

"1. Οι διατάξεις του άρθρου 70 εφαρμόζονται και στην περίπτωση διάσπασης εταιρειών. Η προβλεπόμενη από την παρ. 1 του άρθρου 70 δημοσίευση γίνεται μέσα σε δέκα (10) ημέρες από την ολοκλήρωση των διατυπώσεων που προβλέπονται από την παρ. 4 του άρθρου 82. 2. Σε περίπτωση που πιστωτής ή ομολογιούχος δανειστής επωφελούμενης εταιρείας, στην οποία η σχετική υποχρέωση μεταβιβάστηκε σύμφωνα με το σχέδιο σύμβασης διάσπασης, δεν ικανοποιήθηκε από την εταιρεία αυτή για την ικανοποίησή του, ευθύνονται εις ολόκληρον και οι λοιπές επωφελούμενες εταιρείες μέχρι του ύψους της καθαρής θέσης της περιουσίας που εισφέρθηκε από τη διασπώμενη εταιρεία σε κάθε μία από τις εταιρείες αυτές."

Άρθρο 84

"1. Για την Επιτροπή Εμπειρογνομόνων που εξετάζει τους όρους που περιλαμβάνονται στο σχέδιο σύμβασης της διάσπασης και συντάσσει έγγραφη έκθεση προς τη Γενική Συνέλευση των μετόχων των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση, καθώς και το περιεχόμενο της έκθεσης, την κοινοποίησή της και u964 τα δικαιώματα των εμπειρογνομόνων, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 71. 2. Για τη διάσπαση απαιτείται

απόφαση της Γενικής Συνέλευσης κάθε μίας από τις εταιρείες που συμμετέχουν στη διάσπαση. Όσον αφορά την πλειοψηφία που απαιτείται για τις αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων, τη σύγκλησή τους, το περιεχόμενο των αποφάσεων αυτών και την ανάγκη για χωριστές ψηφοφορίες εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 72. Όταν οι μετοχές που εκδίδονται από τις επωφελούμενες εταιρείες δεν κατανέμονται στους μετόχους της διασπώμενης εταιρείας κατ' αναλογία των δικαιωμάτων τους στο κεφάλαιό της, οι μειοψηφούντες μέτοχοι της διασπώμενης εταιρείας μπορούν να απαιτήσουν από την εταιρεία αυτή να εξαγοράσει τις μετοχές τους. Στην περίπτωση αυτή έχουν αξίωση για ποσό ανάλογο με την αξία των μετοχών τους και αν υπάρξει διαφωνία για το ποσό αυτό αποφαινεται το Μονομελές Πρωτοδικείο, το οποίο δικάζει κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας. 3. Για τα δικαιώματα των μετόχων των εταιρειών, που συμμετέχουν στη διάσπαση, να λαμβάνουν γνώση των κρίσιμων εγγράφων που αφορούν τη διάσπαση, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 73. 4. Για τη σύμβαση διάσπασης, τις αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων που εγκρίνουν τη διάσπαση και τη διοικητική έγκρισή τους, καθώς και τη δημοσιότητά τους, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 74. Η σύμβαση διάσπασης μεταξύ της διασπώμενης εταιρείας και των επωφελούμενων εταιρειών, που καταρτίζεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και υπογράφεται από τους νομίμους εκπροσώπους των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση, έπειτα από ειδική εξουσιοδότηση των Γενικών συνελεύσεων των μετόχων των εταιρειών που εγκρίνουν το σχέδιο σύμβασης διάσπασης, περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που προβλέπονται από την παρ. 2 του άρθρου 82. 5. Για την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της διασπώμενης εταιρείας και των εμπειρογνομόνων της παρ. 1, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 76."

Άρθρο 85

"1. Από την καταχώρηση στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών της εγκριτικής απόφασης της διάσπασης, που προβλέπεται στην παρ. 4 του άρθρου 84, επέρχονται αυτοδίκαια και ταυτόχρονα χωρίς καμιά άλλη διατύπωση, τόσο για τις εταιρείες που συμμετέχουν στη διάσπαση, όσο και έναντι τρίτων, τα ακόλουθα αποτελέσματα: α. Η μεταβίβαση του συνόλου της περιουσίας (ενεργητικού και παθητικού) της διασπώμενης εταιρείας στις επωφελούμενες εταιρείες. Η μεταβίβαση αυτή γίνεται υπό μορφή μεριδίων και σύμφωνα με την κατανομή που προβλέπεται στο σχέδιο σύμβασης διάσπασης της παρ. 2 του άρθρου 82 ή από τις διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 82. β. Οι μέτοχοι της διασπώμενης εταιρείας γίνονται μέτοχοι μιας ή περισσοτέρων επωφελούμενων εταιρειών, σύμφωνα με την κατανομή που προβλέπεται από το σχέδιο σύμβασης διάσπασης της παρ.2 του άρθρου 82. γ. Η διασπώμενη εταιρεία παύει να υπάρχει. 2. Οι εκκρεμείς δίκες συνεχίζονται αυτοδικαίως από τις επωφελούμενες εταιρείες ή κατ' αυτών, κατά την προβλεπόμενη κατανομή από το σχέδιο σύμβασης διάσπασης της παρ. 2 του άρθρου 82 ή από τις διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 82, χωρίς καμιά ειδικότερη διατύπωση από μέρους των εταιρειών αυτών για τη συνέχιση, χωρίς να επέρχεται βιαία διακοπή της δίκης και χωρίς να απαιτείται δήλωση για την επανάληψή τους. 3. Οι προβλεπόμενες από την ισχύουσα νομοθεσία ιδιαίτερες διατυπώσεις για τη μεταβίβαση ορισμένων περιουσιακών στοιχείων, ισχύουν και στην περίπτωση διάσπασης. 4. Οι μετοχές επωφελούμενης εταιρείας δεν ανταλλάσσονται με μετοχές της διασπώμενης εταιρείας που κατέχονται: α. είτε από την ίδια την επωφελούμενη εταιρεία, είτε από πρόσωπο που ενεργεί στο όνομά του αλλά για λογαριασμό της εταιρείας αυτής, β. είτε από την ίδια τη διασπώμενη εταιρεία, είτε από πρόσωπο που ενεργεί στο όνομά του αλλά για λογαριασμό της εταιρείας αυτής."

Άρθρο 86

"1. Για την ακυρότητα της διάσπασης, την άρση των λόγων ακυρότητας, τις διατυπώσεις δημοσιότητας της δικαστικής απόφασης που κηρύσσει την ακυρότητα και την άσκηση τριτανακοπής, εφαρμόζονται οι διατάξεις των παρ. 1 έως και 5 του άρθρου 77. 2. Η δικαστική απόφαση που κηρύσσει την ακυρότητα της διάσπασης δεν θίγει το κύρος των υποχρεώσεων που γεννήθηκαν σε όφελος ή σε βάρος κάθε μιας από τις επωφελούμενες εταιρείες u963 στην περίοδο μετά την ημερομηνία καταχώρησης στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών της εγκριτικής απόφασης της διάσπασης, που προβλέπεται από την παρ. 4 του άρθρου 84 και πριν από την υποβολή της απόφασης αυτής σε δημοσιότητα που προβλέπεται από την προηγούμενη παράγραφο 1. 3. Κάθε μια από τις επωφελούμενες εταιρείες ευθύνεται για τις υποχρεώσεις της προηγούμενης παραγράφου 2. Για τις υποχρεώσεις αυτές ευθύνεται επίσης και η διασπώμενη εταιρεία εις ολόκληρον μέχρι του ύψους της καθαρής θέσης της περιουσίας που μεταβιβάστηκε σε κάθε επωφελούμενη εταιρεία."

Άρθρο 87

"Σε περίπτωση κατά την οποία όλες οι μετοχές της διασπώμενης εταιρείας, που παρέχουν το δικαίωμα ψήφου στη Γενική Συνέλευση των μετόχων της, ανήκουν στις επωφελούμενες εταιρείες, δεν είναι απαραίτητη η έγκριση της διάσπασης από τη Γενική Συνέλευση της διασπώμενης εταιρείας, κατά παρέκκλιση από την παρ. 2 του άρθρου 84, αν: α. η προβλεπόμενη από την παρ. 4 του άρθρου 82 δημοσιότητα έχει γίνει, για κάθε μία από τις εταιρείες που συμμετέχουν στη διάσπαση, τουλάχιστον ένα μήνα πριν η διάσπαση παράγει αποτελέσματα σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 85. β. Όλοι οι μέτοχοι των εταιρειών που συμμετέχουν στη διάσπαση έχουν το δικαίωμα, τουλάχιστον ένα μήνα πριν η διάσπαση παράγει αποτελέσματα σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 85, να λαμβάνουν γνώση, στην έδρα της εταιρείας τους, των εγγράφων που προβλέπονται από την διάταξη της παρ.1 του άρθρου 73, η οποία εφαρμόζεται και στις διασπάσεις κατά τα προβλεπόμενα από την παρ. 3 του άρθρου 84. Οι διατάξεις των παρ. 2 και 3 του άρθρου 84. Οι διατάξεις των παρ. 2 και 3 του άρθρου 73

εφαρμόζονται και στην περίπτωση αυτή. γ. Μέτοχος ή μέτοχοι της διασπώμενης εταιρείας, οι οποίοι διαθέτουν μετοχές με δικαίωμα ψήφου που αντιπροσωπεύουν το 5% τουλάχιστον του καλυφθέντος κεφαλαίου, δεν έχουν ζητήσει τη σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης της εταιρείας αυτής για να αποφανθεί σχετικά με το σχέδιο σύμβασης διάσπασης, και δ. το Διοικητικό Συμβούλιο της διασπώμενης εταιρείας ενημέρωσε τα Διοικητικά Συμβούλια των επωφελούμενων εταιρειών σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 82."

Άρθρο 88

"Κεφάλαιο 12β - Διάσπαση με σύσταση νέων ανώνυμων εταιρειών" "1. Με την επιφύλαξη της εφαρμογής του άρθρου 4α, τα άρθρα 82 έως και 86 εφαρμόζονται αναλόγως και στη διάσπαση με σύσταση νέων εταιρειών. Για την εφαρμογή αυτής της διάταξης ως "εταιρεία που συμμετέχει στη διάσπαση" νοείται η διασπώμενη εταιρεία και ως "επωφελούμενη εταιρεία" καθεμία από τις νέες εταιρείες που συνιστώνται. 2. Στο σχέδιο διάσπασης αναφέρονται, εκτός από τα στοιχεία του άρθρου 82 παρ. 2, η ειδικότερη μορφή, η επωνυμία και η έδρα κάθε νέας εταιρείας. 3. Το σχέδιο διάσπασης, μαζί με το καταστατικό κάθε νέας εταιρείας, εγκρίνονται από τη Γενική Συνέλευση των μετόχων της διασπώμενης εταιρείας. 4. Η διάσπαση της υφιστάμενης εταιρείας (διασπώμενης) και η σύσταση νέων εταιρειών (επωφελούμενων) γίνεται με πράξη που καταρτίζεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και υπογράφεται από τους νόμιμους εκπροσώπους της διασπώμενης εταιρείας, έπειτα από ειδική εξουσιοδότηση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων της προηγούμενης παραγράφου 3. Η πράξη αυτή περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της πιο πάνω παραγράφου 2, καθώς επίσης και τα καταστατικά των συνιστώμενων εταιρειών."

Άρθρο 89

"Κεφάλαιο 12γ - Διάσπαση με απορρόφηση και σύσταση νέων ανώνυμων εταιρειών" "1. Σε περίπτωση διάσπασης ανώνυμης εταιρείας με απορρόφηση και με σύσταση νέων εταιρειών, κατά τα προβλεπόμενα από την παρ. 4 του άρθρου 81, εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 82 έως και 87 και του άρθρου 88, κατά περίπτωση." 2. Η διάσπαση της υφιστάμενης εταιρείας και η απορρόφησή της από άλλες επίσης υφιστάμενες εταιρείες, καθώς επίσης και η σύσταση νέων εταιρειών, γίνεται με πράξη που καταρτίζεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο και υπογράφεται από τους νόμιμους εκπροσώπους της διασπώμενης εταιρείας και των επωφελούμενων με απορρόφηση εταιρειών, έπειτα από ειδική εξουσιοδότηση των Γενικών Συνελεύσεων των μετόχων που εγκρίνουν το σχέδιο διάσπασης κατά τα προβλεπόμενα από τα άρθρα 84 παρ. 2 και 88 παρ. 3. Η πράξη αυτή περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που προβλέπονται από τα άρθρα 82 παρ. 2 και 88 παρ. 2, καθώς επίσης και τα καταστατικά των συνιστώμενων εταιρειών."

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Ε. = Ανώνυμη Εταιρεία

Α.Κ. = Αστικός Κώδικας

Γ.Σ. = Γενική Συνέλευση

Δ.Ε.Κ. = Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Δ.Ο.Υ. = Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία

Δ.Σ. = Διοικητικό Συμβούλιο

εδ. = εδάφιο

Ε.Ε. = Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Π.Ε. = Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης

Ι.Κ.Α = Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Κ.Πολ.Δ = Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

κλπ = και λοιπά πολλά

Ν = Νόμος

παρ. = παράγραφος

Π.Δ. = Προεδρικό Διάταγμα

π.χ. = παραδείγματος χάριν

Χ.Α.Α. = Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΡΟΚΑΣ Ν. Εμπορικές Εταιρείες, Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σακκούλα, Αθήνα 2006
- ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ Μ. Εργατικό Δίκαιο, Εκδόσεις: Πάμισος, Αθήνα 2001
- ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ Δ. Έλεγχος Συγκεντρώσεων Επιχειρήσεων, Εκδόσεις: Περράκη, Αθήνα 1997
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ ΕΛ. Δίκαιο Εμπορικών Εταιρειών (Κεφαλαιουχικές Εταιρείες)
Τεύχος Β', Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σακκούλα, Αθήνα 2000
- ΠΑΣΙΟΥΡΑΣ Φ., ΔΟΥΜΠΟΣ Μ., ΖΟΠΟΥΝΙΔΗΣ Κ. Πρόβλεψη Εξαγορών, Εκδόσεις: Κλειδάριθμος, Αθήνα 2006
- ΧΑΤΖΗΠΑΥΛΟΥ Μ. Εξαγορές & Συγχωνεύσεις Στην Ελλάδα, Εκδόσεις: Κέρκυρα Αθήνα 2003